

“Van Feit tot Frame”

Hoe Nederlandse dagbladen berichtten
over de vuurwerkramp

Maureen C. de Hond

“Van Feit tot Frame”

Hoe Nederlandse dagbladen berichtten over de vuurwerkramp

Afstudeerscriptie in het kader van de studie
Toegepaste Communicatiewetenschap aan de Universiteit Twente

Onder begeleiding van:
Dr. Jan M. Gutteling
Dr. Margôt W.M. Kuttschreuter

Maureen C. de Hond
Enschede, november 2006

Samenvatting

Op 13 mei 2000 vond in de wijk Roombeek te Enschede een ramp plaats. Een brand bij vuurwerkfabriek SE Fireworks had een tweetal zeer zware explosies tot gevolg. Hierbij vielen 22 doden en 947 gewonden. Naar aanleiding van deze gebeurtenis is in Nederland het externe veiligheidsbeleid aangescherpt door de overheid.

Een ramp van dergelijke omvang en impact heeft veel stof doen opwaaien in de media. Deze media (in de persoon van journalisten) moesten daarbij een selectie maken om te bepalen 'wie of wat nieuws was' (agenda setting) en 'hoe dat nieuws te brengen' (framing). Framing is dus een visie; een kader waarbinnen een onderwerp of persoon belicht wordt.

Voorliggend onderzoek beoogt in kaart te brengen hoe de Nederlandse dagbladen hebben bericht over de vuurwerkramp in Enschede. Hiertoe is een antwoord gezocht op de volgende onderzoeksvragen:

- I "Welke frames zijn gebruikt bij de berichtgeving rond de vuurwerkramp?"*
- II "In hoeverre is in het gebruik van frames bij de berichtgeving over de vuurwerkramp verschil te ontdekken tussen Nederlandse kranten?"*
- III "In hoeverre is in het gebruik van frames bij de berichtgeving over de vuurwerkramp verschil te ontdekken in de tijd?"*

Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden is inhoudsanalyse verricht op de 4928 artikelen die van mei 2000 tot en met mei 2003 zijn verschenen in het Algemeen Dagblad, De Telegraaf, De Volkskrant en TC Tubantia (de regionale krant in Twente). In deze analyse is bepaald in hoeverre de kranten:

- (het handelen van) de landelijke en/of lokale overheid noemden;
- een negatieve, neutrale of positieve tone-of-voice hanteerden wanneer de overheid genoemd werd;
- gebruik maakten van het conflictframe, human-interestframe, verantwoordelijkheidsframe, economische-gevolgenframe en/of moraliteitsframe.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat van de 4928 artikelen er 3942 (80%) relevant waren voor het onderzoek. De meeste krantenartikelen waren, conform de verwachting, afkomstig uit de regionale krant TC Tubantia (n=2686). Naarmate de tijd verstreek, nam het totale aantal artikelen over de vuurwerkramp af. In het eerste jaar na de ramp verschenen 2699 (68,5%) artikelen, in het tweede jaar was dit aantal gedaald tot 839 (21,3%) en in het derde jaar na de ramp zijn slechts 104 (10,2%) artikelen gepubliceerd.

De lengte van de berichten varieerde van 19 tot 3341 woorden, met een gemiddelde van 395 woorden. In het onderzoek is onderscheid gemaakt tussen korte artikelen (maximaal 100 woorden), middellange artikelen (100-600 woorden) en lange artikelen (meer dan 600 woorden). De middencategorie was het meest populair bij de kranten; ongeveer 70% van het onderzochte materiaal behoorde hiertoe. Het Algemeen Dagblad gaf daarnaast als enige krant de voorkeur aan korte artikelen (26,6%) boven lange artikelen (18,4%).

De landelijke overheid werd het vaakst genoemd in De Volkskrant (71,6% van haar artikelen) en de lokale overheid in TC Tubantia (64,9% van haar artikelen). Hieruit kan geconcludeerd worden dat, zoals verwacht, de regionale krant het vaakst aandacht besteedt aan de lokale overheid. TC Tubantia staat als regionale krant dicht bij de lokale gebeurtenissen en verslaat dan ook meer over de lokale overheid.

De tone-of-voice die gehanteerd werd door de kranten wanneer de overheid ter sprake kwam, was veelal neutraal (-,11 voor de landelijke overheid en -,14 voor de lokale overheid, op een schaal van -2 tot en met +2). TC Tubantia hanteerde voor beide overheidsniveaus een significant positievere toonzetting dan de drie landelijke dagbladen, die onderling niet significant verschilden. De Telegraaf bleek zowel over de landelijke als lokale overheid het meest negatief te zijn.

Wat betreft het gebruik van frames, kwam uit dit onderzoek naar voren dat het Algemeen Dagblad gemiddeld 1,6 frame telde per artikel, De Telegraaf 2,1 frames, De Volkskrant 1,8 frame en TC Tubantia 2,2 frames. Het AD gebruikte significant vaker feitelijke informatie dan de andere kranten. TC Tubantia benutte significant vaker het human-interestframe (conform de verwachting) en het economische-gevolgenframe dan de drie landelijke dagbladen. Het meest voorkomende frame in de totale onderzoeksperiode bij alle vier de kranten was het verantwoordelijkheidsframe.

Het framegebruik kon gekoppeld worden aan pieken in de berichtgeving. Deze pieken werden mogelijk ingegeven door gebeurtenissen gedurende de onderzoeksperiode. Enkele van deze opvallende pieken zijn nader onderzocht. Periode 1 (mei/juni 2000) werd gekenmerkt door de hectische gebeurtenissen direct na de vuurwerkcramp. TC Tubantia benutte hier het vaakst het human-interestframe, terwijl de landelijke dagbladen vooral gekenmerkt worden door het verantwoordelijkheidsframe. In periode 4 (augustus/september 2000) stond het onderzoek naar de SE Fireworks centraal. Het AD bediende zich hier veelal van het conflictframe en de andere kranten van het verantwoordelijkheidsframe. Periode 11 (februari/maart 2001) had het uitkomen van het onderzoeksrapport van de Commissie Oosting als centraal thema en in alle vier de kranten werd toen veelal het verantwoordelijkheidsframe aangetroffen. Periode 24 en 25 (februari/maart/april 2002) hadden te maken met de juridische afwikkeling van de ramp. In periode 24 bedienden het AD en De Volkskrant zich duidelijk van het verantwoordelijkheidsframe, terwijl De Telegraaf en TC Tubantia meer gebruik maakten van het conflictframe. In periode 25 waren het AD en De Telegraaf vooral gericht op het conflictframe, TC Tubantia op het verantwoordelijkheidsframe en De Volkskrant op beide frames.

Tussen het gebruik van het conflictframe en het verantwoordelijkheidsframe bestond een positief verband; naarmate het ene frame vaker voorkwam, kwam het andere frame ook vaker voor. Verder nam het framegebruik toe naarmate de hoeveelheid feitelijke informatie verminderde en vice versa. Tevens kon geconcludeerd worden dat het framegebruik toenam naarmate een krantenartikel langer werd (en andersom), wat in de lijn der verwachting lag.

De verwachting dat De Volkskrant meer gebruik zou maken van de serieuze frames (conflict, verantwoordelijkheid en economische-gevolgen) kon niet volledig teruggevonden worden in deze studie; De Telegraaf besteedde namelijk meer aandacht aan het economische-gevolgenframe dan De Volkskrant. De veronderstelling dat De Telegraaf zich als populaire krant meer zou bedienen van het human-interestframe dan De Volkskrant kon bevestigd worden, maar slechts met een miniem verschil (11,4% versus 10,4%). Het onderzoek biedt voorzichtige aanleiding om te veronderstellen dat framegebruik in relatie tot een calamiteit zoals de vuurwerkcramp niet zonder meer te koppelen is aan signatuur van een krant of nieuwsconcern. Wellicht dat de aard van het onderwerp en de thema's die hierbinnen aan bod komen, wel samenhang vertonen met framegebruik. Dit biedt een interessant aanknopingspunt voor vervolgonderzoek.

Summary

On May 13th of the year 2000 disaster struck Enschede in The Netherlands. An initially small fire at a fireworks factory called SE Fireworks, expanded rapidly and caused two devastating explosions. Due to these explosions, an entire neighborhood around the fireworks factory was destroyed. 22 People were killed and 947 people injured. Because of the fireworks disaster, national and local government decided to intensify safety policy in the Netherlands.

The fireworks disaster at Enschede invoked a lot of commotion amongst Dutch people and Dutch media. Journalists had to select 'news' from all the events that occurred directly after the disaster (this process is called 'agenda setting') and decide how to compose this news and present it to the public (this process is called 'framing'). Thus, framing involves a kind of vision or framework used by journalists to present an event or person.

This master thesis aims to establish a complete picture of how the various Dutch daily newspapers reported on the fireworks disaster. In order to do so an answer must be found to the following research questions:

- I *"Which frames have been used in the reports on the fireworks disaster?"*
- II *"To which degree can differences be detected between the various Dutch newspapers in their use of frames for their reports on the fireworks disaster?"*
- III *"To which degree can differences be detected over a certain period of time in the use of frames for the report on the fireworks disaster?"*

In order to answer these three questions, content analysis was performed on 4928 newspaper articles. These articles were published between May 2000 and May 2003 in four distinct Dutch newspapers; Algemeen Dagblad (which mainly appears in the SEVESO district of Rotterdam Port, as well as the largest urban area in the Netherlands), De Telegraaf (the largest popular national newspaper), De Volkskrant (the largest high quality national paper) and TC Tubantia (a gazette that appears in the region of Enschede).

Content analysis was performed to decide whether or not:

- (action of) local and/or national government was mentioned in a newspaper article;
- a negative, neutral, or positive tone of voice was used in reporting on local and/or national government;
- newspapers used conflict framing, human-interest framing, responsibility framing, economic-consequences framing, and/or morality framing.

Results indicate that out of the 4928 selected newspaper articles 3942 (80%) turned out to be relevant to this study. Most of these articles were obtained from the local newspaper TC Tubantia (n=2686), as can be expected due to its closeness to the fireworks disaster and victims.

Furthermore, the total number of articles declined over the years. During the first year after the disaster took place, 2699 articles (68.5%) were published. The number of articles declined during the second year (n=839; 21.3%) and finally decreased to 104 articles (10.2%) during the third year.

The analysis also pointed out that the length of newspaper articles varied from 19 up to 3341 words, with a mean value of 395 words. In order to perform useful analyses with this variable, the articles were divided into 'short articles' (100 words at most), 'average length articles' (100-600 words), and 'long articles' (more than 600 words). Results indicate that most of the articles on the fireworks disaster (70%) were of average length. Algemeen Dagblad happened to be the only newspaper that preferred to publish short articles (26.6%) instead of long ones (18.4%).

Furthermore, the results show that De Volkskrant mentioned national government most often (71.6% of its articles) and that TC Tubantia focused mainly on local government (64.9%), which could, of course, be expected from a local newspaper. When mentioning the government, Dutch newspapers primarily used a neutral tone of voice (-.11 concerning national government and -.14 concerning local government, on a scale from -2 to +2). TC Tubantia happened to be significantly more positive about the government in comparison to the three national newspapers, who didn't seem to differ from one another. De Telegraaf turned out to use the most negative tone-of-voice concerning both national and local government.

Regarding the use of frames, results indicate that Algemeen Dagblad used an average of 1.6 frames in newspaper articles, De Telegraaf 2.1 frames, De Volkskrant 1.8 frames and TC Tubantia 2.2 frames. Algemeen Dagblad did make significantly more use of factual information than did the other newspapers. TC Tubantia framed significantly more stories from a human-interest point of view (in accordance with our expectations) as well as from an economic-consequences point of view, in comparison to the national newspapers. During the investigation, the most commonly used frame turned out to be the responsibility frame.

The use of frames could be connected to certain peaks in publicity. These peaks could have been influenced by some events that occurred during the period under investigation. Some of these peaks were more closely examined. Period 1 (May/June 2000) has been characterized by the chaos that occurred directly after the fireworks disaster. During this period, TC Tubantia most often used a human-interest frame, instead of the responsibility frame that was most commonly used by the national newspapers. During period 4 (August/September 2000) the central theme turned out to be the investigation of SE Fireworks. During this period Algemeen Dagblad frequently used the conflict frame, while the other newspapers more often framed from a responsibility point of view. Period 11 (February/March 2001) has been characterized by the outcomes of an extensive investigation performed by an objective committee (Commissie Oosting). During this period, all four newspapers made use of the responsibility frame to cover their news stories. Period 24 and period 25 were marked by trials and other juridical proceedings. During period 24 Algemeen Dagblad and De Volkskrant most commonly used the responsibility frame, while De Telegraaf and TC Tubantia preferred to use the conflict frame. During period 25 Algemeen Dagblad and De Telegraaf focused mainly on the conflict frame, while TC Tubantia preferred to use the responsibility frame. De Volkskrant used both types of frames equally.

The use of a conflict frame could be connected to the use of a responsibility frame; an increase in the use of one frame caused an increase in the use of the other, and vice versa. Furthermore, as the use of frames increased, the amount of factual information diminished. Results also show that the use of frames increased as articles grew in length, and the other way around.

Our expectation that De Volkskrant would make more use of serious frames (conflict, responsibility, economic-consequences) than De Telegraaf, could not be fully confirmed by this study. As it turned out, De Telegraaf made more use of the economic-consequences frame than De Volkskrant did. Some evidence has been found for the assumption that the human-interest frame would have been preferred by the popular newspaper De Telegraaf and not by the serious newspaper De Volkskrant, but this turned out to be a minor difference (11.4% compared to 10.4% respectively). This study suggests that the use of frames in relationship to a catastrophe such as the fireworks disaster, isn't necessarily linked to a newspaper's identity. Perhaps it is preferable to connect the use of frames to the topic that is subject to investigation. This possibility provides researchers with an interesting starting point for further research.

Voorwoord

“Iedereen die gaat afstuderen, krijgt het echt heel zwaar. Vroeg of laat krijg ook jij een dip!” Deze verontrustende woorden werden mij toevertrouwd toen ik blij vertelde dat ik eindelijk kon beginnen met mijn afstuderen. Mijn enthousiasme verminderde echter niet door deze waarschuwing en vol goede moed en ideeën ging ik aan de slag. “Een dip! Pfff, dat overkomt mij niet,” dacht ik toen nog stoer. Ik keek al zo lang uit naar dit afstudeerproject... De vuurwerkkramp Enschede; daar viel vast een hele hoop over te ontdekken en te onderzoeken!

Nu mijn afstudeerperiode ten einde loopt, kan ik met zekerheid zeggen dat die verwachting inderdaad is uitgekomen. Ik heb zeer veel geleerd over de vuurwerkkramp en over mediaberichtgeving. Bovendien heb ik ook de kans gekregen om een voor mij vrij onbekende onderzoeksmethode (inhoudsanalyse) toe te passen in mijn studie. Maar een eenvoudig leerproces was het niet altijd. De waarschuwing voor de afstudeerdip is mij dan ook meermaals door het hoofd geschoten. Gelukkig kan ik nu oprecht stellen dat zowel het eindresultaat als de weg ernaartoe de moeite meer dan waard zijn geweest. En gelukkig had ik veel mensen om mij heen die mij wilden helpen om er iets moois van te maken.

Allereerst wil ik dan ook Jan en Margôt danken voor hun begeleiding, inspiratie en verhelderende inzichten. Daarnaast is voor mij de steun van mijn ouders en broer van groot belang geweest. Paps, mams en Rich; bedankt voor jullie vertrouwen en trots. Dankbaar ben ik ook voor de hulp van Dianne, Saskia en Isabel bij de codeerwerkzaamheden. Zonder jullie had ik nog wel wat maandjes extra aan de slag gekund en vierkante oogjes gekregen door het lezen van al die krantenartikelen! Mijn huisgenoten horen natuurlijk ook in dit dankwoord thuis. Arjan, Marcel, Eva, Ronald, Chris, Christian, Heleen, Peter en Merijn; bedankt voor alle afleiding op gezellige momenten, voor het gebruik van laptops en scanners, voor jullie begrip en dikke knuffels! Ook van mijn lief heb ik heel veel knuffels mogen ontvangen. Rob, je kwam zo onverwachts in mijn drukke leventje, maar ik ben echt onbeschrijfelijk blij en gelukkig met je! Dankjewel voor alle (ont)spanning en liefs! Tot slot is er nog een grote groep vrienden en bekenden die de afgelopen maanden regelmatig belangstelling toonde en steun gaf. Lieve Boudewijn, Lutske, Anneloes, Marije, Martenique en al die anderen - van wie de namen nooit op dit A4 gaan passen - ; merci dat jullie er zijn!

Enschede, november 2006

Inhoudsopgave

1. Inleiding en vraagstelling	11
1.1 Inleiding	11
1.2 De vuurwerkramp Enschede: bepalende factoren en omstandigheden	12
1.2.1 SE Fireworks	
1.2.2 Overheid	
1.3 Vraagstelling	16
1.4 Opbouw van voorliggende scriptie	19
 2. Framing in relatie tot de totstandkoming van nieuws	 20
2.1 Totstandkoming van nieuws: selectie & salience	20
2.1.1 Sociale constructie van de realiteit	
2.1.2 Referentiekader	
2.1.3 Nieuwsorganisaties	
2.1.4 Nieuwsbronnen	
2.1.5 Routine en beroepsideologie	
2.1.6 Nieuwswaarde	
2.2 Media in relatie tot maatschappij	29
2.2.1 Issue-attention cycle	
2.2.2 Amplificatie	
2.3 Framing	35
2.3.1 Proces	
2.3.2 Framing-onderzoek	
2.3.3 Soorten nieuwsframes	
2.3.4 Belang van framing-onderzoek	
2.3.5 Verwachtingen omtrent voorliggend framing-onderzoek	
 3. Methode	 44
3.1 Inhoudsanalyse als methode bij framing-onderzoek	44
3.2 Type inhoud	46
3.3 Selectie van eenheden	48
3.3.1 Soorten eenheden	
3.3.2 Nederlandse Dagbladen	
3.3.3 Selectiecriteria voor eenheden in voorliggend onderzoek	

3.4 Opzet van het meetinstrument	55
3.4.1 Codeerschema	
3.4.2 Verfijning van het instrument	
3.4.3 Codeervel en procedure	
3.4.4 Betrouwbaarheid en validiteit	
3.5 Statistische analyse	69
4. Resultaten	71
4.1 Algemene resultaten	71
4.1.1 Vormkenmerken mediaberichtgeving vuurwerkcramp	
4.1.2 Landelijke en lokale overheid, tone-of-voice	
4.2 Feitelijke informatie en framegebruik	76
4.2.1 Feitelijke informatie	
4.2.2 Conflictframe	
4.2.3 Human-interestframe	
4.2.4 Verantwoordelijkheidsframe	
4.2.5 Economische-gevolgenframe	
4.2.6 Moraliteitsframe	
4.3 Framegebruik nader bekeken	83
4.3.1 Pieken in mediaberichtgeving	
4.3.2 Relaties tussen variabelen	
5. Conclusie en discussie	93
5.1 Conclusies	93
5.2 Discussie	94
5.3 Suggesties voor vervolgonderzoek	97

Literatuur

Bijlagen

- Bijlage 1: Plattegrond SE Fireworks
- Bijlage 2: Social Amplification of Risk Framework (SARF)
- Bijlage 3: Twintig stellingen van Semetko & Valkenburg (2000)
- Bijlage 4: Codeerschema
- Bijlage 5: Overzicht van data behorende bij perioden en jaren
- Bijlage 6: Lijst van figuren, tabellen en grafieken

1. Inleiding en vraagstelling

1.1 Inleiding

Rook, puin, totale ontreddering... Op 13 mei 2000 vond in Enschede de vuurwerkramp plaats die de wijk Roombeek van de kaart veegde. Een aanvankelijk kleine brand bij de vuurwerkfabriek SE Fireworks aan de Tollenstraat ontwikkelde zich tot een enorme vuurzee met een tweetal zeer zware explosies tot gevolg. Tweeëntwintig mensen vonden bij deze ramp de dood. Onder hen bevonden zich vier brandweermannen. Er raakten 947 mensen gewond, 527 van hen moesten behandeld worden in het ziekenhuis. Het rampgebied besloeg 40 hectare grond en maar liefst 205 woningen werden compleet vernield en nog eens 293 huizen onbewoonbaar verklaard. Maar ook de schade aan gebouwen buiten het rampgebied was enorm. De totale materiële schade werd geraamd op 1 miljard gulden, omgerekend 454 miljoen euro (Commissie Onderzoek Vuurwerkramp, 2001)

Op 26 mei 2000 is de Commissie Oosting in het leven geroepen, welke de taak op zich nam om de ramp aan een onafhankelijk onderzoek te onderwerpen. De Commissie Oosting streefde ernaar om de totale ramp grondig in kaart te brengen en had daarbij vier doelen voor ogen: (1) waarheidsbevinding, (2) vaststellen van de verantwoordelijkheden en beoordeling, (3) lering trekken uit de ramp en (4) bijdragen aan verwerking (Commissie onderzoek vuurwerkramp, 2001). Het onderzoek van de Commissie Oosting heeft ongeveer 4,5 miljoen euro gekost en is op 28 februari 2001 gepubliceerd in de vorm van een bijna 2000 pagina's dik eindrapport.

In haar rapport reconstrueert de Commissie Oosting wat er op die zaterdag in Enschede gebeurd is en welke factoren en omstandigheden ertoe hebben geleid dat deze calamiteit kon plaatsvinden. De verantwoordelijkheid voor de vuurwerkramp dient volgens de commissie primair gezocht te worden bij SE Fireworks en bij de overheid. Deze partijen hebben volgens Oosting gefaald op het gebied van interne en externe veiligheid. Tot de interne veiligheid wordt de verantwoordelijkheid van SE Fireworks in naleving van veiligheidsnormen gerekend. De externe veiligheid beslaat juist het gebied van controle en toezicht op deze regelgeving en behoort tot de verantwoordelijkheden van de landelijke en lokale overheid.

In de volgende paragraaf wordt toegelicht welke factoren het klimaat hebben gecreëerd waarbinnen een aanvankelijk onschuldige brand kon uitgroeien tot een ware ramp. Hierbij komen de gebreken rond vergunningen en brandveiligheid bij SE Fireworks aan bod, gevolgd door de verantwoordelijkheid en nalatigheid van de betrokken overheidsinstanties. Dit vormt de context van voorliggend onderzoek naar de manier waarop Nederlandse kranten berichtten over de vuurwerkramp. De centrale vraagstelling van dit onderzoek wordt toegelicht in paragraaf 1.3.

1.2 De vuurwerkkramp Enschede: bepalende factoren en omstandigheden

1.2.1 SE Fireworks

Vuurwerkclassificatie

Binnen de vuurwerkbranche had SE Fireworks zich gespecialiseerd in de professionele markt, met een aandeel van 25-30% in de import van professioneel vuurwerk in Nederland. Het meeste vuurwerk (90-95%) dat in Nederland wordt geïmporteerd is afkomstig uit China. Het exportland is verantwoordelijk voor de classificatie van het vuurwerk. Bij de classificatie van vuurwerk kent men vier categorieën (zie tabel 1). Het is echter niet duidelijk of de Chinese producenten het vuurwerk wel goed classificeren. Ten eerste wordt niet gecontroleerd of de testen goed uitgevoerd worden, wat de classificatie onbetrouwbaar maakt. Ten tweede geldt dat de transportkosten oplopen naarmate het vuurwerk zwaarder wordt geclassificeerd, waardoor het niet ondenkbaar is dat vanuit kosten oogpunt het vuurwerk expres verkeerd wordt geclassificeerd (Commissie Onderzoek Vuurwerkkramp, 2001).

Tabel 1

Vuurwerkclassificatie (Commissie Onderzoek Vuurwerkkramp, 2001)

<i>Klasse</i>	<i>Omschrijving</i>
1.1	Stoffen en voorwerpen met gevaar voor massa-explosie
1.2	Stoffen en voorwerpen met gevaar voor scherfwerking, maar niet met gevaar voor massa-explosie
1.3	Stoffen en voorwerpen met gevaar voor brand en met gering gevaar voor luchtdruk- of scherfwerking of met gevaar voor beide, maar niet met gevaar voor massa-explosie: a) waarvan de verbranding aanleiding geeft tot aanzienlijke warmtestraling b) of die één voor één uitbranden, waarbij geringe luchtdruk- of scherfwerking optreden
1.4	Stoffen en voorwerpen die slechts een gering ontploffingsgevaar opleveren indien zij tijdens het vervoer tot ontsteking of inleiding komen. De gevolgen blijven in hoofdzaak beperkt tot het collo en leiden niet tot een ontploffing, op praktisch hetzelfde ogenblik, van vrijwel het hele collo

Wat was er nu precies mis met het vuurwerk bij SE Fireworks? Op grond van de vergunningen had SE Fireworks niet meer dan 158500 kilo vuurwerk van klasse 1.4 mogen opslaan, of 136500 kilo klasse 1.4 in combinatie met 2000 kilo klasse 1.3 vuurwerk. In werkelijkheid lag er ten tijde van de vuurwerkcramp maar liefst 177000 kilo vuurwerk, waarvan vermoedelijk meer dan 90% zwaarder geclassificeerd had moeten zijn dan klasse 1.4. Bovendien had op die bewuste zaterdag geen vuurwerk aanwezig mogen zijn in de zogenaamde ompakruimte (C, zie bijlage 1), aangezien de vergunningen dit niet toestonden buiten werkuren. Echter, ondanks dat op zaterdag 13 mei 2000 niet gewerkt zou zijn bij SE Fireworks, was er toch 900 kilo vuurwerk aanwezig in C, dat daar vermoedelijk ook nog eens onverpakt lag.

Vergunningen

Wanneer men kijkt naar de plattegrond van SE Fireworks (zie bijlage 1), kan men concluderen dat de vuurwerkvoorraadcellen en de ompakruimte niet conform de vergunningen zijn gebouwd. Op de bouwtekeningen staan de bunkers haaks op de Tollenstraat, maar in werkelijkheid staan ze onder een hoek van ongeveer 60% ten opzichte van deze straat. De lichtkoepels van montage- en ompakruimte C werden op de tekening aangegeven als zijnde acht vierkante koepels, maar in werkelijkheid zijn zes ronde koepels geplaatst. Verder is voor de bouw van (1) een werkruimte met schaftlokaal, (2) een kantoor en garage met magazijn, (3) een vrachtwagenloods, en (4) het plaatsen/veranderen van erfafscheidingen nagelaten een hinderwetvergunning aan te vragen.

SE Fireworks sloeg haar vuurwerk op in zogenaamde MAVO-boxen. MAVO-boxen zijn prefab betonnen garages die echter niet geschikt zijn voor opslag, aldus blijkt uit onderzoek binnen de vuurwerkbranche (Commissie Onderzoek Vuurwerkcramp, 2001). SE Fireworks heeft voor de bouw van de zeven MAVO-boxen (M1 tot en met M7, zie bijlage 1) te laat een vergunning aangevraagd. Daarnaast sloeg SE Fireworks ook vuurwerk op in containers, ook wel aangeduid met de term vuurwerkvoorraadcellen (zie bijlage 1). Volgens de laatst verstrekte vergunning aan SE Fireworks mochten er 14 van deze containers op het terrein staan. Op het moment van de ramp bleken dit er echter twee meer te zijn. Overigens was voor geen van deze 16 containers een bouwvergunning aangevraagd, wat echter wel had gemoeten.

Bij controles door de overheid werd geconcludeerd dat tussen de containers te weinig ruimte was en dat de plaatsing van MAVO-box M7 (zie bijlage 1) problematisch en zelfs gevaarlijk kon zijn. Naar aanleiding van deze constatering heeft het bedrijf echter nooit actie ondernomen. Dit gebeurde evenmin toen controlebezoeken van de Milieudienst meermaals uitwezen dat de aard en hoeveelheid van het opgeslagen vuurwerk bij SE Fireworks afweek van de door het bedrijf verstrekte gegevens en ook niet overeenstemde met de verleende vergunningen.

Brandveiligheid

Naast de nalatigheid op het gebied van vergunningen, is tevens geconcludeerd dat de brandveiligheid bij SE Fireworks niet gewaarborgd was. Automatische voorzieningen voor het detecteren en melden van brand waren niet aanwezig. Verder ontbrak het waarschijnlijk aan water in de sprinklerinstallaties, waardoor deze op 13 mei 2000 niet werkten. Bovendien bevond zich in de centrale bewaarplaats zelfaangelegde, geïmproviseerde elektriciteitsbedrading, welke bijvoorbeeld gevoelig is voor kortsluiting.

1.2.2 Overheid

Lering trekken uit de vuurwerkramp te Culemborg op 14 februari 1991

Op 14 februari 1991 vond in Culemborg een explosie plaats bij de vuurwerkfabriek MS Vuurwerk BV. Hierbij zijn twee mensen om het leven gekomen en is de totale fabriek verwoest. Doordat het vuurwerkbedrijf in een open, landelijk gebied was gevestigd, bleef de schade aan de omgeving zeer beperkt. De dichtstbijzijnde bebouwing bevond zich niet alleen op een afstand, maar werd tevens beschermd door een dijk. Na de ramp is een strafrechtelijk onderzoek opgezet naar de toedracht van de explosie, waarbij gelet is op de kracht een oorzaak van de explosie, evenals op de werkzaamheden die werden uitgevoerd bij MS Vuurwerk.

In de rapportage over de vuurwerkramp te Culemborg is een aantal conclusies terug te vinden dat relevant is voor de vuurwerkramp in Enschede. Feitelijk komt het erop neer dat de kracht van de explosie zo groot was, dat deze alleen veroorzaakt kon worden door vuurwerk met gevarenclassificatie 1.1 (massa-explosief). Echter, in de ontplofte fabriek mocht geen vuurwerk van deze klasse aanwezig zijn. Onderzoek heeft uitgewezen dat bij MS Vuurwerk materiaal aanwezig was met een verkeerde classificatie. Het vuurwerk was als klasse 1.3 bestempeld, maar bleek in transportverpakking te reageren als klasse 1.1. Met zekerheid kon vervolgens worden vastgesteld dat de totale hoeveelheid explosief materiaal, bestaande uit kleine hoeveelheden explosief met klasse 1.1, in combinatie met grote hoeveelheden vuurwerk van klasse 1.3, reageerde als materiaal met gevarenclassificatie 1.1. Een bepaalde hoeveelheid vuurwerk reageert dus met de kracht van het zwaarst explosieve materiaal dat aanwezig is.

De conclusies van de vuurwerkramp bij MS Vuurwerk zijn vertaald naar concrete aanbevelingen. Het mag van de (rijks)overheid verwacht worden dat zij zorgdraagt voor een goede informatieoverdracht naar betrokken instanties en bedrijven. Daarnaast mag verwacht worden dat de (rijks)overheid maatregelen neemt die een dergelijke ramp in de toekomst kunnen voorkomen. Wat betreft deze verwachtingen heeft de Commissie Oosting geconcludeerd dat bij het ministerie van Justitie, het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM), het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), het ministerie van Verkeer- en Waterstaat (V&W) en het ministerie van Defensie te weinig of geen aandacht is besteed aan de lessen die uit de vuurwerkramp in Culemborg getrokken konden worden.

Niet alleen is nagelaten om de onderzoeksrapporten op te vragen, ook is vaak geen enkele actie ondernomen naar aanleiding van de ramp. Tegen alle redelijke verwachting in, heeft de explosie van MS Vuurwerk niet geleid tot intensivering van het toezicht op de vuurwerkbranche of tot aanpassing van de regelgeving ten aanzien van vuurwerk (Commissie onderzoek vuurwerkcramp, 2001).

Directie Materieel van de Koninklijke Landmacht (DKML)

De Directie Materieel van de Koninklijke Landmacht (DKML) is het adviesorgaan voor het bevoegd gezag inzake externe veiligheid. Zij wordt om advies gevraagd door de Milieudienst indien een bedrijf een verzoek tot vergunningaanvraag doet.

Het is niet de bedoeling dat direct contact plaatsvindt tussen het desbetreffende bedrijf en DKML. Toch is dit meermaals wel het geval geweest bij SE Fireworks, zoals blijkt uit de eigen correspondentie van DKML. Hierdoor is de integriteit van DKML ter discussie komen te staan. Verder had DKML vaker moeten constateren dat de vergunningaanvragen van SE Fireworks onvolledig waren en had zij daarbij om meer informatie moeten vragen. Daarnaast ging DKML in haar advies ten onrechte akkoord met het laten vallen van de eis tot brandwerendheid van de containers op het terrein van het vuurwerkbedrijf. Bovendien heeft DKML aan SE Fireworks laten weten geen bezwaar te hebben tegen uitbreiding van het aantal containers op het terrein, mits dit werd vastgelegd in een vergunning. Hiermee heeft DKML een toezegging aan SE Fireworks gedaan die zij helemaal niet mocht doen. Alleen het bevoegd gezag had hierover te beslissen.

Rijksverkeersinspectie (RVI)

De Rijksverkeersinspectie (RVI) is verantwoordelijk voor het verstrekken van beziging- en afleveringsvergunningen voor professioneel vuurwerk en voor het toezicht op naleving van de regelgeving voor het vervoer van vuurwerk.

Hoewel SE Fireworks niet beschikte over geldige vergunningen voor het afleveren en bezigen van vuurwerk, heeft de RVI bij controles nagelaten dit vast te stellen en naar aanleiding hiervan actie te ondernemen. Ook toen een controleur van de RVI constateerde dat er maar liefst 30 ton aan vuurwerk teveel aanwezig was op het bedrijfsterrein, heeft hij nagelaten dit te rapporteren.

Arbeidsinspectie

De Arbeidsinspectie is belast met de inspecties ter controle van de arbo- en veiligheidszorg.

De inspecteur die een controlebezoek bracht aan SE Fireworks had zich niet voorbereid op een bezoek aan een vuurwerkbedrijf met specifieke risico's die eigenlijk buiten zijn deskundigheid lagen. Zijn ontoereikende deskundigheid had de inspecteur ertoe moeten zetten om herinspectie te laten uitvoeren, maar dit is niet gebeurd. Bovendien vond de controle plaats op een dag waarop niet gewerkt werd bij SE Fireworks, waardoor de inspecteur zich onmogelijk een goed beeld heeft kunnen vormen van de gang van zaken bij het bedrijf. Ook dit punt heeft niet geleid tot enige actie van de arbeidsinspectie.

Inspectie Milieuhygiëne (IMH)

De Inspectie Milieuhygiëne (IMH) draagt als wettelijk adviseur verantwoordelijkheid voor toezicht op de uitvoering van de milieuwetgeving en op individuele inrichtingen.

IMH had een belangrijke rol moeten invullen bij de follow-up na de vuurwerkramp in Culemborg in 1991. Zij heeft echter nagelaten om het eigen ministerie van VROM te informeren over deze explosie. Weliswaar was IMH-Gelderland niet volledig op de hoogte van de gebeurtenissen in Culemborg (IMH was niet betrokken bij het strafrechterlijk onderzoek), maar zij heeft onterecht verzuimd zelf actie hiertoe te ondernemen. De informatie die verkregen had kunnen worden, was dan wellicht van groot nut geweest bij SE Fireworks.

1.3 Vraagstelling

Zoals in voorgaande paragraaf te lezen is, kenmerkte het verloop van de vuurwerkramp zich door een escalatie van gebeurtenissen. Indien deze gebeurtenissen voorkomen waren, had het brandje bij SE Fireworks zich nooit kunnen ontwikkelen tot een ramp met 22 doden tot gevolg. "Dit mag nooit meer gebeuren," was dan ook een veelgehoorde kreet. De vuurwerkramp heeft er zo mede toe bijgedragen dat op het gebied van externe veiligheid een aantal beleidsveranderingen is doorgevoerd door de overheid.

Een ramp van dergelijke omvang en impact heeft natuurlijk veel stof doen opwaaien onder de bevolking en in de media. Het is aannemelijk dat journalisten destijds een selectie hebben moeten maken om te bepalen 'wie of wat nieuws is' (agenda setting) en 'hoe dat nieuws te brengen' (framing). Wellicht is hierbij te verwachten dat verschillende kranten elk op een andere manier berichtten en dat de aard van de berichtgeving veranderde naarmate de tijd verstreek.

Journalistieke processen worden door vele disciplines in de wetenschap bestudeerd (Deuze, 2005), waaronder psychologie (bijvoorbeeld Van Ginneken, 2002), sociologie (zie Manning, 2001) en communicatie (onder andere McQuail, 2005). Wetenschappers hebben zich daarbij geïnteresseerd voor de invloed van massamedia, waardoor de relatie tussen media en

maatschappij centraal is komen te staan. Sommige onderzoekers claimen dat de massamedia een ongekend grote invloed uitoefenen op het publiek ("model of dominant media", McQuail, 2005), omdat de media beheerst worden door een machtige elite die het publiek slechts haar eigen ideeën opdringt in eenzijdige communicatie. Lijnrecht tegenover deze visie staat die van onderzoekers die beweren dat media juist gekenmerkt wordt door diversiteit en onvoorspelbaarheid ("pluralist model", McQuail, 2005), waarbij communicatie tweezijdig is. Het publiek is volgens dit model uitstekend in staat de aangeboden informatie te filteren of gebruikt zelf de media om te reageren.

Framing is een onderzoeksgebied dat zich bevindt op dit spanningsveld tussen media en maatschappij. Een uitgebreide toelichting op het framingproces wordt gegeven in hoofdstuk 2. Kort gezegd is framing de manier waarop journalisten een nieuwswaardige gebeurtenis verwerken vanuit een bepaald referentiekader of visie, zodanig dat de gebeurtenis een betekenis meekrijgt en in een context wordt geplaatst. Dit kan door bepaald taalgebruik, het weglaten of toevoegen van informatie en het accentueren van bepaalde elementen (o.a. Entman, 1991; Iyengar & Reeves, 1997; Van Ginneken, 2002). De berichtgeving wordt zo gekleurd en bevat frames die manifest (aan de oppervlakte, direct) of latent (verborgen, indirect) aanwezig zijn. De lezer / kijker kan vervolgens de berichtgeving eenvoudig verwerken, omdat deze als het ware passend is gemaakt op zijn bestaande referentiekaders.

Ter verduidelijking van deze beknopte omschrijving een voorbeeld; de oorlog in Irak. Door voorstanders wordt deze oorlog gelabeld als "war against terrorism" en de berichtgeving richt zich dan ook sterk op het afzetten van een "vreselijke dictatuur" en "bevrijding van het Iraakse volk" waarbij soms helaas ook onvermijdelijk "collateral damage" optreedt (lees: burgerslachtoffers vallen). Tegenstanders zien de oorlog niet als strijd tegen terrorisme, maar een "stokpaardje van Bush jr., die het werk van zijn vader afmaakt". Zij leggen dan ook nadruk op de "body bags waarin onze kinderen terugkeren naar huis." Eén oorlog, twee visies. Door framing kan één werkelijkheid vertaald worden in uiteenlopende wereldbeelden.

Framing-onderzoek heeft zich veelal toegelegd op de perceptie van het publiek, oftewel de effecten van frames op de publieke opinie. Een voorbeeld hiervan is de studie van Iyengar & Simon (1993) naar het verband tussen de mate van blootstelling aan mediaberichtgeving over de Golf Crisis en de steun van het publiek voor militaire operaties in vergelijking met meer diplomatieke oplossingen. Dit soort onderzoek vindt veelal plaats in de derde fase van het framingproces (zie figuur 2).

Hier tegenover staan studies die gericht zijn op het terugvinden van frames in berichtgeving, fase twee in het framingproces (zie figuur 2). Onderzoekers in dit veld proberen om bepaalde onderwerpen of personen te koppelen aan frames. Zij bepalen daarbij bijvoorbeeld de toon van de berichtgeving, of zetten de standpunten van verschillende partijen tegen elkaar af. Zo ook in de studie van Kleinnijenhuis, Takens & van Atteveldt (2005). Centraal punt was hier de mate van aandacht die voor- en tegenstanders van de Europese Grondwet kregen in de dagbladen, alsmede de balans tussen hun weergegeven standpunten.

Voor zover bekend, belicht slechts een tweetal studies de relatie tussen frames en de signatuur van een krant. Ditzelfde geldt voor het verloop van framegebruik in de tijd (Semetko & Valkenburg, 2000; De Kort & d'Haenens, 2005). Aangezien het echter niet ondenkbaar is dat framegebruik gerelateerd is aan de signatuur van een krant, of verandert met het verstrijken van de tijd, is het opvallend dat hier vooralsnog niet meer onderzoek naar is gedaan.

Voorgaande vormt aanleiding om onderzoek te verrichten naar framing in Nederlandse mediaberichtgeving, met de vuurwerkramp als onderzoekscontext. Voorliggende studie beoogt ten eerste inzicht te bieden in het verloop van framegebruik direct na de ramp en in de periode daarna. Ten tweede heeft deze studie toe doel om te bepalen hoe verschillende kranten de vuurwerkramp hebben geframed en dit te koppelen aan hun signatuur. De volgende drie onderzoeksvragen zijn daartoe geformuleerd:

- I *“Welke frames zijn gebruikt bij de berichtgeving rond de vuurwerkramp?”*
- II *“In hoeverre is in het gebruik van frames bij de berichtgeving over de vuurwerkramp verschil te ontdekken tussen Nederlandse kranten?”*
- III *“In hoeverre is in het gebruik van frames bij de berichtgeving over de vuurwerkramp verschil te ontdekken in de tijd?”*

1.4 Opbouw van voorliggende scriptie

Deze scriptie is opgebouwd uit vijf hoofdstukken. In dit eerste hoofdstuk is zojuist de aanleiding en onderzoekscontext geschetst.

Het tweede hoofdstuk vormt het theoretisch kader, waarin wordt toegewerkt naar een uiteenzetting van het begrip framing dat centraal staat in dit onderzoek. Hiertoe wordt allereerst omschreven wat 'nieuws' is; hoe journalisten bepalen welke gebeurtenissen nieuwswaardig genoeg zijn om over te berichten. Tevens wordt de relatie tussen media en maatschappij toegelicht. Dit vormt immers het spanningsveld waarbinnen framing plaatsvindt. Vervolgens wordt een uiteenzetting van het framingproces en relevant framing-onderzoek gegeven. Tot slot sluit hoofdstuk 2 af met enkele verwachtingen omtrent de onderzoeksresultaten, gebaseerd op de literatuur die geschetst is in het hoofdstuk.

Hoofdstuk drie licht de methode van onderzoek toe. Hierbij wordt ingegaan op het instrument dat gebruikt is om inhoudsanalyse bij Nederlandse kranten te verrichten, op de selectie van de dagbladen voor dit onderzoek en op de statistische analyses die zijn verricht op de verzamelde data.

Het vierde hoofdstuk presenteert de resultaten van het onderzoek. Allereerst worden de algemene kenmerken van onderzochte kranten beschreven. Daarna wordt ingegaan op framegebruik, teneinde een antwoord te kunnen geven op de drie onderzoeksvragen. De verschillen tussen kranten en tussen tijdsperioden vormen hierbij de rode draad.

Tot slot biedt het vijfde hoofdstuk een samenvatting van de belangrijkste conclusies van dit onderzoek, alsmede een kritische noot bij de betrouwbaarheid ervan. Als laatste worden enkele suggesties voor vervolgonderzoek meegegeven aan de lezer.

2. Framing in relatie tot de totstandkoming van nieuws

Dit hoofdstuk dient om een theoretische onderbouwing te geven bij het begrip framing, dat centraal staat in dit onderzoek. Om het framingproces te begrijpen is het echter noodzakelijk om eerst inzicht te krijgen in de werkwijze van journalisten en de factoren waardoor zij beïnvloed worden.

Paragraaf 2.1 omschrijft dan ook wat 'nieuws' eigenlijk is en hoe berichtgeving tot stand komt. De manier waarop nieuws gepresenteerd en geïnterpreteerd wordt, hangt nauw samen met selectie en salience. Voor journalisten hebben selectie en salience betrekking op beïnvloeding door hun referentiekader, de nieuwsorganisatie en het type medium waarvoor zij werken, de nieuwsbronnen waarop zij hun stukken baseren, de heersende routine en beroepsideologie, alsmede de nieuws waarde van een gebeurtenis zelf.

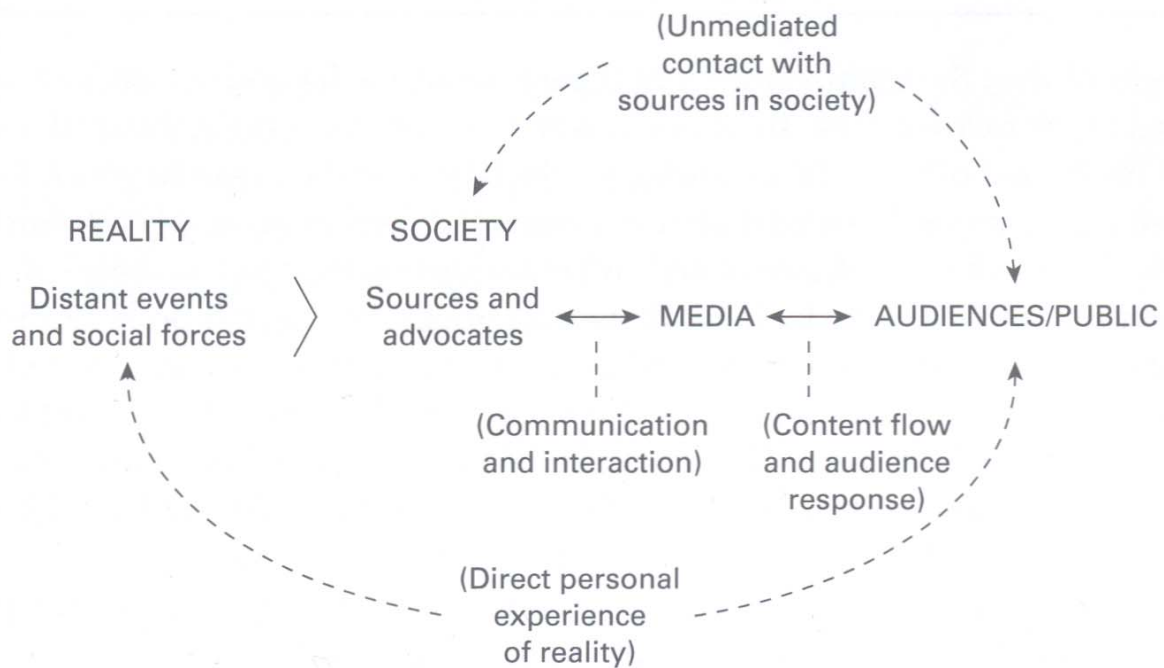
Bij de presentatie van nieuwswaardige gebeurtenissen kunnen frames voorkomen; bepaalde visies waardoor de lezer gestuurd wordt in de interpretatie van het nieuws (zie o.a. Negrine, 1996; De Kort & d'Haenens, 2005). Voor de ontvanger van nieuws betekent dit dat hij niet de feitelijke waarheid tot zich krijgt, maar slechts een journalistieke interpretatie daarvan. Journalistiek, en framing in het bijzonder, draagt dus bij aan een sociale constructie van de realiteit (Vasterman & Aerden, 1995; Iyengar & Reeves, 1997; Scheufele, 1999; Manning, 2001; Van Ginneken, 2002). Dit betekent dat framing implicaties heeft voor de relatie tussen media en maatschappij (zie o.a. Van Ginneken, 2002; De Boer & Brennecke, 2003, McQuail, 2005). Op deze relatie wordt ingegaan in paragraaf 2.2, aan de hand van de issue attention cycle en de amplificatiespiraal.

Na deze achtergrondschets wordt in paragraaf 2.3 dieper ingegaan op framing. Het framingproces wordt uitgelegd aan de hand van vier onderzoekstypen. Hierbij passeren ook eerdere studies naar framing en verschillende soorten nieuwsframes de revue. Het theoretisch kader wordt vervolgens in deze paragraaf afgesloten met een uiteenzetting over het belang van framing-onderzoek en de verwachtingen omtrent voorliggend onderzoek.

2.1 Totstandkoming van nieuws: selectie & salience

2.1.1 Sociale constructie van de realiteit

Nederlandse journalisten bepalen welke berichtgeving de Nederlanders te zien, te lezen of te horen krijgen via de media. Journalisten houden hierbij graag vast aan het idee dat zij een objectief doorgeefluik zijn van wat feitelijk gebeurt (Manning, 2001) of fungeren als 'onpartijdig platform' en 'waakhond van de democratie' (Vasterman, & Aerden, 1995). Echter, de berichtgeving is geen weerspiegeling van de realiteit, maar eerder een weerspiegeling van hoe de journalisten de werkelijkheid construeren; journalisten hebben een mediërende functie (zie figuur 1) .

Figuur 1: Mediation of reality (McQuail, 2005)

Men kan dus beter zeggen dat media bijdragen aan de ‘sociale constructie van de realiteit’ (Vasterman & Aerden, 1995; Iyengar & Reeves, 1997; Scheufele, 1999; Manning, 2001; Van Ginneken, 2002; McQuail, 2005). Dit impliceert echter niet dat journalisten zomaar een verhaal verzinnen, of leugens vertellen (Manning, 2001). Het is meer een kwestie van keuzes. Bakker & Scholten (1999) zeggen hierover: “Selecteren is onvermijdelijk en even onvermijdelijk is dat in elke selectie en bewerking van nieuws persoonlijke opvattingen van de journalist of ideeën die bij een bepaalde redactie leven, een rol spelen.” Hoewel het dus niet mogelijk is om volledig objectief te zijn, geldt wel een ‘werkdefinitie’ van objectiviteit onder journalisten, welke bestaat uit vijf onderdelen (zie kader 1).

Werkdefinitie Objectiviteit

1. **strikte scheiding**: tussen feiten en meningen, tussen nieuws en commentaar
2. **verificatie-eis**: nieuws moet uitsluitend gebaseerd zijn op feiten
3. **attributie-eis**: informatie moet gebaseerd zijn op identificeerbare bronnen, in ieder geval meer dan één
4. **eis van onpartijdigheid**: het streven naar evenwichtige weergave van relevante meningen, het toepassen van hoor en wederhoor
5. **piramidemethode**: afstandelijke en neutrale presentatie van het nieuws, geen termen gebruiken die een waardeoordeel inhouden

Kader 1: Werkdefinitie van objectiviteit (Vasterman & Aerden, 1995, p106)

2.1.2 Referentiekader

Om te kunnen voldoen aan de verificatie-eis, moet een journalist de vertaalslag maken van een gebeurtenis die hij waarneemt naar de formulering van een feitelijke uitspraak. Een journalist die bijvoorbeeld getuige is geweest van een ramp en zwaargewonde mensen heeft gezien, zal proberen de nare beelden op zijn netvlies te vertalen naar een omschrijving op papier. Deze vertaalslag vereist enige vorm van selectie door de journalist. Wat vertelt hij wel en wat laat hij weg? Moet hij juist alles concreet benoemen (bloed, lijken, geur, emotie) of zich beperken tot enkele clichés die de lading dekken (wanhoop, chaos)? De criteria die hij bij dit keuzeproces hanteert, worden mede ingegeven door zijn referentiekader (Vasterman & Aerden, 1995). Een referentiekader bevat een visie op de gebeurtenis of een verwachting met betrekking tot de realiteit en beïnvloedt “de keuze van het onderwerp, stijl, taalgebruik en interpretatie van tot nieuws verheven gebeurtenissen” (Vasterman & Aerden, 1995, p88). Echter, het referentiekader van een journalist is zelf gevormd door mediëring van bronnen, cultuur, professionaliteit, geslacht, sociale klasse, enzovoorts (Manning, 2001; Van Ginneken, 2002) en daardoor niet neutraal of objectief. Bewust of niet, journalisten berichten altijd vanuit hun eigen referentiekader, hoe objectief ze ook proberen te zijn. Dit leidt in de mediaberichtgeving tot ‘selectieve articulering’ van aspecten uit de veronderstelde werkelijkheid, aldus Van Ginneken (2002). Het zijn juist deze aspecten die via ‘stelselmatige uitlichting’ in uitzonderlijk hoge mate onder de aandacht van het publiek worden gebracht, waardoor deze aspecten salient (prominent) worden.

2.1.3 Nieuwsorganisaties

Naast het eigen referentiekader van journalisten bepalen ook andere factoren wie of wat nieuws is. Journalisten zijn meestal werkzaam voor een nieuwsorganisatie (zoals AP, Reuters en AFP) en dienen daardoor rekening te houden met diens commerciële, organisatorische en inhoudelijke doelstellingen (Vasterman & Aerden, 1995; Manning, 2001; Van Ginneken, 2002).

Commerciële doelstellingen worden vaak gebaseerd op de overlevingskans van een bepaald product, zo ook bij een willekeurige krant. Om te overleven hebben nieuwsorganisaties inkomsten nodig. De inkomsten voor media bestaan uit subsidies, losse verkoop/abonnementen en reclame-inkomsten (Van Ginneken, 2002). De strijd om de reclame-inkomsten maakt dat de concurrentie tussen nieuwsorganisaties toeneemt. Om de concurrentie voor te blijven, moeten nieuwsorganisaties bezuinigen, wat betekent dat zij minder journalisten in dienst kunnen nemen, relatief veel aandacht aan populair nieuws besteden en nieuwswaardige gebeurtenissen op een goedkope manier moeten onderzoeken (Manning, 2001). Voor een journalist heeft dit tot gevolg dat hij niet te kostbare voorstellen mag doen, geen al te kritische artikelen over een financier kan schrijven en soms een specialisatie kiest die meer toekomst heeft (het voortbestaan van de krant garandeert) dan een specialisatie van eigen interesse (Vasterman & Aerden, 1995; Baylor, 1996).

Soms is ook sprake van adverteerderinvloed, wanneer een journalist getipt wordt over een nieuw product door de producent (nieuwsbron) en vervolgens uitgebreid aandacht schenkt aan dit product in zijn artikel (Vasterman & Aerden, 1995).

Organisatorische doelstellingen hebben betrekking op het functioneren van de nieuwsorganisatie. Voor een journalist betekent dit dat hij rekening dient te houden met de formele en informele hiërarchie wanneer het aankomt op inspraak over nieuwe rubrieken, werkwijze, keuze van bronnen, enzovoorts. Tevens behelzen organisatorische doelstellingen het nakomen van deadlines en de besteding van financiële middelen (Vasterman & Aerden, 1995). Het eigen maken van al deze (ongeschreven) organisatorische regels en doelen wordt ook wel aangeduid met de term organisatorische socialisatie (Van Ginneken, 2002).

Inhoudelijke doelstellingen beslaan de redactionele inhoud van een medium. Deze inhoud kan vijf doelen dienen; informatiefunctie, voorlichtingsfunctie, waakhondfunctie, platformfunctie en ontspanningsfunctie (zie o.a. Vasterman & Aerden, 1995; Manning, 2001). Hoeveel nadruk op elk van deze functies komt te liggen, wordt bepaald door het management van de nieuwsorganisatie. De redactie kiest daarbij een bepaalde identiteit en format voor haar medium en streeft ernaar deze signatuur consistent uit te dragen. Dit heeft als consequentie voor een journalist dat de invalshoek, toonzetting en 'kleur' van zijn artikelen hiermee in overeenstemming moeten zijn (Vasterman & Aerden, 1995; Manning, 2001). Meer over de signatuur van Nederlandse dagbladen is te vinden in paragraaf 3.2.

2.1.4 Nieuwsbronnen

Naast de mogelijkheid om zelf gebeurtenissen waar te nemen of op te tekenen (primaire informatie), kunnen journalisten ook via anderen aan 'nieuws' komen (secundaire informatie). Deze 'anderen' worden ook wel bronnen genoemd; mensen die journalisten van informatie voorzien over nieuwswaardige onderwerpen, aldus Vasterman & Aerden (1995). Volgens hen kunnen twee soorten bronnen onderscheiden worden; professionele en niet-professionele. Professionele bronnen zijn "mensen die op basis van hun functie - in de politiek of in het bedrijfsleven - beroepsmatig met de pers te maken hebben" (p124), terwijl "alle andere categorieën bronnen tot de niet-professionele worden gerekend, bijvoorbeeld getuigen en slachtoffers" (p125).

Het lijkt er misschien op dat journalisten zelf voortdurend op zoek zijn naar bronnen, maar veel informatie wordt hen juist aangeboden via persberichten, publiciteitsstunts en persconferenties (Vasterman & Aerden, 1995; Manning, 2001). Sommige bronnen zijn daarnaast wettelijk verplicht om informatie openbaar te maken, zoals in het geval van jaarverslagen en externe veiligheidsrapporten in het bedrijfsleven of bij de overheid (Vasterman & Aerden, 1995).

Het feit dat veel bronnen zelf de media is benaderen, bespaart aan de ene kant tijd en geld voor de journalisten. Aan de andere kant heeft het ook gevolgen voor de selectiecriteria van journalisten (Van Ginneken, 2002). Bennet, Pickard, Iozzi et al. (2004, p439) zeggen hierover:

“What is important to understand about all types of news construction [...] is how the press manages news sources, their claims, and the interactions among them. [...] when news accounts (a) report diverse voices (access), (b) identify and comparably value those voices (recognition), and (c) invite those with opposing views or claims to respond directly to each other (responsiveness). To the extent that these conditions are all met, media audiences receive a richer set of social images with which to deliberate (i.e. consider issues from alternative perspectives in forming opinion).” Journalisten dienen dus het principe van hoor-en-wederhoor toe te passen, om aan de eis van onpartijdigheid (zie kader 1) tegemoet te komen. Het is namelijk noodzakelijk dat de “berichtgeving niet bepaald wordt door een handjevol belangengroepen dat enkel zijn ‘waarheid’ wil uitdragen,” aldus Vasterman & Aerden (1995, p122). Het toepassen van hoor-en-wederhoor wordt echter bemoeilijkt doordat professionele bronnen over meer middelen beschikken (macht, geld, communicatieve knowhow) om media-aandacht te verkrijgen, dan niet-professionele bronnen, zo concluderen Vasterman & Aerden (1995), Baylor (1996) en Manning (2001).

Om aan de attributie-eis (zie kader 1) tegemoet te komen, moeten bronnen tevens geïdentificeerd kunnen worden. Identificeerbare bronnen maken berichtgeving betrouwbaar en bieden zo ondersteuning voor het waarheidsgehalte achter het verhaal van een journalist. Toch kiezen journalisten er soms voor om anonieme bronnen te raadplegen. Het gebruik van anonieme bronnen is alleen gerechtvaardigd als gaat om belangrijke onthullingen (primeurs) en in het geval dat een bron gevaar loopt wanneer zijn naam openbaar gemaakt wordt (Vasterman & Aerden, 1995).

Tot slot bestaat selectie bij bronnen meer algemeen in het feit dat journalisten graag terugvallen op mensen die ze kennen en waarmee ze een vertrouwensband hebben opgebouwd (de zogenaamde “rolodex”). Vaak is dan sprake van een symbiotische (wederzijds afhankelijke) relatie tussen journalist en bron (Vasterman & Aerden, 1995; Van Ginneken, 2002). De voorkeur van een journalist voor bepaalde bronnen is vaak gebaseerd op de relevantie van de informatie die zij kunnen verschaffen, de autoriteit (het gezag) en geloofwaardigheid van de bronnen, alsmede de mate waarin zij zo eenvoudig en efficiënt mogelijk benaderd kunnen worden (Vasterman & Aerden, 1995; Van Ginneken, 2002). Het terugvallen op bekende bronnen kan ook gezien worden als een vorm van routine (Baylor, 1996). Veel wetenschappelijke commentaar bij televisiejournals wordt bijvoorbeeld geleverd door een beperkt aantal “experts”, hoewel zij niet van alle specifieke deelgebieden kennis hebben, maar toevallig in de “rolodex” zitten en enig raakvlak vertonen met het onderwerp.

2.1.5 Routine en beroepsideologie

Niet alleen bij de selectie van nieuwsbronnen wordt een journalist gestuurd door eerdere ervaringen. Routine speelt altijd een rol in de werkwijze van journalisten; "The production of news each day, each week or on a rolling 24-hour basis, involves the routine gathering and assembling of certain constituent elements which are then fashioned to construct or fabricate an account of the particular news events," (Manning, 2001, p50). De totstandkoming van het nieuws wordt vaak vergeleken met een productieproces in een fabriek. Informatieverzameling, informatieverwerking, maar ook presentatie (retoriek, beeldmateriaal) vindt plaats op routinebasis. Routine en beroepsideologie vertalen zich eigenlijk in een 'luie' manier van nieuwsverzameling en – verwerking. Journalisten ontdekken op basis van ervaring een snelle manier om informatie te herkennen en te verwerken tot hapklare brokken voor het publiek (Van Ginneken, 2002). Dit werkt ook het gebruik van frames in de hand; frames bieden immers een efficiënte manier om nieuwe informatie te plaatsen in een bestaand kader.

Hoewel de routine in het werk van journalisten misschien onmisbaar mag zijn, kan dit echter ook negatieve effecten hebben op de kwaliteit van hun product (Bennet, Pickard, Iozzi et al., 2004). In vergelijking met andere beroepen is de journalistiek niet sterk onderhevig aan (wettelijke) bepalingen. Dit heeft tot gevolg dat de kwaliteitscontrole op het werk van een journalist voornamelijk wordt uitgevoerd door zijn collega's ('peer groups' Van Ginneken, 2002). Journalisten worden daarbij gedreven door een binnen de eigen beroepsgroep geldende set van normen en waarden. De eigen professionele overtuiging vormt dus de drijfveer voor journalisten (Vasterman & Aerden, 1995), zo ook wanneer het aankomt op ethische vraagstukken (Van Ginneken, 2002).

Ethische vraagstukken in de journalistiek kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op de vraag of een bericht of schokkende foto wel of niet geplaatst moet worden in de krant. Journalisten zouden zich bij dit vraagstuk veelal laten leiden door hun overtuiging dat alles boven tafel moet komen en dat het publiek het recht heeft om alles te weten. Vasterman & Aerden (1995) maken bij ethische overwegingen onderscheid tussen functionele rationaliteit en substantiële rationaliteit. Bij functionele rationaliteit, ook wel "ethiek van de rationele verantwoordelijkheid" (p92) genaamd, laat men zich leiden door de normen en waarden van vele anderen, zoals de samenleving of het publiek. Bij substantiële rationaliteit, ofwel "ethiek van de ultieme doelen" (p92), wordt getoetst aan de normen en waarden van een kleinere groep gelijkgestemden, zoals de eigen beroepsgroep. Journalisten zouden dus veelal gestuurd worden door substantiële rationaliteit, met andere woorden; journalisten publiceren alles wat zij interessant genoeg vinden en leggen geen verantwoording voor hun keuzes af aan het publiek (Vasterman & Aerden, 1995). Deze houding houdt vervolgens weer de geldende set normen en waarden binnen de journalistieke beroepsgroep in stand. De journalistiek kent dan ook een sterk 'esprit de corps'; journalisten zijn het onderling niet altijd met elkaar eens, maar slaan wel de handen ineen als buitenstaanders kritiek leveren op hun beroepsgroep (Van Ginneken, 2002).

2.1.6 Nieuws waarde

Bovenstaande subparagrafen maken duidelijk dat journalisten bij het uitoefenen van hun werk beïnvloed worden door zeer veel factoren. Gaandeweg hun selectieproces van gebeurtenis tot nieuwsbericht bepalen journalisten wat nieuwswaardig genoeg is om over te berichten.

Journalisten plaatsen hun berichtgeving binnen de context van de maatschappij (Manning, 2001) en nieuws wordt daardoor een “uitdrukking van wat men de tijdsgeest zou kunnen noemen” (Vasterman & Aerden, 1995, p163). Enerzijds bepalen media welke maatschappelijke onderwerpen aan de orde van de dag zijn, anderzijds bepaalt de maatschappij juist waarover bericht wordt in de media. Journalisten moeten, vaak onder druk van deadlines, beslissen welke gebeurtenissen nieuwswaardig genoeg zijn om over te berichten. Pritchard & Hughes (1997, p50) zeggen over dit selectieproces: “Journalists have a hard time explaining exactly how they evaluate an event’s newsworthiness [...] journalists may not be the best sources about the factors that shape newsworthiness. More useful than what journalists say is what they do in deciding which potential stories are newsworthy.”

Slechts een klein deel van de dagelijkse gebeurtenissen wordt gezien als potentieel nieuws en maar een fractie daarvan wordt uiteindelijk in de media behandeld (Jansen, 1987). Bij de selectie van nieuws is dus sprake van “competitie tussen gebeurtenissen” (Baylor, 1996, p250). Een verklarende factor voor het selecteren van gebeurtenissen op basis van hun nieuwswaarde is deviantie (Pritchard & Hughes, 1997; Van Ginneken, 2002). Deviantie is de mate waarin een onderwerp afwijkt van datgene wat volgens ons referentiekader ‘normaal’ is. Indien iets niet ‘normaal’ is, is het nieuw en dus ‘nieuws’ (Van Ginneken, 2002, p36). Als een hond een man bijt, is dat niet zo bijzonder, maar wanneer een man een hond bijt, is er iets raars aan de hand, zo luidt een bekend voorbeeld. Het oordeel dat journalisten vellen over de nieuwswaardigheid van een gebeurtenis bevat overigens vaak meer dan één vorm van deviantie (Pritchard & Hughes, 1997).

Van Ginneken (2002) behandelt criteria voor nieuwswaarde breder dan deviantie. Volgens hem zijn er maar liefst twaalf doorslaggevende elementen in het selectieproces van een journalist, welke zijn weergegeven in kader 2. Van Ginneken baseert deze criteria op een studie van Johan Galtung en Mari Holmboe Ruge die onderzoek verrichtten naar de gebeurtenissen in de Derde Wereld die nieuwswaardig genoeg bleken om op te nemen in de mediaberichtgeving in de Eerste Wereld (in dit geval Noorwegen). Wanneer een onderwerp niet de juiste verhoudingen kende tussen de twaalf elementen, werd het eerder beschouwd als ‘niets nieuws’, dan als ‘nieuws’. Onderwerpen die geen media-aandacht krijgen, worden ‘subliminale incidenten’ genoemd; “zij overschrijden niet de drempel van nieuwswaardigheid”, aldus Van Ginneken (2002, p28). Maar wat is nu precies de juiste mix tussen de twaalf criteria? Enerzijds meent Van Ginneken dat, naarmate gebeurtenissen meer voldoen aan de criteria, zij eerder worden aangemerkt als nieuws. Tegelijkertijd waarschuwt hij echter ook dat de criteria het evenwicht in berichtgeving verstoren. Zo voldoen gebeurtenissen uit de Derde Wereld zelden in hoge mate aan de twaalf criteria en die blijven dus ten onrechte onderbelicht in onze berichtgeving in de Westerse, Eerste Wereld.

Hoe journalisten hiermee om dienen te gaan en wat wel de juiste verhouding tussen de criteria zou moeten zijn, laat Van Ginneken helaas aan de fantasie van de lezer over. Of de criteria ook van toepassing zijn bij de totstandkoming van binnenlands nieuws, vertelt hij evenmin. De twaalf criteria voor nieuws waarde moeten daarom waarschijnlijk eerder gezien worden als een overzicht of voorbeeld, dan een leidraad met grote voorspellende waarde.

Voorbeeld van criteria voor Nieuws waarde

1. **tijdspanne**; de tijd waarin een gebeurtenis plaatsvindt en zich ontwikkelt, mag niet groter zijn dan een dag
2. **schaal**; een gebeurtenis moet zowel in absolute als relatieve zin 'intens' zijn (zoveel impact hebben dat daarmee een bepaalde drempel wordt overschreden)
3. **duidelijkheid**; een gebeurtenis moet duidelijk zijn, ambigue onderwerpen vallen immers minder snel op
4. **betekenisvolheid**; de gebeurtenis dient relevant te zijn voor de lezer en in cultureel opzicht dichtbij hem te staan om op te vallen
5. **overeenstemming**; als gebeurtenissen afwijken van de verwachting, worden ze niet opgemerkt
6. **onverwachtheid**; onvoorspelbare en zeldzame gebeurtenissen vallen meer op
7. **continuïteit**; wanneer een onderwerp eenmaal een nieuwsthema is, zal dit onderwerp aandacht blijven krijgen, zelfs als de omvang ervan gereduceerd is
8. **samenstelling**; tussen nieuwscategorieën bestaat een evenwicht, wanneer een categorie goed vertegenwoordigd is, is het lastig om aandacht te krijgen voor een nieuw bericht binnen dezelfde categorie
9. **elite landen**; bepaalde belangrijke landen krijgen meer media-aandacht, omdat zij een grote rol krijgen toebedeeld op het wereldtoneel of omdat zij qua cultuur nabij zijn
10. **elite personen**; bepaalde belangrijke personen krijgen meer media-aandacht, omdat hun handelen als invloedrijk wordt beschouwd
11. **personifiëring**; verhalen over herkenbare situaties of mensen/groepen spreken meer aan
12. **negativiteit**; slecht nieuws trekt eerder de aandacht

Kader 2: Een voorbeeld van criteria voor nieuws waarde (Van Ginneken, 2002)

Ook Jansen (1987) en McQuail (2005) baseren nieuws waarde op het werk van Galtung & Ruge. Volgens Jansen (1987, p121) zijn de twaalf criteria niet alleen geschikt voor buitenlands nieuws, maar ook "voor al het andere nieuws." Jansen en McQuail stellen de drie soorten factoren van journalistieke selectie uit het onderzoek van Galtung & Ruge centraal: organisatorische, themabepalende en socio-culturele elementen. De twaalf criteria vallen onder deze drie overkoepelende thema's. Organisatorische factoren maken dat gebeurtenissen die dichtbij en gemakkelijk toegankelijk zijn, eerder tot nieuws worden verheven.

Themabepalende factoren zorgen dat nieuws bestaat uit gebeurtenissen die in de lijn der verwachting liggen en dus eenvoudig kunnen worden ingebed in bestaande referentiekaders van het publiek. Socio-culturele factoren bepalen dat berichten over (elite)personen en negatieve gebeurtenissen eerder worden opgenomen in het nieuws.

Uit bovenstaande valt af te leiden dat ernstige calamiteiten, zoals de vuurwerkramp, door journalisten geselecteerd zullen worden als nieuws. Immers, een calamiteit (en de vuurwerkramp in het bijzonder) is een onverwachte negatieve gebeurtenis (criteria 6 en 12), die zich binnen enkele uren ontwikkelt (criterium 1). De vuurwerkramp was verder van grote betekenis omdat een dergelijke calamiteit schijnbaar iedereen kan overkomen (criterium 4) en ook nog eens een onbeschrijflijke impact heeft op het dagelijks leven van vele mensen (criterium 2). Bij een ramp komen dan ook veel persoonlijke verhalen over slachtofferleed naar voren (criterium 11). Hoewel de precieze ontwikkeling van de vuurwerkramp niet meteen aan het licht kwam, was wel vanaf dag één helder dat onschuldige mensen iets vreselijks was overkomen, dit maakte de gebeurtenis duidelijk te categoriseren als ramp / calamiteit (criterium 3). De reacties van de politieke top in Den Haag, voornamelijk de belofte van Kok ("niemand mag slechter worden van de ramp"), waren van grote invloed (criterium 10). Voordat de vuurwerkramp plaatsvond, was namelijk het externe veiligheidsbeleid geen belangrijk thema op de publieke, politieke en media-agenda in Nederland en daarmee heeft de vuurwerkramp letterlijk iets nieuws gebracht (criterium 8). Omdat de vuurwerkramp echter het externe veiligheidsbeleid op de kaart heeft gezet, wordt tot op de dag van vandaag naar die ramp verwezen wanneer dit thema ter sprake komt (criterium 7).

Het is dus, achteraf beredenerend, haast logisch te noemen dat de vuurwerkramp het nieuws haalde; aan bijna alle criteria is voldaan. Maar juist in dit achteraf redeneren, schuilt ook de zwakte van deze indeling. De criteria hebben niet echt een voorspellende waarde om te bepalen waarom de ene gebeurtenis meer nieuwswaarde bezit dan de andere. De kanttekening die daarbij overeind blijft, is: hoe verhouden de criteria zich tot elkaar? Om een voorbeeld te noemen; in Peru heeft eind december 2001 ook een vuurwerkramp plaatsgevonden. Deze ramp heeft in vergelijking met Enschede, wellicht minder betekenis voor de Nederlandse media, omdat Peru "niet cultureel dichtbij ons" staat (criterium 4). Echter, er vielen wel meer dan tien keer(!) zoveel dodelijke slachtoffers als in Enschede (criterium 2). Bovendien werd het oude centrum van Lima getroffen, wat op de lijst van de werelderfgoedlijst van Unesco stond (criterium 2). En zelfs de paus heeft zijn medeleven betuigd met de slachtoffers (criterium 10). De ramp in Peru 'scoort' daarmee op drie criteria heftiger dan Enschede en maar op één minder. Waarom heeft de ramp in Peru dan toch niet uitgebreid het nieuws gehaald in Nederland? Zeker gezien het feit dat zij plaatsvond na de ramp in Enschede en vuurwerkrampen an sich dus nog steeds een hot item zouden moeten zijn, als we criterium 7 mogen geloven. Toch hebben niet alle Nederlandse kranten aandacht besteed aan deze vuurwerkramp, zo valt te concluderen uit het dagbladenoverzicht (Nieuwsbank, 2002).

2.2 Media in relatie tot maatschappij

2.2.1 Issue-attention cycle

Zoals uit voorgaande paragraaf valt af te leiden, krijgen bepaalde nieuwswaardige thema's veel (media-)aandacht. Sommige thema's verdwijnen echter daarna ook weer vrij snel uit het zicht (Vasterman & Aerden, 1995). Dit komen en gaan van onderwerpen wordt wel aangeduid als de issue-attention cycle (Downs, 1991). Deze cyclus bestaat uit vijf fasen, die kunnen variëren in hun duur, maar vrijwel altijd in dezelfde volgorde optreden (zie kader 3).

In de 'pre-problem stage' is er nog weinig brede aandacht voor een probleem, maar is het al wel bekend onder direct betrokkenen en experts. Doordat vervolgens bepaalde gebeurtenissen het probleem doen escaleren tot een crisis, treedt de fase van 'alarmed discovery and euphoric enthusiasm' in werking. Hier trekt het oorspronkelijke probleem in de vorm van een crisis de aandacht van het brede publiek. Enerzijds heerst er angst voor de ernst van het probleem, anderzijds komt ook euforie naar voren omdat men zichzelf in staat acht het probleem in korte tijd te kunnen oplossen. Dit legt een grote druk op politici, die worden geacht iets aan het probleem te doen. Wanneer vervolgens gekeken wordt naar de mogelijke oplossingsrichtingen, wordt het begin ingezet van de derde fase; 'realizing the cost of significant progress'. Men krijgt in dit stadium meer inzicht in de relatie tussen het probleem en de mogelijke oplossingen. De complexiteit van de crisis komt naar voren in deze fase en men realiseert zich dat het oplossen van het probleem lang niet zo eenvoudig is als eerst gedacht. Vrij snel nadat dit besef bovenkomt, start de vierde fase; 'gradual decline of intense public interest'. Naarmate mensen zich meer en meer realiseren dat een oplossing niet eenvoudig te vinden is en veel kosten met zich mee brengt (ook in niet-materiële zin), zakt de belangstelling voor het probleem. Dit kan drie reacties veroorzaken: de moed zakt iemand in de schoenen, men voelt zich bedreigd door het probleem en onderdrukt daardoor de gedachten eraan, of er ontstaat desinteresse (al dan niet door aandacht voor een nieuwe crisis). De laatste fase, 'post-problem stage', zet in zodra één van deze reacties, of een combinatie ervan, optreedt. Het onderwerp is nog wel bekend en belangrijk voor een kleinere groep, maar anders dan in de pre-problem stage. Vanaf fase twee zijn namelijk allerlei instanties opgericht die moeten bijdragen aan een geschikte oplossing. Hoewel het onderwerp niet langer de aandacht heeft van het brede publiek, blijven deze instanties wel bestaan en doorwerken aan een oplossing voor het probleem.

Issue-attention Cycle

1. **pre-problem stage**; weinig aandacht voor het probleem, behalve onder experts en direct betrokkenen
2. **alarmed discovery and euphoric enthusiasm**; het probleem escaleert tot een crisis, maar men denkt dat de oplossing hiervoor eenvoudig is
3. **realizing the cost of significant progress**; de complexiteit van het probleem komt naar voren en men ontdekt dat de oplossing niet eenvoudig is
4. **gradual decline of intense public interest**; de belangstelling voor het probleem daalt (men verliest de moed, onderdrukt het probleem of richt zich op een ander probleem)
5. **post-problem stage**; het probleem is niet langer interessant voor het grote publiek en leeft slechts nog onder betrokkenen

Kader 3: Issue-attention cycle (Downs, 1991)

De issue-attention cycle wordt veelal toegepast op brede, maatschappelijke thema's, zoals armoede en het milieu. De vuurwerkramp is van zichzelf niet echt een 'issue' te noemen, daarvoor gaat het om een specifiek gebeurtenis. Wel kunnen bepaalde thema's onderscheiden worden die door het plaatsvinden van de vuurwerkramp onder de aandacht zijn gebracht. Hier kan men bijvoorbeeld denken aan het externe veiligheidsbeleid van risicobedrijven, het gedoogbeleid van de overheid (nog eens extra onder de aandacht gebracht door de cafébrand in Volendam) en het juridisch aansprakelijk stellen en vervolgen van ambtenaren. De vuurwerkramp is in dit geval de calamiteit geweest die deze sluimerende thema's heeft doen escaleren. Nemen we nu het externe veiligheidsbeleid als voorbeeld, dan kan men stellen dat controlerende instanties al voor de vuurwerkramp op de hoogte was van het feit dat sommige risicobedrijven het niet zo nauw namen met de vergunningen of op een verkeerde plek stonden (midden in een woonwijk, zoals SE Fireworks). Bovendien was ook al bij overheidsinstanties en onderzoeksinstituten sinds de Culemborg-explosie in 1991 bekend dat vuurwerkbedrijven grote risico's met zich meebrengen. Op het moment dat zich de vuurwerkramp voordoet, treedt dan de fase van alarmering in werking. Er wordt schande gesproken over het externe veiligheidsbeleid, maar de oplossing lijkt gelukkig voorhanden. Het wegsaneren van risicobedrijven moet burgers meer veiligheid bieden, alsmede het inzichtelijk maken van risico's in hun directe woonomgeving (door middel van digitale risicokaarten). Vervolgens komt men echter tot de ontdekking dat het wegsaneren van risicovolle bedrijven niet eenvoudig is, onder meer omdat het de gemeenten veel geld kost. Ook het maken en verspreiden van risicokaarten stuit op verzet; men ziet in de openbaarheid van gegevens ook een gevaar voor de samenleving. Iemand die kwaad in de zin heeft, kan namelijk ook de gegevens misbruiken. Bovendien is het niet eenvoudig om alle kaarten van de verschillende provincies een bepaalde standaard mee te geven. Het proces kost zo niet alleen veel geld, maar ook veel tijd en moeite, omdat veel partijen ermee gemoeid zijn.

Langzaamaan verdwijnt vervolgens ook de interesse van het publiek voor het externe veiligheidsbeleid; de burger is “moe” van al het debatteren over nieuwe regeltjes en de overkill aan kwesties die onder het kopje “externe veiligheid” blijken te vallen. Heel af en toe leeft de interesse even op, zoals na de cafébrand in Volendam, maar over het algemeen raakt het externe veiligheidsbeleid op de achtergrond. Het publiek verschuift de aandacht naar andere problemen, zoals het dreigende gevaar van terrorisme, ingegeven door 9-11 in Amerika en de bomaanslagen in Madrid en Londen. Waarschijnlijk houden slechts de instanties die betrokken zijn bij het vormgeven van de vernieuwde wet- en regelgeving zich vandaag de dag nog intensief bezig met het externe veiligheidsbeleid van risicobedrijven en de verantwoordelijkheid van de overheid hierin.

Bovenstaand issue attention cycle schetst eigenlijk het “maatschappelijke bewustwordingsproces, welke gereflecteerd wordt in het nieuws” (Vasterman & Aerden, 1995, p165). Het is echter niet bekend of de issue-attention cycle op enigerlei wijze te koppelen is aan het gebruik van frames in het nieuws. Het is wellicht mogelijk dat in de tweede fase van de issue-attention cycle, waarin paniek optreedt en gezocht wordt naar een oplossing, de berichtgeving sterk gebruik maakt van het verantwoordelijkheidsframe (onmiddellijke actie is vereist). Zo kan het ook zijn dat de fase waarin men beseft dat de oplossing niet zo eenvoudig is als gedacht en ook nog eens duur blijkt te zijn, het economisch-gevolgenframe overheerst. Volgens Semetko & Valkenburg (2000) wordt het human-interestframe veel ingezet om de aandacht van het publiek vast te houden. Wellicht is dit dan ook een veelgebruikt frame in de fase waarin de belangstelling van het publiek voor een bepaalde kwestie afneemt.

2.2.2 Amplificatie

Naarmate men bewuster wordt van een bepaald thema, wordt het ook vaker gesignaleerd en wordt er meer over bericht in de media. Nieuwsberichten leggen zo als het ware steeds meer en meer de focus op het thema, waardoor het lijkt alsof het verschijnsel van dit thema zelf is toegenomen. Dit zichzelf versterkend proces wordt aangeduid met de term ‘amplificatiespiraal’ (Vasterman & Aerden, 1995; Van Ginneken, 2002). Een amplificatiespiraal veroorzaakt ‘publiciteitsgolven’ in de berichtgeving. Er zijn twee soorten publiciteitsgolven; de incidentele (ook wel mediahype genoemd) en de structurele. Publiciteitsgolven verlopen volgens een sneeuwbaaleffect waarbij Vasterman & Aerden (1995) vier fasen onderscheiden die weergegeven zijn in kader 4.

Amplificatiespiraal

1. **identificatiefase**; het verschijnsel wordt ontdekt en voorzien van een label/definitie
2. **verbredingsfase**; steeds meer incidenten worden onder dezelfde noemer gebracht
3. **reactiefase**; reacties zorgen voor een escalatie of de-escalatie van de publiciteit
4. **uitdovings- of vernieuwingsfase**; de aandacht voor het verschijnsel neemt af

Kader 4: Amplificatiespiraal (Vasterman & Aerden, 1995)

In de identificatiefase verschijnen ‘losse’ berichten over gebeurtenissen, die nog niet gelinkt zijn aan een thema. Zodra echter een trend ontdekt wordt in deze gebeurtenissen, krijgen zij een bepaalde definitie (‘label’ Vasterman & Aerden, 1995; ‘prime definition’ Manning, 2001 en Van Ginneken, 2002) in de media. Deze definitie van een gebeurtenis legt de basis voor een publiciteitsgolf. Alle afzonderlijke berichten worden namelijk beschreven vanuit dezelfde definitie en zo gekoppeld aan een centraal thema. Nemen we wederom het externe veiligheidsbeleid als voorbeeld, dan is dus te verwachten dat na de vuurwerkramp meer berichten de kop op steken die onder de noemer “externe veiligheid” geplaatst kunnen worden, zoals de veiligheid bij andere vuurwerkbedrijven, de vuurwerkhandel bij fietsenmakers of de veiligheid van LPG-stations.

In de verbredingsfase neemt het definiëren van alle berichten binnen het nieuwsthema steeds grotere porties aan. Dit verbreden gaat door zolang de media voorzien worden van nieuwe incidenten die gerelateerd zijn aan het thema. Selectie speelt ook hierbij een rol; alle gebeurtenissen die niet passen in het thema, worden ondergeschikt gemaakt of niet geselecteerd voor de berichtgeving.

Met de aanvoer van nieuwe incidenten wordt ook de reactie van autoriteiten bedoeld. Zij kunnen een publiciteitsgolf verder aanwakkeren (escalatie) of juist afzwakken (de-escalatie). De reacties van minister Pronk (aanscherpen van de regelgeving) en de gemeente Enschede (het aftreden van twee wethouders, de prioriteit bij het wegsaneren van risicobedrijven) zijn voorbeelden met betrekking tot het extern veiligheidsbeleid. In deze derde fase verschuift dus de aandacht voor de oorspronkelijke gebeurtenis naar belangstelling voor de gevolgen ervan.

Wanneer echter in de vierde fase weinig tot geen nieuwe incidenten of reacties naar voren komen, kan het gebeuren dat de aandacht voor het onderwerp wegzakt (verzadigingspunt) of dat men alsnog kritisch naar de feiten gaat kijken en de definitie aanpast. Hiermee komt de publiciteitsgolf tot een einde, of wordt een nieuwe gecreëerd. De aandacht voor het externe veiligheidsbeleid is zo ook weggeëbd en vergeven aan nieuwe kwesties, zoals terrorisme.

Het idee achter de amplificatiespiraal is gerelateerd aan the Social Amplification of Risk Framework (SARF, zie bijlage 2). SARF heeft betrekking op risicoperceptie en risicocommunicatie en de sociale processen die hieraan ten grondslag liggen: “In particular, those processes by which certain hazards and events that experts assess as relatively low in risk can become a particular focus of concern and sociopolitical activity within a society (risk amplification), while other hazards that experts judge more serious receive comparatively less attention from society (risk attenuation),” aldus Kasperson, Kasperson, Pidgeon & Slovic (2003).

Niet ieder risico (reëel of verondersteld) veroorzaakt dus automatisch een amplificatie-effect en een publiciteitsgolf. Het ontstaan van amplification of attenuation is een wisselwerking tussen het oordeel van experts over een risico en het oordeel van de samenleving hierover (risicoperceptie). De risicoverspreiding verloopt volgens een ‘ripple effect’ (Kasperson, Kasperson et al, 2003); alsof je een steen in het water gooit. De rimpeling die een risico (de steen) veroorzaakt, spreidt zich uit via zogenaamde ‘stations’. Deze ‘stations’ kunnen bijvoorbeeld direct getroffen zijn (individual stations), maar ook behoren tot de media of de regering (social stations). Een ieder die direct of indirect te maken krijgt met een risico, ontvangt bepaalde signalen over dat risico. Aan de hand van deze signalen bepaalt een ‘station’ wat hij van het risico vindt (perceptie) en hoe hij hierop gaat reageren of handelen (impact). Ieder ‘station’ kan zo de berichten over een risico doen toenemen of afzwakken, meer of minder nadruk leggen op het belang ervan (salience), enzovoorts (Kasperson, Kasperson et al., 2003). De stations bepalen dus of amplification optreedt, of juist attenuation, afhankelijk van hun perceptie van een risico. Wanneer de risicoperceptie groter is dan het ingeschatte risico, spreekt men van risk amplification (versterking). Wanneer de perceptie juist zwakker is dan het ingeschatte risico, is er sprake van risk attenuation (verzwakking).

Een belangrijke vraag hierbij is: wanneer treedt nu amplification op en wanneer attenuation? Onderzoekers hebben ontdekt dat er elementen in een bericht zitten die sterk de aandacht trekken van ontvangers (Kasperson, Renn, Slovic et al., 1998), wat een voorbode kan zijn voor amplificatie. Zo blijkt de bron van een bericht belangrijk te zijn. Wanneer wetenschappers bijvoorbeeld iets mededelen over nucleaire energie, wordt de boodschap gezien als objectief, betrouwbaar en geloofwaardig. Berichten van de nucleaire industrie zelf, worden daarentegen eerder beschouwd als een partijdige poging om het gebruik van nucleaire energie goed te praten. Wanneer meerdere bronnen eenzelfde bericht blijven herhalen, zijn de ontvangers van dit bericht eerder geneigd te geloven dat de verstrekte informatie juist is. Waarschuwingen over gezondheidsrisico’s van nucleaire energie, die meermaals herhaald worden door zowel onderzoekers als artsen, zouden dus een grote impact hebben op het beeld van nucleaire energie dat de gewone burger heeft. Indien vervolgens veel bericht wordt over deze schadelijke bijwerkingen, kan de amplificatiespiraal gevoed worden. Naast de berichtgeving, kan ook de eigen ervaring met een risico een voorspeller zijn van zowel amplification als attenuation.

Onze eigen ervaring biedt informatie over de aard van het risico, de mate waarin het voorkomt (ons overkomt) en in hoeverre wij het risico kunnen beheersen (Kasperson, Renn, Slovic, et al., 1998). Wanneer wij geen ervaring hebben met het risico in kwestie, wordt de informatievoorziening steeds belangrijker. Hoe omvangrijker de informatievoorziening via de media of via informele netwerken, hoe eerder amplificatie optreedt. Wanneer daarbij veel onenigheid over het risico bestaat en dit naar voren wordt gebracht (bijvoorbeeld in debatten), zal de onzekerheid over het risico toenemen. Hoe groter de onzekerheid en angst onder de burgers, hoe eerder amplificatie zal optreden. De hoeveelheid drama in de informatievoorziening speelt ook een rol. Sensationele berichten over ernstige gevolgen van een risico verhogen immers de angst onder burgers. Het gebruik van bepaalde termen om risico's te omschrijven en benoemen, kan dit ook bewerkstelligen. Zo heeft de term 'dumpafval' bij de lozing van stoffen al een negatieve en ongewenste lading over zich heen.

De begrippen *amplification* en *attenuation* bieden inzicht in de manier waarop risico's gepercipieerd worden door mensen en in de manier waarop 'stations' zoals de media deze perceptie kunnen versterken of afzwakken. Op SARF is echter ook kritiek gekomen.

Eén van de voornaamste kritiekpunten is dat SARF een te simplistische voorstelling van de relatie tussen media en het lekenpubliek weergeeft (Murdock, Petts & Horlick-Jones, 2003). De invloed van verschillende partijen, voornamelijk de media, op het ontstaan van *amplification* of *attenuation*, is volgens deze onderzoekers nog teveel onderbelicht. Er dient een beter inzicht te komen in de wensen en kennis van het lekenpubliek en wat minder nadruk op de kennis die experts en wetenschappers graag willen overdragen.

Een ander belangrijk kritiekpunt is dat het idee achter amplificatie niet echt een theorie biedt met voorspellende waarde, aldus Breakwell & Barnett (2003). Zij vinden dat de onderliggende constructen niet afdoende empirisch ondersteund worden. Daarom pleiten zij voor het gebruik van de zogenaamde 'layering method' bij amplificatieonderzoek. Bij deze methode staat de wisselwerking tussen verschillende variabelen centraal, zoals sociaal-economische variabelen en de tijd. Dit zou volgens Breakwell & Barnett (2003) ertoe leiden dat duidelijker wordt hoe mediatie in het geval van risicoperceptie tot stand komt en onder welke omstandigheden dit gebeurt. De voorspellende waarde van het amplificatiemodel zou hiermee toenemen.

Dat het amplificatiemodel in de huidige vorm weinig voorspellende waarde bezit, wordt ook aangekaart door Eldridge & Reilly (2003). Zij zien amplificatie meer als een metafoor, waarmee in het geval van risicoperceptie voorzichtig mee omgegaan dient te worden. Risico is immers een niet-eenduidig begrip, onderhevig aan "concurrerende en conflicterende" visies. Het amplificatiemodel biedt volgens Eldridge & Reilly (2003) vooral de visie van sociale wetenschappers, gebaseerd op aannames die nauwelijks empirisch getoetst kunnen worden.

Enige voorzichtigheid bij het gebruik van SARF is dus geboden. In voorliggende studie worden de ideeën achter SARF en de ontwikkeling van publicatiegolven gerelateerd aan framegebruik. Hoewel niet bekend is of een verband bestaat tussen framegebruik en een amplificatiespiraal, kan het bijvoorbeeld zo zijn dat het gebruik van frames samenhangt met de fasen van de amplificatiespiraal. Deze mogelijke relatie wordt nader toegelicht aan het eind van dit hoofdstuk, bij de verwachtingen.

2.3 Framing

2.3.1. Proces

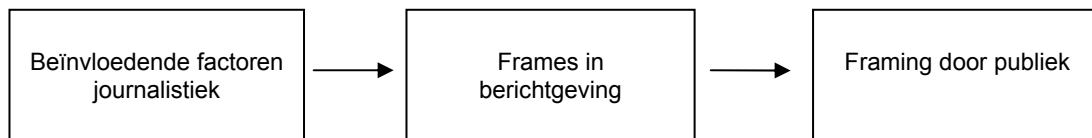
Bovenstaande schets van de relatie tussen media en maatschappij vormt de achtergrond waarin framing voorkomt. Eigenlijk kunnen bij het framingproces drie soorten framing onderscheiden worden; framing door de journalist (ingegeven door zijn referentiekader), framing in nieuwsberichtgeving (nieuwsframes) en framing door het publiek (de interpretatie van de mediaberichtgeving). Deze driedeling in het framingproces (zie figuur 2) komt wel naar voren in onderzoek, maar de drie processen worden daarbij veelvuldig met elkaar verward.

Volgens Entman (1991) wordt met 'frames' enerzijds een mentaal kader voor het verwerken van informatie (nieuws) bedoeld, anderzijds de tekstuele kenmerken van een nieuwsbericht die aangebracht zijn door een journalist. Dit journalistieke proces van framing wordt onder meer beïnvloed door selectie & salience, zoals omschreven in paragraaf 1.1.

Altheide noemt het journalistieke proces daarentegen 'format' en ziet frames juist als een onderdeel daarvan (1997, p651): "Frame, theme, and discourse are also related to communication formats, which in the case of mass media, refer to selection, organization and presentation of information. [...] Frames are the focus, a parameter or boundary, for discussing a particular event. Frames focus on what will be discussed, how it will be discussed, and above all, how it will not be discussed."

Selectie, organisatie en presentatie van informatie vormen bij De Boer & Brennecke (2003) een eerste stap binnen het framingproces. Zij zien dit journalistieke proces dus wel als een vorm van framing en hun model sluit dan ook aan op het idee van Entman. De Boer & Brennecke (2003) maken onderscheid tussen framebuilding en framesetting. Framebuilding bestaat uit framing door journalisten (veroorzaakt door interne en externe factoren) en uit frames in het nieuws (generieke frames en issuespecifieke frames). Framesetting bestaat uit framingeffecten, welke samenhangen met informatieverwerking, attitude en gedrag, alsmede sociale processen.

Een vergelijkbare indeling komt ook naar voren in het model van Scheufele, waarbij framing wordt beschouwd als een proces waar de output van elke fase kan dienen als input voor een volgend stadium (1999, p115). Scheufele beschrijft hierbij vier procesfasen; frame building (selection), frame setting (salience), individual-level effects of framing (black-box) en journalists as audiences (norms, pressures, ethics, prestige, etc.).

Figuur 2: Framingproces

Aangezien frames dus zowel met presentatie als interpretatie van nieuws te maken hebben, moet onderscheid gemaakt worden tussen media frames (presentatie) en individuele frames (interpretatie). Daarnaast kan een tweedeling gemaakt worden in onderzoek dat frames als onafhankelijke variabele operationaliseert en onderzoek dat frames als afhankelijke variabele gebruikt. Eigenlijk zijn er dus vier typen onderzoeksvragen (Scheufele, 1999; De Boer & Brennecke, 2003);

1. media frames als afhankelijke variabele;
2. media frames als onafhankelijke variabele;
3. individuele frames als afhankelijke variabele;
4. en individuele frames als onafhankelijke variabele .

Bij mediaframes gaat men er van uit dat de media gebeurtenissen zodanig vanuit een bepaalde visie belichten dat de lezer gestuurd wordt in zijn interpretatie van de gebeurtenis. Of zoals De Kort & d'Haenens (2005, p132) het verwoorden: "Door nadrukkelijk voor een bepaald frame te kiezen, kunnen de media de constructie van een bepaald issue of probleem meebepalen, of een item of agenda prominenter of meer 'salient' maken." Entman (1991, p9) vatte eerder al het mechanisme van framing als volgt samen: "The essence of framing is sizing –magnifying or shrinking elements of the depicted reality to make them more or less salient." Het bestuderen van frames in mediaberichtgeving is volgens Entman (1991) echter niet eenvoudig: "Frames are difficult to detect fully and reliably, because many of the framing devices can appear as 'natural', unremarkable choices of words or images [...] central to the way the news frame helps establish the literally 'common sense' (i.e., widespread) interpretation of events." Frames zijn dus vaak niet gemakkelijk aan te wijzen in berichtgeving en framing-onderzoek vereist dan ook een methode die het onderliggende mechanisme bloot kan leggen.

2.3.2 Framing-onderzoek

Framing-onderzoek is soms gebaseerd op kwalitatieve methoden, waaronder discoursanalyse (de manier waarop een fenomeen gepresenteerd wordt, Krippendorff 2004) en soms op meer kwantitatieve benaderingen zoals inhoudsanalyse (Van Gorp, 2006). Inhoudsanalyse kan inductief plaatsvinden door (al dan niet geautomatiseerd) te zoeken naar bepaalde woordcombinaties, zinnen, trefwoorden, visuele elementen of actoren (zie hiervoor o.a. Entman, 1991; Anderson, 2001; Kleinnijhuis, Takens & Van Atteveldt, 2005).

Daarnaast kan inhoudsanalyse deductief uitgevoerd worden, door gebruik te maken van een bestaand meetinstrument. Twee studies die gebaseerd zijn op deze vorm van framing-onderzoek worden hieronder kort behandeld, omdat zij relevant zijn voor de gemaakte keuzes die geleid hebben tot de gehanteerde methode bij voorliggende studie.

De Kort & d'Haenens (2005) hebben gekozen voor een combinatie van methoden. Zij onderzochten de berichtgeving over Pim Fortuyn en extreemrechts gedachtegoed in de Volkskrant (meest gelezen Nederlandse kwaliteitkrant) en in de Telegraaf (meest gelezen Nederlandse populaire krant). Allereerst pasten zij inhoudsanalyse toe. Hiertoe maakten zij gebruik van een bestaand instrument, ontwikkeld door Semetko & Valkenburg (2000), waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen vijf nieuwsframes (zie kader 6). De inhoudsanalyse wees uit dat de Volkskrant meer gebruik maakt van frames dan de Telegraaf, dat er meer frames voorkomen in een artikel naarmate dit langer is en dat in de Nederlandse krant het economische-gevolgenframe überhaupt weinig voorkomt. Voorts voerden De Kort & d'Haenens (2005) een aanvullende discoursanalyse uit onder een selectie van 50 artikelen. Daarbij concludeerden De Kort & d'Haenens dat Pim Fortuyn niet direct in verband werd gebracht met extreemrechts gedachtegoed, dat hij slechts ten dele gedemoniseerd werd in de media (de Volkskrant liet veelal tegenstanders aan het woord) en dat de berichtgeving na de dood van Fortuyn een stuk genuanceerder werd. De Volkskrant richtte zich meer op achtergrondverhalen en het gedachtegoed van de politicus, terwijl de Telegraaf meer aandacht schonk aan zijn flamboyante levenswijze. Deze conclusie past bij het beeld van een kwaliteitskrant versus een populaire krant. Framegebruik is door De Kort & d'Haenens (2005) hiermee in zekere mate te koppelen aan de signatuur van een krant.

Deze koppeling tussen framegebruik en signatuur is eerder al onderzocht door Semetko & Valkenburg (2000). Zij kozen voor inhoudsanalyse om het framegebruik in gedrukte media (de Volkskrant, de Telegraaf, het Algemeen Dagblad en het NRC Handelsblad) te vergelijken met het framegebruik in audiovisuele media (NOS Journaal, RTL Nieuws en Hart van Nederland). De studie werd uitgevoerd in de periode rond de Eurotop (mei/juni 1997) en richtte zich op Europese integratie, drugs, criminaliteit / corruptie en immigratie. Uit deze studie kwam naar voren dat het moraliteitsframe nauwelijks aanwezig is in de Nederlandse media, ongeacht of het om gedrukte of audiovisuele media gaat. Wat betreft de kranten concludeerden Semetko & Valkenburg (2000) wel dat naarmate de krant serieuzer van signatuur was (NRC), het gebruik van het verantwoordelijkheidsframe, het economische-gevolgenframe en het conflictframe toenam. Naarmate de krant meer sensationeel was (Telegraaf), kwam juist het human-interestframe sterker naar voren. Dit frame werd door de televisieprogramma's over het algemeen meer gebruikt dan door de gedrukte media. Het verantwoordelijkheidsframe werd daarnaast aanmerkelijk minder toegepast door sensationele televisieprogramma's (Hart van Nederland) dan door de serieuze nieuwsprogramma's (NOS, RTL Nieuws).

Tevens stelden Semetko & Valkenburg (2000) vast dat het gebruik van frames samenhangt met het thema dat onderzocht wordt. Nieuws over criminaliteit wordt veelal geformuleerd op basis van het human-interestframe, in tegenstelling tot politiek nieuws, dat meer belicht wordt vanuit het verantwoordelijkheidsframe en het economische-gevolgenframe.

2.3.3 Soorten nieuwsframes

Om te bepalen welke frames voorkomen in mediaberichtgeving, dienen onderzoekers de verschillende soorten frames te operationaliseren. Echter, zoals reeds gezegd, is het probleem hierbij dat uiteenlopende studies ook uiteenlopende methoden gebruiken om nieuwsframes te onderscheiden, waardoor een eenduidige conceptuele invulling ontbreekt, zo concluderen De Boer & Brennecke (2003). Zij behandelen vier onderliggende dimensies waarop nieuwsframes in ieder geval zijn gebaseerd. Deze dimensies worden toegelicht in kader 5.

Dimensies van Nieuwsframes

1. **aspecten van een onderwerp**; nadruk ligt op de inhoudelijke aspecten van het onderwerp
2. **presentatie en prominentie**; nadruk ligt op de omvang en plaatsing van de berichtgeving
3. **cognitieve attributies**; nadruk ligt op details en verbanden m.b.t. het onderwerp
4. **affectieve attributies**; nadruk ligt op toonzetting in de berichtgeving

Kader 5: Dimensies van nieuwsframes (De Boer & Brennecke, 2003, p214-215)

Binnen nieuwsframes wordt daarnaast onderscheid gemaakt tussen onderwerpspecifieke frames en generieke frames (Entman, 1991; De Boer & Brennecke, 2003; de Kort & d'Haenens, 2005). Studies naar onderwerpspecifieke frames vinden plaats in een specifieke context; generieke frames zijn daarentegen niet gebonden aan één bepaald onderwerp (De Boer & Brennecke, 2003; de Kort & d'Haenens, 2005).

Semetko & Valkenburg (2000) hebben een instrument voor de inhoudsanalyse van berichtgeving ontwikkeld waarmee vijf nieuwsframes kunnen worden onderscheiden (zie kader 6). Allereerst is er het conflictframe, waarbij de nadruk ligt op partijen/individuen die het niet met elkaar eens zijn en elkaar verwijten maken. Dit frame komt bijvoorbeeld voor in verkiezingstijd, of bij rechtszaken. Het tweede frame dat Semetko & Valkenburg onderscheiden is het human-interest frame. Dit frame benadrukt emoties en de invloed van gebeurtenissen op het leven van mensen. Interviews met slachtoffers zijn kenmerkend voor dit frame. Het verantwoordelijkheidsframe is het derde frame dat wordt toegepast in berichtgeving. Het richt zich op de vraag wie schuldig is aan een probleem of de oplossing kan bieden ervoor.

Er is bijvoorbeeld sprake van een verantwoordelijkheidsframe wanneer bericht wordt over een minister die tijdens een spoeddebat op het matje wordt geroepen voor wanbeleid. Het vierde frame is het economische-gevolgenframe. Dit frame heeft betrekking op de financiële gevolgen van een gebeurtenis of probleem. Dit frame spreekt de lezer als consument aan en hoort daardoor bij onderwerpen als de miljoenennota, of schade naar aanleiding van een nationale ramp. Het laatste frame dat Semetko & Valkenburg onderscheiden is het moraliteitsframe. Hierbij ligt de nadruk ligt op religie, een voorstelling van goed en kwaad of op sociale voorschriften over hoe mensen zich dienen te gedragen. Een voorbeeld van het moraliteitsframe is de publieke discussie over een ethisch vraagstuk zoals abortus.

Nieuwsframes	
1.	conflictframe ; nadruk ligt op conflicten tussen partijen of individuen
2.	human-interestframe ; nadruk ligt op een individu als voorbeeld of op emoties
3.	verantwoordelijkheidsframe ; nadruk ligt op verantwoordelijkheid van politici/instanties
4.	economische-gevolgenframe ; nadruk ligt op economische gevolgen
5.	moraliteitsframe ; nadruk ligt op religieuze of morele visie

Kader 6: Nieuwsframes (Semetko & Valkenburg, 2000)

De indeling van nieuwsframes door Semetko & Valkenburg kent voor- en nadelen: “Het nadeel van deze indeling in generieke frames is dat details die met een specifiek onderwerp te maken hebben, niet in het onderzoek worden betrokken. Generieke frames hebben echter het grote voordeel dat vergelijking tussen issues en vergelijking tussen verschillende studies mogelijk is,” aldus De Boer & Brennecke (2003). In voorliggend onderzoek wordt het instrument van Semetko & Valkenburg gebruikt. Hoewel het instrument ontwikkeld is voor generieke frames, zal het in dit onderzoek toegepast worden op een specifiek onderwerp (vuurwerkcramp) en niet op een algemeen thema. Op deze keuze wordt ingegaan in hoofdstuk 5 bij de discussie.

2.3.4 Belang van framing-onderzoek

De mate waarin media daadwerkelijk het publiek beïnvloeden staat nog altijd ter discussie en dit heeft reeds geleid tot de totstandkoming van verscheidene modellen over media-effecten (zie hiervoor o.a. De Boer & Brennecke, 2003; McQuail, 2005). De driehoeksrelatie tussen maatschappij, media en publiek vormt het spanningsveld van deze discussie.

Zoals gezegd dragen media bij aan de sociale constructie van de werkelijkheid, hetgeen nader uitgewerkt is in de agenda setting theory (zie o.a. McCombs & Shaw, 1972; VanSlyke-Turk, 1991; Manning, 2001; Van Ginneken, 2002). Deze theorie veronderstelt dat de media een belangrijke rol spelen bij de vorming van agenda's. Onder de term agenda verstaan Van de Graaf & Hoppe (1996, p181-182): "Een lijst van onderwerpen die op een gegeven moment of in een gegeven periode de aandacht van een actor of van een groep actoren hebben." Hierbinnen onderscheiden zij drie soorten agenda's; de beleidsagenda, de politieke agenda en de publieke agenda (Van de Graaf & Hoppe, 1996). De beleidsagenda wordt gevormd door de onderwerpen die niet alleen de aandacht hebben van een beleidsactor, maar waarvoor ook daadwerkelijk op dat moment maatregelen worden getroffen. De politieke agenda bevat de onderwerpen die de aandacht van politici en bestuurders hebben. De publieke agenda is gevuld met onderwerpen waarvan (een deel van) de burgers vinden dat zij de aandacht van de politici en bestuurders zouden moeten hebben. Door middel van selectie en salience zouden journalisten mede bepalen welke onderwerpen op de verschillende agenda's komen (McLeod, Becker & Byrnes, 1991; Manning, 2001). Vooral massamedia zijn in staat om te bepalen welke onderwerpen het gesprek van de dag zijn (Oomkes, 2000). McCombs & Shaw (1972, p176) zeggen hierover: "Readers learn not only about a given issue, but also how much importance to attach to that issue from the amount of information in a news story and its position." Men kan daarom ook wel spreken van een 'media agenda', aldus VanSlyke Turk (1991).

De media bepalen dus enerzijds mede over welke onderwerpen men denkt (agenda setting) en anderzijds hoe men hierover moet denken (framing). De manier waarop een onderwerp door de media wordt belicht, bepaalt hoe het publiek dat onderwerp zal definiëren. De mediaframes kunnen zelfs klakkeloos worden overgenomen door het publiek. Dit kan er uiteindelijk toe leiden dat "het proces van informatieverwerking van mensen wordt beïnvloed en attitudes over een onderwerp veranderen," zo concluderen De Boer & Brennecke (2003). Journalisten vervullen dus een belangrijke rol in de betekenisgeving van de wereld om ons heen. Voor sommige mensen vormen media zelfs de enige informatiebron over gebeurtenissen of belangrijke personen in het nieuws, zoals politici (McCombs & Shaw, 1972; Negrine, 1997). De kans dat het publiek verkeerd of onvolledig geïnformeerd wordt, is daardoor aanwezig en wordt alleen maar vergroot door het gebruik van frames: "Unique attributes, details, and other important substantive points possessing little drama are likely to be sacrificed in the altar of media related methods of constructing news and audience ratings [...] The very process of news gatehiring and framing issues suggest that a distorted and incomplete picture [...] will result from media coverage," aldus Baylor (1996, p251).

De combinatie van een eenzijdig geïnformeerd publiek met een gekleurd beeld van de werkelijkheid en een journalistiek werkveld dat dit veroorzaakt, maar nauwelijks aan wetten en regelgeving is gebonden, maakt framing als onderzoeksgebied interessant en belangrijk voor de maatschappij. Veel framing onderzoek draagt dan ook bij aan de controle op de werkdefinitie van objectiviteit (zie kader 1) en probeert zo te bepalen of journalisten hun rol als doorgever van de realiteit wel goed vervullen (d'Angelo, 2002). Over de bijdrage van framing-onderzoek zegt Altheide (1997, p665): "[...] could contribute to a renewed interest in journalistic education and reform and hopefully, promote a dialogue that seldom occurs between communication scholars and practitioners. Journalistic education and awareness offers some hope for reflection, particularly if mistakes can be recognized and journalists undertake a fundamental shift to avoid format recycling."

Helaas ontbreekt het binnen framing onderzoek aan een theoretisch model dat de onderliggende aspecten van framing weerspiegelt en breed gedragen wordt onder wetenschappers (Entman, 1993; Scheufele, 1999; De Kort & d'Haenens, 2005). De typologie van Scheufele biedt weliswaar een handreiking om te bepalen of schijnbaar tegengestelde resultaten echt tegengestelde bevindingen zijn, of dat de onderzoekers simpelweg een ander type framing-onderzoek hebben verricht en daardoor andere conclusies trekken (Scheufele, 1999). Echter, ondanks het feit dat dit wetenschappers wellicht een stapje dichterbij doorgronding van het begrip framing heeft gebracht, is er nog altijd sprake van een hiaat in de definitie en operationalisering van framing. Eigenlijk bestaat er zelfs geen algemeen geaccepteerde definitie van het begrip framing en onderliggende mechanismen (Entman, 1993; Scheufele, 1999; Semetko & Valkenburg, 2000; De Kort & d'Haenens, 2005).

Samenvattend kan gesteld worden dat framing zich afspeelt op het spanningsveld tussen media en maatschappij. Dit spanningsveld is behandeld in dit hoofdstuk, onder meer door de werkwijze van journalisten toe te lichten, evenals de factoren die hier invloed op uitoefenen. Hoewel eerdere studies al veel kennis hebben opgeleverd over framing, bestaat er echter nog veel onduidelijkheid binnen dit onderzoeksgebied. Deze onduidelijkheid heeft in het bijzonder betrekking op de definiëring van framing en de operationalisatie van framing-onderzoek. Voorliggende studie beoogt een deel van deze onduidelijkheid weg te nemen. Het onderzoek richt zich hiertoe op framing door journalisten en frames in het nieuws (de laatste twee fasen, zie figuur 2), dus niet zozeer op framingeffecten aan de ontvangerszijde.

2.3.5 Verwachtingen omtrent voorliggend framing-onderzoek

Op basis van bovenstaande literatuur en eerder onderzoek naar framing, kunnen bepaalde verwachtingen geformuleerd worden bij de deelvragen en onderzoeksvragen (zie hoofdstuk 1).

Semetko & Valkenburg hebben in hun onderzoek aangetoond dat er verschillen bestaan tussen kranten in het gebruik van frames. Naarmate een krant serieuzer van aard is (kwaliteitskrant), neemt het gebruik van conflictframe, economische-gevolgenframe en verantwoordelijkheidsframe toe. Naarmate een krant sensationeler van toon is (populaire dagbladen) wordt het human-interestframe meer toegepast. Het valt in de berichtgeving over de vuurwerkramp dan ook te verwachten dat de kwaliteitskrant Volkskrant meer gebruik maakt van het conflictframe, verantwoordelijkheidsframe en economisch-gevolgenframe en dat de populaire Telegraaf zich juist meer bedient van het human-interestframe.

De Volkskrant maakt meer gebruik van frames dan de Telegraaf (Semetko & Valkenburg, 2000). Op basis hiervan kan verwacht worden dat de in de berichtgeving over de vuurwerkramp de Volkskrant ook meer gebruik maakt van frames dan de Telegraaf. Tevens hebben de Kort & d'Haenens (2005) geconcludeerd dat framegebruik toeneemt naarmate een artikel langer is. Deze verwachting kan ook gesteld worden voor dit onderzoek.

De verwachtingen voor TC Tubantia en het AD zijn wat moeilijker te formuleren, omdat hier nog geen eerdere onderzoeksresultaten van bekend zijn. Echter, aangezien TC Tubantia de enige regionale krant is van Twente, kan in ieder geval de verwachting worden uitgesproken dat zij de meeste berichten over de vuurwerkramp publiceert. Er gaat immers een sterke invloed uit van de regionale aard van TC Tubantia. Het AD zal waarschijnlijk aandacht aan de vuurwerkramp schenken omdat deze krant wordt verspreid in een gebied met veel risicobedrijven (zie paragraaf 3.3). Wat betreft het framegebruik in TC Tubantia, kan de voorzichtige verwachting worden uitgesproken dat het human-interestframe vaak gebruikt wordt, bijvoorbeeld in interviews met slachtoffers en andere betrokkenen. Dit zijn namelijk bronnen waar TC Tubantia wellicht meer en langer toegang tot heeft dan landelijke dagbladen.

Framegebruik hangt verder samen met het thema dat behandeld wordt (Semetko & Valkenburg, 2000); criminaliteit gaat hand in hand met het human-interestframe en politiek nieuws met het verantwoordelijkheidsframe. In de nasleep van de vuurwerkramp zijn verschillende thema's naar voren gekomen, waaronder criminaliteit, de gedoogcultuur van de overheid, het externe veiligheidsbeleid en de financiële afwikkeling van de rampschade. Deze thema's volgen elkaar in verschillende stadia op. Aangezien elk thema een eigen framesoort met zich meebrengt, is het te verwachten dat het gebruik van frames wel degelijk verandert met het verstrijken van de tijd (immers, de thema's veranderen in de tijd).

Hiermee samenhangend kan onderzocht worden of frames een bepaald patroon vertonen, bijvoorbeeld aansluitend op de amplificatiespiraal. De verwachting is dat in de eerste dagen na de ramp veel aandacht zal zijn voor identificatie van het probleem (labelen). Wellicht wordt dan juist eerder feitelijke informatie verstrekt en nog niet zozeer gebruik gemaakt van frames. Naarmate de mediaberichtgeving verbreding vertoont, kan verwacht worden dat de nadruk komt te liggen op persoonlijke verhalen en daarmee op het human-interestframe. Een ramp met de impact van de vuurwerkramp lokt vrij snel verscheidene reacties uit. Men kan verwachten dat op dit moment ook het gebruik van frames toeneemt, zoals het conflictframe (beschuldigingen over hoe de ramp heeft kunnen plaatsvinden), verantwoordelijkheidsframe (acties die op touw worden gezet, politieke maatregelen), moraliteitsframe (nalatigheid, gedoogcultuur) en het economische-gevolgenframe (schade wordt in kaart gebracht). Naarmate de jaren verstrijken, treedt misschien geleidelijk een uitdovingfase in, waarbij het aantal berichten en daarmee het framegebruik afneemt en de berichtgeving beperkt wordt tot mededelingen of andersoortige feitelijke informatie.

Bovenstaande verwachtingen kunnen getoetst worden door de berichtgeving over de vuurwerkramp te analyseren. Het volgende hoofdstuk zet uiteen hoe het onderzoek precies is opgezet en uitgevoerd.

3. Methode

In dit hoofdstuk wordt de methode van onderzoek toegelicht. Allereerst wordt in paragraaf 3.1 een definitie van inhoudsanalyse gegeven; wat is het en hoe werkt het? In de daarop volgende paragrafen komen vervolgens de keuzes aan bod die zijn gemaakt in voorliggend onderzoek. Paragraaf 3.2 behandelt het type inhoud dat is onderzocht en paragraaf 3.3 richt zich op de selectie van eenheden. Daarna wordt ingegaan op de opzet van het meetinstrument in paragraaf 3.4, waarna afgesloten wordt met de statistische analyses in paragraaf 3.5.

3.1 Inhoudsanalyse als methode bij framing-onderzoek

Studies zijn ten eerste op te delen in deductief en inductief onderzoek. Deductief wil zeggen dat de onderzoekers vooraf een bepaald instrument opstellen (middels vooronderzoek) of een bestaand instrument gebruiken (gebaseerd op theorie of eerder onderzoek) om patronen en thema's te analyseren in de verzamelde data. Bij inductief onderzoek vindt deze werkwijze in omgekeerde volgorde plaats en wordt juist de verzamelde data als uitgangspunt genomen om patronen en thema's bloot te leggen (Patton, 2002; Van Gorp, 2006). Ten tweede zijn studies onder te verdelen naar kwantitatief onderzoek en kwalitatief onderzoek. Kwantitatief onderzoek wordt ook wel verklarend onderzoek genoemd, aangezien het zich richt op causale verbanden tussen variabelen. Kwalitatief onderzoek daarentegen, is meer interpreterend van aard (Swanborn, 1994) en kan een onderzoeksontwerp diepgaand en in detail beschrijven (Patton, 2002). Bij framing-onderzoek wordt aangeraden om een combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek toe te passen: "Het sterk latente en abstracte karakter van frames maakt dat het bijgevolg bijna uitgesloten is om ze louter via harde, kwantitatieve onderzoekstechnieken te meten. Een combinatie met een interpretatieve aanpak is dan ook nodig," aldus Van Gorp (2006, p251). In voorliggend onderzoek is gekozen voor een deductief kwantitatieve opzet. De hierbij gebruikte methode is inhoudsanalyse.

Neuendorf (2002, p1) geeft als definitie voor inhoudsanalyse: "Content analysis may be briefly defined as the systematic, objective, quantitative analysis of message characteristics." Krippendorff (2004, p18) definieert inhoudsanalyse als volgt: "Content analysis is a research technique for making replicable and valid inferences from texts (or other meaningful matter) to the contexts of their use." Volgens Krippendorff (2004, p19) definiëren onderzoekers inhoudsanalyse op drie manieren:

1. "definitions that take content to be inherent in a text;
2. definitions that take content to be a property of the source of a text;
3. definitions that take content to emerge in the process of a researcher analyzing a text relative to a particular context."

Volgens Patton (2002, p453) valt onder inhoudsanalyse: “[...] any qualitative data reduction and sense-making effort that takes a volume of qualitative material and attempts to identify core consistencies and meanings.” Inhoudsanalyse is een vorm van bureauonderzoek waarbij gebruik wordt gemaakt van directe databronnen (Swanborn, 1994), in dit geval krantenartikelen.

Krantenartikelen zijn voortvloeijsels van “verbale neerslag van gedrag” en zijn non-reactief van aard, oftewel: “zij bestaan onafhankelijk van het optreden van de onderzoeker,” (Swanborn, 1994). De schat aan verbale neerslag is enorm; alle documenten die in de samenleving geproduceerd worden, vallen eronder. Krantenartikelen behoren tot verbale neerslag op macroniveau, samen met bijvoorbeeld tijdschriften, films, radio- en televisie-uitzendingen, wetten, enzovoorts (Swanborn, 1994).

Inhoudsanalyse is gebruikt binnen de communicatiewetenschap, sociologie, psychologie, bedrijfskunde en journalistiek (Neuendorf, 2002). Hoewel inhoudsanalyse als onderzoeksmethode uiteenlopende toepassingen en verschijningsvormen kent, bestaat er wel zoiets als een “framework” voor inhoudsanalyse. Dit is eigenlijk een soort checklist voor de onderzoeker die inhoudsanalyse wil gebruiken (zie kader 7).

Content Analysis Framework

1. a **body of text**; the data that a content analyst has available to begin an analytical effort
2. a **research question** that the analyst seeks to answer by examining the body of text
3. a **context** of the analyst's choice within which to make sense of the body of text
4. an **analytical construct** that operationalizes what the analyst knows about the context
5. **inferences** that are intended to answer the research question which constitute the basic accomplishment of the content analysis
6. **validating evidence**, which is the ultimate justification of the content analysis

Kader 7: Content Analysis Framework (Krippendorff, 2004, p29-30)

Het framework van Krippendorff (2004) biedt een aanknopingspunt voor onderzoekers. Er bestaat echter geen duidelijk stappenplan bij de opzet van inhoudsanalyse; “It is important to note that there is no single “objective” way of flowcharting research designs,” aldus Krippendorff (2004, p85). In de literatuur (zie o.a. Wester, 1995; Potter & Levine-Donnerstein, 1999; Neuendorf, 2002; Krippendorff, 2004) wordt wel een aantal vaste keuzes omschreven die een onderzoeker bij inhoudsanalyse moet maken. Deze keuzes omvatten het type inhoud dat onderzocht dient te worden, de selectie van eenheden, het opstellen van een valide en betrouwbaar codeerschema, de training van codeurs en de statistische analyses die uitgevoerd worden. Hieronder volgt een toelichting op de gemaakte keuzes in voorliggend onderzoek.

3.2 Type inhoud

De vraagstelling is bepalend voor het type inhoud dat onderzocht wordt en voor de rol van theorie in het ontwerp (Potter & Levine- Donnerstein, 1999). Volgens deze onderzoekers kan onderscheid gemaakt worden tussen drie typen inhoud; manifest, pattern en projective (zie tabel 2).

Wanneer onderzoek gericht is op manifest content (manifeste inhoud), wordt op systematische wijze gezocht naar duidelijk zichtbare elementen. Dit kunnen bijvoorbeeld bepaalde woorden in een tekst zijn, of het geslacht van een voice-over in een reclame. Tegenover manifeste inhoud staat latent content (latente inhoud).

Latente inhoud heeft betrekking op meer verborgen elementen en hun betekenis. Voorbeelden hiervan zijn: de manier waarop naakt gebruikt wordt in reclame-uitingen of de wijze waarop politici worden afgeschilderd in de media. Potter & Levine-Donnerstein (1999) verdelen latente inhoud verder onder in pattern content en projective content. De eerste vorm heeft betrekking op het blootleggen van bepaalde patronen; het herkennen van voorgeschreven opties. De tweede vorm vereist een interpretatie van de codeurs over bepaalde elementen. Het voornaamste verschil tussen pattern content en projective content zit dus in de mate waarin codeurs een eigen oordeel vellen over de te onderzoeken elementen. Wanneer codeurs meer interpretatievrijheid hebben, maken zij minder gebruik van voorgeschreven opties in het codeerschema. Zij doen dan echter vaker een beroep op hun eigen referentiekaders.

De drie typen inhoud kunnen overigens gezamenlijk voorkomen in onderzoek, zo ook in voorliggend onderzoek. Het bepalen van de vormkenmerken (krant, verschijningsdatum, auteur, aantal woorden) is een vorm van manifest content. Tot latent content behoort het voorkomen van de landelijke en lokale overheid, de tone-of-voice die hierbij werd gehanteerd, alsmede het gebruik van frames. Deze inhoudelijke kenmerken zijn vooral te bestempelen als pattern content, aangezien het codeerschema een aantal mogelijkheden biedt waarbinnen codeurs hun oordeel hierover moeten vastleggen (zie ook bijlage 4).

Tabel 2

Drie typen inhoud (Potter & Levine-Donnerstein, 1999)

	Type of content to be coded		
	Manifest	Latent pattern	Latent projective
Locus of meaning	Discrete content characteristics	Pattern of content characteristics	Receiver's interpretations cued to schema
Role of theory	Not relevant	Theory is basis for deducing coding scheme	Deductions of coded from weak theory Inductions of results to stronger theory
Task for coders	Clerical recording	Recognizing patterns	Constructing interpretations
<i>Validity</i>	<i>Accuracy</i>	<i>Accuracy</i>	<i>Creation of strong norm</i>
Coding scheme	Binary rules based on definitions	Rules for element orienting pattern recognition	Rules for element orienting pattern recognition person schema implied
Standard	Objective criterion	Criterion set by expert	Intersubjective norm set by coders
<i>Reliability</i>	<i>Consistency with standard</i>	<i>Consistency with standard</i>	<i>Intersubjectivity among coders</i>
Threats to reliability	Coder fatigue	Inconsistent application of rules	Wide range of coder schema
Relationship of reliability & validity	Reliability is precursor	Sometimes a tradeoff	Both the same

3.3 Selectie van eenheden

Een onderzoeker dient bij de operationalisatie te bepalen welk materiaal benut wordt om te onderzoeken. Deze selectie voor eenheden kan op basis van verschillende criteria tot stand komen (zie kader 8). Bij de selectie van eenheden is het in ieder geval belangrijk om de praktische werkbaarheid en de theoretische juistheid in de gaten te houden (Wester, 1995). Dit hangt nauw samen met de doelen die de onderzoeker voor ogen heeft (Swanborn, 1994).

Selectiecriteria voor eenheden

1. **Physical distinctions** arise in the use of mechanisms to sever a physical medium
2. **Syntactical distinctions** are “natural” relative to the grammar of the medium of the data
3. **Categorical distinctions** define units by their membership in a class or category –by their having something in common
4. **Propositional distinctions** delineate units according to particular constructions (semantic relations between conceptual components)
5. **Thematic distinctions**, such as themes, categories, etc.

Kader 8: Selectiecriteria voor eenheden (Krippendorff, 2004, p103-109)

3.3.1 Soorten eenheden

De oorspronkelijke verschijningsvorm van het materiaal, bijvoorbeeld ‘de Nederlandse dagbladen’, wordt aangeduid als de natuurlijke eenheid (Wester, 1995). Vaak is de natuurlijke eenheid te groot of te complex om te onderzoeken als geheel. In dat geval wordt binnen de natuurlijke eenheid een te onderzoeken eenheid bepaald. Zo beperkt onderzoek naar Nederlandse dagbladen zich vaak tot enkele kranten (“onderzoekseenheden” Wester, 1995 of “domeineenheden” Swanborn, 1994). Vervolgens kan nog een nadere toespitsing plaatsvinden, namelijk tot op het niveau van eenheden waarop daadwerkelijk een inhoudsanalyse wordt uitgevoerd. Binnen de geselecteerde dagbladen zijn dit bijvoorbeeld krantenberichten, de zogenaamde waarnemingseenheden (“sampling units” Krippendorff, 2004). In deze krantenberichten onderzoeken codeurs bepaalde elementen, zoals krantenkoppen, alinea’s of bepaalde zinnen (“recording units / coding units” Krippendorff, 2004). Voorts worden soms nog contexteenheden onderscheiden, die bepalen over welk gedeelte van een tekst de codeur uitspraken doet. Contexteenheden geven als het ware een grens aan voor de recording units.

3.3.2 Nederlandse dagbladen

In deze studie is als natuurlijke eenheid gekozen voor 'Nederlandse dagbladen'. Omwille van de praktische werkbaarheid zijn vier Nederlandse kranten geselecteerd als onderzoekseenheid. Hoe precies tot deze selectie gekomen is, wordt inzichtelijk gemaakt in onderstaand gedeelte over Nederlandse dagbladen. Aan het einde van deze subparagraaf wordt tot slot ingegaan op de analyse-, waarneming- en contexteenheden in voorliggend onderzoek.

Verschijningsgebied van Nederlandse dagbladen

Nederlandse kranten kunnen allereerst onderverdeeld worden naar verschijningsgebied. Men onderscheidt hierin landelijke dagbladen, regionale en semi-regionale dagbladen (Kaiser, 1990). Landelijke dagbladen, zoals De Volkskrant en De Telegraaf, zijn overal te koop en worden thuisbezorgd bij abonnees door heel het land. Regionale dagbladen zijn in de eigen regio of een beperkt gebied verkrijgbaar. De TC Tubantia bijvoorbeeld, is bedoeld voor lezers in Twente en brengt dan ook hoofdzakelijk nieuws uit dit gebied. Semi-regionale kranten maken gebruik van een kopblad met een eigen titel, dat deels wordt samengesteld uit landelijk nieuws en deels uit artikelen die regiogebonden zijn. Op 1 september 2005 zijn het Algemeen Dagblad, het Rotterdams Dagblad, het Utrechts Nieuwsblad, de Amersfoortse Courant, de Haagsche Courant, de Goudsche Courant, De Dordtenaar en Dagblad Rijn en Gouwe opgegaan in het nieuwe AD (Cebuco, 2006b). Het AD is sindsdien verkrijgbaar in deze regio's en enkele katernen zijn dan ook specifiek hierop afgestemd, terwijl het meer landelijke nieuws hetzelfde is in alle edities. Tijdens de onderzoeksperiode in voorliggend onderzoek was het AD echter nog geen semi-regionale krant, maar een landelijk dagblad.

Signatuur: ontwikkeling

Behalve naar verschijningsgebied, kunnen Nederlandse kranten ook onderverdeeld worden naar meer inhoudelijke kenmerken, zoals de signatuur. De signatuur van Nederlandse kranten is van oudsher bepaald door politieke en religieuze verschillen. Gedurende de revolutie aan het eind van de 18^e eeuw gebruikten prinsgezinden en patriotten de krant om de publieke opinie te beïnvloeden (Hemels, 1990; Bakker, 1991). Het benutten van de krant als politiek instrument zette zich voort gedurende de 19^e eeuw tijdens de strijd van de bourgeoisie tegen de koning (Hemels, 1990).

Aan het eind van de 19^e eeuw maakte de pers stormachtige ontwikkelingen door op technologisch, politiek en sociaal vlak (Hemels, 1990; Bakker 1991). In deze tijd ontstond onderscheid tussen populaire kranten, richtingsbladen/confessionele kranten, burgerlijke kranten en de socialistische pers. De populaire kranten, zoals de in 1893 verschenen De Telegraaf, maakten veel gebruik van human-interestverhalen en verstrooiing (strips, feuilletons), aldus Kaiser (1990) en Hemels (1990). De richtingsbladen/confessionele kranten hechtten sterk aan de verzuiling en berichtten dan ook vooral over het politieke en sociaal-culturele leven binnen de eigen zuil (Hemels, 1990; Bakker, 1991).

Zo hadden de orthodoxe protestanten hun eigen De Standaard, opgericht in 1872. Voor de katholieken was er sinds 1845 De Tijd en vanaf 1919 ook De Volkskrant. De meer vrijzinnige christenen en de liberalen hielden zich afzijdig van de zuilenvorming en hieraan hadden de niet-partij gebonden kranten hun populariteit te danken. De Nieuwe Rotterdamse Courant, opgericht in 1844, is hier een voorbeeld van. De socialistische pers was erg versnipperd en varieerde van het radicale Recht voor Allen tot het meer gematigde Het Volksdagblad, dat voor het eerst in 1895 verscheen (Bakker, 1991).

Na de Tweede Wereldoorlog, in 1946, werd voor het eerst het Algemeen Dagblad uitgebracht; een populair dagblad dat tijdelijk de functie van De Telegraaf overnam, omdat die krant een verschijningsverbod opgelegd kreeg na samenwerking met de Duitsers. Een grote verandering kwam in de jaren '60, toen de ontzuiling de scherpe scheiding tussen de pers deed vervagen. De Nederlandse kranten kregen hierdoor een breed en gevarieerd publiek. Tevens speelde de grote persconcentratie een rol; steeds meer kranten werden samengevoegd. Dit gold bijvoorbeeld ook voor de Nieuwe Rotterdamse Courant en het Algemeen Handelsblad, die in 1970 samen het NRC Handelsblad vormden. Vandaag de dag kennen wij slechts een afgezwakte vorm van "populaire volksbladen" versus "op de burgerij afgestemde kwaliteitskranten" (Hemels, 1990). Dit betekent echter niet dat er helemaal geen verschil meer bestaat tussen de overwegend "neutrale" kranten; de één is vaak wat meer conservatief en de ander eerder progressief (Hemels, 1990).

Signatuur: vandaag de dag

Hoewel de verschillen wat vervaagd zijn, wordt nog altijd onderscheid gemaakt tussen populaire kranten en kwaliteitskranten. "Het gaat hierbij om niet altijd even gemakkelijk te definiëren begrippen en er bestaat dan ook nogal eens verschil van mening of je een krant tot de ene categorie dan wel tot de andere moet rekenen" (Jansen, 1987). Het predicaat kwaliteitskrant wordt volgens Jansen (1987) toebedeeld aan een krant die relatief veel aandacht schenkt aan binnen- en buitenlands nieuws, evenals sociaaleconomisch nieuws. Een populaire krant tracht daarentegen 'nieuws' in de meest brede zin van het woord te vergaren en presenteert dit in "makkelijk verteerbare porties," aldus Jansen (1987). Echter, populair of niet; Nederlandse kranten moeten zich van elkaar onderscheiden om lezers te trekken en de concurrentie voor te blijven. Vandaag de dag is er dan ook nog steeds sprake van een zekere signatuur, identiteit of positionering. Deze wordt niet alleen bepaald door de eigen redactie, maar ook door de (commerciële) doelstellingen van het uitgeversconcern waartoe een krant behoort. De Volkskrant valt onder PCM Uitgevers BV, net als Trouw en NRC Handelsblad (Cebuco, 2006a), wat ook twee kwaliteitskranten zijn. De Telegraaf heeft haar eigen uitgeversconcern; NV Holdingmaatschappij De Telegraaf, waar bijvoorbeeld ook De Gooi- en Eemlander en het Limburgs Dagblad onder vallen (Cebuco, 2006a).

Het Algemeen Dagblad wordt uitgegeven door AD Nieuwsmedia BV en kent tegenwoordig (maar nog niet tijdens de onderzoeksperiode) acht edities, waaronder Groene Hart en Rotterdams Dagblad (Cebuco, 2006a). TC Tubantia tot slot, valt tegenwoordig onder Koninklijke Wegener NV, net zoals BN/De Stem en De Gelderlander (Cebuco, 2006a). Hieronder staat kort per krant aangegeven hoe deze zichzelf ziet ten opzichte van andere dagbladen;

Algemeen Dagblad

Het Algemeen Dagblad (AD) heeft haar signatuur niet zozeer aan politiek of een bepaalde doelgroep verbonden: “Het AD is een moderne, betrouwbare en lezersgerichte krant op tabloidformaat. In het krantenconcept staat de lezer centraal, wat wordt vertaald in het thema ‘Dichtbij’. De krant maakt nieuwsvergarings in twee minuten, twintig minuten en twee uur mogelijk. Naast harde nieuwsfeiten biedt AD ook duiding, achtergronden, ontspannend nieuws met aansprekende bijlagen, spraakmakende columns en een verrassend magazine op zaterdag,” aldus de eigen website (AD, 2006). Dit is dus een andere manier om de krant een eigen signatuur te geven; niet zozeer een duidelijk ideologisch uitgangspunt, maar meer gericht op infotainment.

De Telegraaf

De Telegraaf omschrijft haar identiteit als volgt (De Telegraaf, jaartal onbekend): “De Telegraaf is een krant die niet gebonden is aan enige politieke partij, kerkelijke richting of belangengemeenschap. Dit is vastgelegd in de statuten van de krant. Het dagblad is dus onpartijdig. Deze onpartijdige houding komt tot uiting in de brede berichtgeving in de krant. Natuurlijk huldigt de krant een aantal uitgangspunten, die breed gedragen worden in de Nederlandse samenleving. Zo is de krant tegen elke vorm van discriminatie. De Telegraaf is voorstander van het staatsbestel dat thans in Nederland functioneert, d.w.z. dat de krant de parlementaire democratie steunt. [...] De Telegraaf is de grootste krant in Nederland. De krant ziet het als haar taak om de lezer en de gebruiker van internet zo goed mogelijk te voorzien van al het nieuws dat van belang is. Daarnaast heeft de krant een verstrooiend element in zich. Door de autoriteiten goed te volgen zijn de media (waaronder dus De Telegraaf) de waakhonden van de democratie. Als grootste krant heeft De Telegraaf daarin een belangrijke functie.”

De Volkskrant

De Volkskrant positioneert zich meer als “progressieve, veranderingsgezinde krant” voor de “diverse, over het algemeen goed opgeleide” lezer, die “welgesteld en actief in baan of studie” is (PCM Media, 2006). Deze positionering omvat verder de volgende doelstelling: “[...] vóór alles de ambitie van de krant om haar eigen agenda te stellen, ongehinderd door heilige huisjes of de waan van de dag. De slogan ‘niets is vanzelfsprekend’ past hierbij. Bovendien dagen deze woorden de lezer uit zich in het nieuws te verdiepen, de wereld op een onbevangen, kritische manier te bekijken en zichzelf te blijven ontwikkelen,” aldus PCM Media (2006). De Volkskrant biedt dus vooral een kritische noot bij het dagelijkse nieuws.

TC Tubantia

TC Tubantia, die ook meegenomen wordt in dit onderzoek, is een typisch regionale en een typisch neutrale krant. Zij weerhoudt zich in haar signatuurbeschrijving dan ook van enige politieke kleur: “Omdat iedereen ons leest, kunnen wij niet een krant maken die van karakter exclusief links, rechts, populair, intellectueel, christelijk, jong of oud is. Wij moeten een krant maken voor alle lezers, wat ook hun levensovertuiging of achtergrond is, zodat iedereen kan zeggen: dit is mijn wereld, mijn krant. De enige richting die wij hebben is dat wij onafhankelijk zijn. En het enige belang dat wij willen dienen, is dat van onze regio, met name van de mensen in deze regio die onze krant lezen. Daarom zijn wij ook overal te vinden, in alle gemeentes, bij alles wat er gebeurt, en berichten wij over alles wat onze lezers kan interesseren. Wij luisteren, noteren, verifiëren, plegen hoor en wederhoor, informeren, geven commentaar en achtergronden. Ons hogere ideaal als dagblad is dat wij als een waakhond er op toe willen zien dat er geen dingen kunnen gebeuren die u aangaan zonder dat u daarover bent geïnformeerd en dat misstanden tijdig wordenesignaleerd. [...] Bovendien hebben wij respect en verdraagzaamheid hoog in ons vaandel staan. [...] Niet alleen bieden wij een platform aan iedereen die een mening wil uitdragen, wij willen ook maximale service bieden met agenda's over wat er te doen is, zowel op het culturele als recreatieve vlak. Wij brengen de sportagenda zowel als de televisieprogramma's. De Twentsche Courant Tubantia is op deze manier veel meer dan alleen boodschapper van nieuws, achtergronden en ontspanning” (TC Tubantia, jaartal onbekend).

3.3.3 Selectiecriteria voor eenheden in voorliggend onderzoek

Bovengenoemde dagbladen (Algemeen Dagblad, De Telegraaf, De Volkskrant en TC Tubantia) zijn geselecteerd voor dit onderzoek. Er is voor deze kranten gekozen omdat zij een afspiegeling vormen van de variëteit in de Nederlandse gedrukte media. De Volkskrant en De Telegraaf vormen daarbij als het ware de uiteinden van een geleidende schaal. De Volkskrant is de meest populaire Nederlandse kwaliteitskrant en kent een oplage van 327.032 (Cebuco, 2006b) met een bereik van 5,5% (NOM-TNS NIPO, 2006). Het oplagecijfer is berekend op basis van abonnementen in binnen- en buitenland, inclusief het doorgeven van kranten aan anderen, wat met 26% van alle exemplaren gebeurt (Cebuco, 2006b). Het bereik is een gemiddelde over de periode mei 2005-april 2006 (NOM-TNS NIPO, 2006). De Telegraaf is de meest populaire Nederlandse sensationele krant, met een oplage van 895.154 (Cebuco, 2006b) en een bereik van 12,6% (NOM-TNS NIPO, 2006). De TC Tubantia is de enige regionale krant voor Twente en dus van belang voor mediaonderzoek naar de vuurwerkramp Enschede. Haar oplage bedraagt 175.843 (Cebuco, 2006b) met een bereik van 2,5% in totaal en 11,8% alleen in het Oosten van Nederland (NOM-TNS NIPO, 2006). Het AD is een buitenbeentje, als enige semi-regionale krant. De keuze voor dit dagblad is gebaseerd op het verspreidingsgebied en bereik daarbinnen. De zogenaamde ADN dagbladen (de combinatie van alle AD-titels) worden het meest gelezen in 'de drie grote steden' (23,8%) en in 'de rest van het Westen' (19,8%), aldus berekeningen van NOM-TNS NIPO (2006). Het AD heeft daarmee een grote dekking in de regio Rijnmond waar veel risicobedrijven (Pernis, havengebieden) gevestigd zijn. De verwachting is dat een krant in een dergelijk gebied relatief veel aandacht zal schenken aan de vuurwerkramp in verband met het externe veiligheidsbeleid en maatregelen van de overheid. De totale oplage van het AD bedraagt 320.152 (Cebuco, 2006b) en kent een bereik van 12,3%.

Al het verzamelde materiaal bestond uit nieuwsberichten, dus geen advertenties, familieberichten of andere publicaties die in kranten kunnen voorkomen. Tussen deze berichten zat wel een vijftal publicaties uit magazines welke buiten beschouwing is gelaten, aangezien dit onderzoek zich richtte op krantenberichten. Van TC Tubantia zijn alle edities meegenomen uit de regio's waar de krant wordt verspreid (onder andere Haaksbergen, Oldenzaal en Enschede). Dit leverde uiteraard dubbele artikelen op, die soms slechts in titel verschilden, maar ook soms een alinea meer of minder telden. Deze artikelen zijn inhoudelijk bekeken en met elkaar vergeleken. Dubbele artikelen zijn vervolgens verwijderd en bij vrijwel identieke artikelen is de langste versie gecodeerd en de kortste verwijderd. Hiervoor is gekozen op basis van de verwachting dat naarmate een artikel langer is, er ook meer ruimte is voor framegebruik.

Verder is een aantal typen korte berichten niet meegenomen in de analyse. Dit betrof aankondigingen van tv-programma's en radioprogramma's. Alle andere korte berichten zijn wel als onderzoeksmateriaal opgenomen. Vooral in TC Tubantia kwamen veel korte berichten voor, bijvoorbeeld over benefietacties die door scholen en verenigingen op touw waren gezet of aankondigingen van afgelastingen in verband met herdenkingsplechtigheden.

Eerdergenoemde vier kranten vormden samen de analyse-eenheden van voorliggend onderzoek. Met behulp van Lexis Nexis, een elektronische krantendatabase, zijn binnen deze vier kranten de waarnemingseenheden geselecteerd. Allereerst is daartoe in vooronderzoek bekeken welke trefwoorden de meeste relevante krantenartikelen zouden opleveren voor het onderzoek naar de vuurwerkramp. Dit vooronderzoek is uitgevoerd binnen de elektronische artikelen van De Volkskrant, in de periode van 3 mei 2000 tot 3 oktober 2005. Het aantal hits bleek te verschillen al naar gelang het gebruikte trefwoord, combinaties van trefwoorden en de spelling van deze trefwoorden (zie tabel 3). Afzonderlijk bleken 'vuurwerkramp' (n=529) en 'Fireworks' (n=332) het grootste aantal hits te produceren. Daarom is verder gewerkt met deze twee zoektermen. Uit de tabel blijkt dat de combinatie van de twee trefwoorden de meeste hits opleverde door te zoeken op 'vuurwerkramp of Fireworks' (n=683).

Tabel 3

Aantal hits per trefwoord in Lexis Nexis

Trefwoord	Aantal hits
Vuurwerkramp	529
SE Fireworks	221
S.E. Fireworks	203
SE Fireworks [of] S.E. Fireworks	309
Fireworks	332
Vuurwerkramp [en] Fireworks	178
Vuurwerkramp [of] Fireworks	683

Met behulp van Lexis Nexis is via deze zoek sleutel materiaal verzameld uit De Volkskrant, De Telegraaf en het Algemeen Dagblad, in de periode 15 mei 2000 tot en met 13 mei 2003.

Krantenartikelen uit TC Tubantia zijn op cd-rom gekocht van uitgever Koninklijke Wegener NV. De speciale editie die TC Tubantia op zondag 14 mei 2000 heeft uitgebracht naar aanleiding van de vuurwerkramp, is niet meegenomen in dit onderzoek.

Na voorgaande selectiefasen bleek dat 4928 artikelen aan de criteria voldeden om meegenomen te worden in deze studie. Tijdens lezing van de artikelen viel ook nog eens 20% hiervan af (n=986), omdat deze artikelen niet relevant bleken te zijn voor het onderzoek. Zo leverde de zoekterm 'vuurwerkcramp' niet alleen artikelen op over de vuurwerkcramp in Enschede, maar bijvoorbeeld ook over een vuurwerkcramp in Peru. Deze nieuwsberichten zijn gecodeerd als 'out of focus' en dus niet meegenomen in de analyses. Evenzo geldt dat 'Fireworks' een aantal irrelevante hits gaf, bijvoorbeeld over het muzikale stuk 'Music for the Royal Fireworks' van Händel. Ook dergelijke artikelen zijn niet meegenomen in dit onderzoek. Het kwam daarnaast ook voor dat een artikel wel zijdelings over de vuurwerkcramp ging, maar de ramp zelf slechts een enkele keer noemde. Het ging dan bijvoorbeeld om een uitgebreid interview met een architect die terloops een opmerking maakt over de heropbouw van de getroffen wijk Roombeek. Omdat deze artikelen eigenlijk over een compleet ander thema gaan dan de vuurwerkcramp, zijn zij tevens bestempeld als out of focus.

Alle artikelen die voldeden aan de hierboven genoemde selectiecriteria (n=3942) zijn gecodeerd. Er is dus geen gebruik gemaakt van een nadere steekproeftrekking. De dataverzameling en het coderen werden hierdoor zeer arbeidsintensieve taken. Echter, vanuit de doelstellingen van het onderzoek is deze keuze te verantwoorden. Wester (1995) meent dat de resultaten van een steekproef sterk kunnen afwijken van de oorspronkelijke populatie, omdat kranten verschillen in achtergrond (politiek, religie) en naar tijdstip (sportnieuws op maandag, opinie op zaterdag). Voorliggend onderzoek richt zich juist op die verschillen in signatuur en verloop van tijd. Daarom is het zeer lastig om een steekproef uit het materiaal te trekken zonder dat informatie verloren gaat die essentieel is voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Naast de analyse-eenheden en waarnemingseenheden kunnen bij voorliggende studie verder nog contexteenheden onderscheiden worden. In dit onderzoek zijn uitspraken gedaan over vormkenmerken (krant, auteur, verschijningdatum, titel, aantal woorden) en over inhoudelijke kenmerken (focus, overheid, tone-of-voice, framegebruik). De 'body' van een krantenbericht (de eigenlijke tekst) diende hierbij als contexteenheid voor de inhoudelijke kenmerken die gecodeerd moesten worden. Het voorkomen van soorten frames werd vastgesteld door te kijken naar de body én de titel van het krantenartikel.

3.4 Opzet van het meetinstrument

In het instrument (ook wel codeboek of codeerschema genoemd) "moet precies staan aangegeven hoe men een bepaalde eenheid moet onderscheiden, wanneer van een bepaald kenmerk sprake is, wanneer welke categorie van toepassing is," aldus Wester (1995). In onderstaand stuk wordt een toelichting gegeven op het codeerschema, de codeurs, de procedure en waarborging van validiteit en betrouwbaarheid.

3.4.1 Codeerschema

Het codeerschema van voorliggend onderzoek is gebaseerd op het instrument dat Semetko & Valkenburg (2000) hebben ontwikkeld. In voorliggend onderzoek zijn hun stellingen gebruikt als voorbeeld en omschrijving bij elk van de soorten nieuwsframes. De aanwezigheid van een frame is daarbij niet gecodeerd per stelling, maar als geheel. Naast frames, zijn ook andere kenmerken beoordeeld op hun aanwezigheid in de berichtgeving. Hieronder wordt een toelichting gegeven op alle vorm- en inhoudelijke kenmerken uit het codeerschema.

Vormkenmerken

De vormkenmerken zijn elektronisch geregistreerd en verwerkt. Deze kenmerken zijn: krant, identificatienummer, datum, titel, aantal woorden, auteur en sectie met paginanummer waar het artikel is verschenen. Alle artikelen in het onderzoek zijn afkomstig uit het Algemeen Dagblad, De Telegraaf, De Volkskrant en TC Tubantia en voorzien van een eigen identificatienummer. Dit identificatienummer komt overeen met de plaats van het artikel in de dataset van elke krant. Van ieder artikel is ook de datum geregistreerd, verdeeld over drie variabelen (jaar, maand, dag). Bij ieder artikel is de titel ook geregistreerd en het aantal woorden vermeld. Bij alle artikelen in het elektronische databestand van Lexis Nexis was het aantal woorden per artikel reeds gegeven. Bij TC Tubantia was dit niet zo en moest de omvang van de artikelen geautomatiseerd bepaald worden. De auteur van de krantenartikelen is ook meegenomen, voor zover deze bekend was. Wanneer de auteur niet met naam en toenaam werd genoemd, maar een artikel afkomstig was van de redactie of van het ANP, is dit ook vermeld onder het kopje "auteur". Tot slot is ook per artikel geregistreerd op welke plaats in de krant het verschenen is. Dit gegeven is opgebouwd uit het paginanummer en de sectie in de krant. Nieuwsberichten over de vuurwerkramp zijn bijvoorbeeld gepubliceerd in de sectie cultuur, economie, binnenlands nieuws, buitenlands nieuws, sport en op de voorpagina. Bij TC Tubantia werd tevens vermeld in welke editie het artikel was verschenen, zoals master (hoofdeditie), Enschede, alle edities, stadspagina Almelo of Losser.

Focus

Zoals eerder vermeld, is een deel van de artikelen bij voorbaat niet meegenomen in de analyse omdat de trefwoorden ze wel naar voren brachten, maar de inhoudelijke relevantie nihil bleek. Dit kon pas vastgesteld worden na lezing van het artikel. Daarom begint het codeerschema met een definitie van wat beschouwd moet worden als een in focus artikel (codering 1) en wat een out of focus artikel is (codering 0). Een artikel werd beschouwd als relevant, wanneer de vuurwerkramp als aanleiding of voorbeeld is gebruikt. Dit is bijvoorbeeld een nieuwsbericht over protesten van LPG-pomphouders tegen de verscherpte veiligheidsmaatregelen. Maar ook interviews met slachtoffers van de ramp behoren tot de in focus artikelen.

De vuurwerkramp is verbonden met zeer uiteenlopende onderwerpen; variërend van juridisch aard (misbruik van regelingen, vermoedelijke brandstichting), onderzoek (waarheidsbevinding, gezondheidsmonitor), financiën (schaderegelingen, benefietconcerten), tot bijvoorbeeld slachtoffers (psychisch leed, belangenvereniging), maar ook politiek (debatten, aftreden wethouders), enzovoorts. Een artikel werd bestempeld als out of focus wanneer het de vuurwerkramp slechts een enkele keer terloops noemde. Dit is het geval als een nieuwsbericht de ramp wel noemt, maar zonder duidelijke relatie (aanleiding, voorbeeld) met het centrale onderwerp van dat artikel. Eerder is in dit licht al het voorbeeld genoemd van het interview met een architect die zijdelings een opmerking plaats over wederopbouw in Enschede.

Landelijke en lokale overheid

Het codeerschema vervolgt met een instructie voor het coderen van (het handelen van) de overheid en de bijbehorende tone-of-voice. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de landelijke overheid en de lokale overheid. Een deel van deze actoren is naar voren gekomen uit lezing van het rapport van de Commissie Oosting (Commissie Onderzoek Vuurwerkramp, 2001) en een deel uit lezing van de berichten uit de proefcodering.

Tot de landelijke overheid wordt gerekend:

- leden van het koningshuis
- het kabinet, ministers, of andere vertegenwoordigers van de regering
- landelijke instanties
- het Openbaar Ministerie, de rechtbank, of advocaten
- door de overheid ingestelde onderzoekscommissies, zoals de Commissie Oosting

Tot de lokale overheid wordt gerekend:

- gemeenten, of vertegenwoordigers hiervan (zoals burgemeester Mans)
- lokale instanties
- hulpdiensten, zoals brandweer / politie / ambulancepersoneel

Het handelen van de landelijke en lokale overheid werd dichotoom gecodeerd als zijnde genoemd in het artikel (codering 1) of niet genoemd in het artikel (codering 0).

Tone-of-voice

De manier waarop kranten schreven over de overheid is ook meegenomen in het codeerschema. Deze 'tone-of-voice' was soms op een manifeste wijze aanwezig in de tekst, bijvoorbeeld door bepaald woordgebruik. Negatieve termen zijn bijvoorbeeld "falen", "profiteren", "ergens mee weg komen" en "bedriegen". Meer positief woordgebruik is "vol lof", "petje af", "waardering" en "naar eer en geweten". Het kwam ook voor dat de codeur tussen de regels door moest lezen om de wat meer latente tone-of-voice te kunnen herleiden.

In dat geval trad bijvoorbeeld niet de journalist op als toonzetter, maar liet hij juist anderen aan het woord. Zij waren dan degenen die kritiek of lof uitten. De keuze van citaten over overheden kon dus zo ook de toon van een artikel bepalen.

De tone-of-voice werd apart gecodeerd voor de landelijke en de lokale overheid aan de hand van onderstaande vijf-puntsschaal;

- 2 = zeer negatieve tone-of-voice
- 1 = negatieve tone-of-voice
- 0 = neutrale tone-of-voice; men is niet negatief maar ook niet positief
- 1 = positieve tone-of-voice
- 2 = zeer positieve tone-of-voice

Framegebruik

Het overgrote deel van het codeerschema werd in beslag genomen door de codering van de frames. Aangezien uit de proefcoderingen bleek dat het soms onduidelijk was wanneer codering 1 of 2 van toepassing was, is vooraf een algemene instructie hierover opgenomen in het schema. Daarbij is vastgesteld dat:

- 0 = frame komt niet voor in de tekst of de titel
- 1 = frame komt voor in maximaal eenderde van de tekst en / of in de titel
- 2 = frame komt voor in minimaal eenderde van de tekst en / of in de titel

Let wel; dit betekende niet dat er een rekenkundig maximum aan de codering van frames zat. Met andere woorden; het is niet zo dat er maximaal drie frames met codering 1 konden voorkomen per artikel ($3 \times 1/3 = 1$) of één frame zeer nadrukkelijk en één frame zwak ($2/3 + 1/3 = 1$).

Uit de proefcoderingen bleek verder dat de omschrijvingen in het instrument van Semetko & Valkenburg (2000) in hun huidige vorm niet afdoende waren om goed toegepast te kunnen worden op de context van de vuurwerkramp. Per framesoort is daarom ook in het codeerschema opgenomen wat De Kort & d'Haenens (2005) hebben geformuleerd als definitie en wat Semetko & Valkenburg (2000) hieronder verstonden. Deze informatie is aangevuld met eigen voorbeelden en definities, zoals opgesteld naar aanleiding van de proefcoderingen.

Het conflictframe wordt door De Kort & d'Haenens (2005) omschreven als “een conflict tussen individuen, groepen of instituties. Dit frame wordt niet alleen gehanteerd tijdens verkiezingscampagnes, maar wordt ook gebruikt bij routineberichtgeving. Het kan dan gaan om politieke discussies binnen het publiek gedurende een verkiezingscampagne.” Semetko & Valkenburg (2000) schrijven verder nog dat het conflictframe vooral bedoeld is om de interesse van de lezer nog wat langer bij het thema vast te houden. Aangezien de gegeven definities nogal sterk politiek getint bleken, is besloten wat meer over conflict in routineberichtgeving vast te leggen in het schema. Daarnaast bleek dat het wel mogelijk was om “kritiek leveren” te coderen, maar “zich verdedigen tegen kritiek” niet tot de opties behoorde.

Na de proefcoderingen is daarom nog toegevoegd en verduidelijkt:

- Mensen/partijen hebben ernstige ruzie en vechten dit op straat of voor de rechter uit
- Mensen/partijen hebben een ernstig meningsverschil dat concreet wordt genoemd in het artikel
- Mensen/partijen uiten ernstige kritiek op andere mensen/partijen, dit kan ook eenzijdig plaatsvinden
- Mensen/partijen verdedigen zich ten opzichte van kritiek die er op hen is geuit

Het human-interestframe wordt door De Kort & d'Haenens (2005) als volgt gedefinieerd: "Het human-interestframe belicht de menselijke, emotionele kant in de presentatie van een gebeurtenis, issue of probleem. Het nieuws wordt gepersonaliseerd, gedramatiseerd en emotioneel gemaakt. Dit kan zijn om de aandacht van de lezer vast te houden in een tijd waarin journalistiek competitief is." Tijdens de proefcodering bleek niet helder te zijn dat human-interestverhalen ook betrekking konden hebben op andersoortige gedupeerden dan de directe slachtoffers. Daarom is in het codeerschema het human-interestframe als volgt nader toegespitst:

- Achtergrondverhaal (het draait niet om de eigenlijke gebeurtenis) waarin mensen met naam/leeftijd/woonplaats genoemd worden
- Mensen komen aan het woord over hun persoonlijke levenssfeer naar aanleiding van een gebeurtenis / Er wordt gesproken over de persoonlijke levenssfeer van mensen in relatie tot een gebeurtenis
- Het human-interestframe kan ook betrekking hebben op niet-slachtoffers die wel gedupeerd zijn of betrokken zijn bij de ramp (zoals hulpverleners)

De Kort & d'Haenens (2005) schrijven over het verantwoordelijkheidsframe: "Het verantwoordelijkheidsframe presenteert een onderwerp of probleem op zo'n manier dat de verantwoordelijkheid van de oorzaak of de oplossing van dit probleem of issue bij de regering, een individu of een groep ligt." Teneinde deze definitie beter toepasbaar te maken voor crisis- en risico-issues, is na proefcodering besloten om in het codeerschema iets op te nemen over de vijf fasen van rampenbeheersing. Bovendien bleek het instrument van Semetko & Valkenburg (2000) geen potentiële of veronderstelde problemen, maar slechts werkelijke problemen, te behandelen.

De toevoegingen aan het schema luiden dan ook:

- Oorzaak van een werkelijke of potentiële gebeurtenis wordt neergelegd bij mensen/partijen
- Men zegt dat bepaalde mensen/partijen een oplossing kunnen bieden met betrekking tot één van de vijf fasen van rampenbeheersing: proactie, preventie, preparatie, repressie en nazorg.

Wat betreft het economische-gevolgenframe stellen De Kort & d'Haenens (2005) dat dit frame aangeeft "wat de economische gevolgen zijn van een gebeurtenis, onderwerp of probleem voor een individu, groep, institutie, regio of land. De economische impact van een situatie heeft een grote nieuws waarde en er wordt gesuggereerd dat dit frame gehanteerd wordt om een issue relevant te maken voor het publiek als consument." Op zich leverde deze definitie, samen met de stellingen van Semetko & Valkenburg (2000), weinig problemen op bij de proefcodering. Wel is in het schema concreet toegevoegd dat het economische-gevolgenframe betrekking kan hebben op allerlei zaken en gevolgen die refereren aan schade, geld, of boetes.

Tot slot wordt het moraliteitsframe door De Kort & d'Haenens (2005) kort als volgt omschreven: "Binnen het moraliteitsframe wordt de gebeurtenis, een probleem of issue vanuit een religieuze of morele visie benaderd." In voorliggend onderzoek is deze definitie wat breder getrokken, naar vormen of suggestie van slecht gedrag, waaronder misdaad of misleiding:

- Ethiek; regels voor goed gedrag, zowel voor mensen onderling, als professioneel
- Gebeurtenis wordt belicht vanuit een religieuze visie
- De suggestie / het vermoeden van opzettelijk "slecht gedrag", zoals misdaad of misleiding

Feitelijke informatie

Naast bovenstaande vijf framesoorten, wordt tot slot in het instrument ook ruimte gelaten voor het coderen van feitelijke informatie. Deze heeft bijvoorbeeld betrekking op details, opsommingen en mededelingen, die eigenlijk zelden of nooit onder één van de vijf frames vallen.

Tot feitelijke informatie wordt gerekend:

- Mededelingen
- Opsomming van gebeurtenissen, bijvoorbeeld in de vorm van een tijdlijn
- Detailinformatie zoals het noemen van getallen/aantallen, zonder dat deze vanuit een bepaald frame belicht worden, zoals het economisch-gevolgenframe

Voor het coderen van dit soort informatie in artikelen is daarbij het volgende vastgesteld:

0 = feitelijke informatie komt niet voor in de tekst en / of de titel

1 = feitelijke informatie komt voor, maar naast het gebruik van frames in het artikel

2 = het hele artikel bestaat louter uit feitelijke informatie

3.4.2 Verfijning van het instrument

Het is bij inhoudsanalyse van groot belang om het instrument zorgvuldig af te stemmen op de onderzoekscontext en de codeurs zodanig te trainen dat zij het instrument eigen maken en consistent coderen (o.a. Wester, 1995; Potter & Levine-Donnerstein, 1999). Dit verfijnen van het onderzoeksinstrument heeft plaatsgevonden in een aantal stappen. Allereerst moesten de stellingen van Semetko & Valkenburg (2000) vertaald worden van het Engels naar het Nederlands. Hiertoe is contact opgenomen met onderzoekers die al gebruik hadden gemaakt van het instrument in een Nederlandse setting. Zij hadden de stellingen vertaald naar het Nederlands en deze vertaling ter beschikking gesteld aan voorliggende studie. Met de vertaalde stellingen is vervolgens een aantal keer proefgecodeerd. Dit geschiedde door vijftien artikelen uit de vier kranten te laten beoordelen door drie afzonderlijke codeurs. Vervolgens werden de coderingen van deze selectie gezamenlijk uitvoerig besproken. Tijdens de eerste proefcodering bleek dat het instrument van Semetko & Valkenburg (2000) meer afgestemd moest worden op de onderzoekscontext van de vuurwerkkramp. Hierop is de formulering van enkele stellingen aangescherpt en zijn voorbeelden in het codeerschema opgenomen ter verduidelijking. Bij de tweede ronde was de definiëring verbeterd, maar werd de mate waarin een frame voorkwam (codering 1 of 2) soms nog problematisch bevonden. Derhalve zijn heldere afspraken gemaakt over de codering en de voorgeschreven keuzemogelijkheden verder aangescherpt. Genoemde procedure vond ook een tweede maal plaats, met dezelfde artikelen en wederom drie codeurs. Eén codeur woonde beide proefcoderingen bij. Het volledige codeerschema besloeg na uitbreiding vijf A4-tjes en is opgenomen als bijlage 4. Dit schema is door de codeurs gebruikt om alle krantenartikelen te coderen.

3.4.3 Codeervel en procedure

Codeervel: Vormkenmerken en inhoudelijke kenmerken

Het codeervel waar de codeurs hun oordeel op schreven, is opgebouwd uit de concepten die in voorgaande subparagraaf zijn behandeld. Deze concepten kunnen onderverdeeld worden in vormkenmerken en inhoudelijke kenmerken.

Op de codeervellen was reeds een aantal vormkenmerken voorgedrukt; het identificatienummer van het krantenartikel, de datum van publicatie, enkele titelwoorden en de omvang van het artikel in aantal woorden. Daarnaast was informatie opgenomen over de plaats die het artikel had in de krant (sectie buitenland, voorpagina, cultuur, enzovoorts).

Na het lezen van de krantenberichten moesten de codeurs zelf de inhoudelijke kenmerken aanvullen op het codeervel. Dit betrof aangeven of het artikel in focus was (0, 1), of de landelijke en lokale overheid genoemd werden (0, 1), wat hierbij de tone-of-voice was (-2, -1, 0, 1, 2) en in welke mate de vijf frames en feitelijke informatie voorkwamen (0, 1, 2). Semetko & Valkenburg (2000), alsmede De Kort & d'Haenens (2005) hebben de twintig stellingen in hun studies gebruikt om het oordeel van de codeurs te bepalen over de mate waarin frames voorkwamen.

Van het oordeel over de afzonderlijke stellingen zijn vervolgens totalen berekend. Hiermee werd bepaald in welke mate ieder frame voorkwam. Zo vormden de codering van stelling 1 tot en met 4 samen de mate waarin het conflictframe aanwezig was, stelling 5 tot en met 9 het human-interestframe, enzovoorts. Deze opzet lijkt op die van een vragenlijst, waar enkele vragen/stellingen samen een construct meten.

Procedure en training codeurs

Zoals reeds genoemd, waren er meerdere codeurs betrokken bij dit onderzoek. Zij werden geïnstrueerd door te oefenen met een vijftiental artikelen, welk gecodeerd moest worden met behulp van het meetinstrument. Na afloop hiervan werden de coderingen naast elkaar gelegd en vergeleken. Naar aanleiding van deze bijeenkomsten is het codeerschema aangepast op de onderzoekscontext.

Bij het uiteindelijke coderen van Algemeen Dagblad, De Telegraaf en De Volkskrant waren telkens twee codeurs betrokken. TC Tubantia leverde de meeste artikelen op voor het onderzoek (3767 stuks, ruim de helft) en werd gecodeerd door vier codeurs. Gedurende de gehele fase van dataverzameling konden de codeurs contact opnemen met elkaar, besprekingen beleggen en vragen stellen, indien zij problemen ondervonden met het coderen. De te coderen artikelen werden verdeeld over de codeurs (zie tabel 4). Zij kregen de artikelen mee op cd-rom; de codeervellen op papier. De codeurs moesten hiertoe de krantenartikelen lezen vanaf beeldscherm en vervolgens de coderingen schrijven op de papieren vellen.

Een aantal artikelen is in eerste instantie overgeslagen bij de codering. Het ging om een aantal 'stoppers' in TC Tubantia. Deze kleine berichtjes waren met een aantal tegelijk opgenomen in het krantenbestand als zijnde één artikel. Echter, de onderwerpen van deze berichten liepen dusdanig uiteen, dat zij onmogelijk als één geheel gecodeerd konden worden. Na afloop van de eerste coderingen, zijn deze berichtjes daarom afzonderlijk bekeken op het voorkomen van 'vuurwerkcramp' en 'Fireworks'. Wanneer zij deze trefwoorden omvatten, zijn de artikelen gecodeerd op aparte codeervellen. Om de nummering van artikelen niet in de war te brengen, zijn zij voorzien van een subnummer, bijvoorbeeld 2357a, 2357b, enz.

Alle ingevulde codeervellen zijn overgenomen in SPSS voor de statistische analyse. De SPSS datafile was hetzelfde ingericht als de codeervellen, wat de coderingen goed controleerbaar maakte. Door middel van het artikel nummer en de titelwoorden kon bijvoorbeeld gemakkelijk bekeken worden of de coderingen wel correct waren overgenomen in SPSS. De datafile is dan ook gecontroleerd op missende data of foutieve coderingen. Het kwam voor dat bij een variabele enkele waarden misten of dat typfouten gemaakt waren (20 in plaats van 2 ingevoerd). Na vergelijking met het eigenlijke krantenmateriaal, zijn dit soort fouten hersteld.

Tabel 4**Aantal gecodeerde artikelen, per krant en per codeur**

	AD	Telegraaf	Volkskrant	TC Tubantia	
	n*	n*	n*	n*	totaal*
Codeur 1	400	126	293	1167	1986
Codeur 2	385	125	275	-	785
Codeur 3	-	-	-	1300	1300
Codeur 4	-	-	-	650	650
Codeur 5	-	-	-	650	650
totaal*	785	251	568	3767	5371

* = alle artikelen, dus niet alleen in focus artikelen

3.4.4 Betrouwbaarheid en validiteit

Inhoudsanalyse is een geschikte manier om grote hoeveelheden data gestructureerd te analyseren. Echter, de betrouwbaarheid en validiteit van het meetinstrument staan regelmatig onder druk. Wester (1995) vergelijkt inhoudsanalyse met het verrichten van survey-onderzoek, aangezien een relatief groot aantal eenheden wordt verzameld met behulp van een instrument dat eenduidig gebruikt wordt. Zowel bij het afnemen van interviews of vragenlijsten als bij inhoudsanalyse kan de onderzoeker de hulp van anderen inroepen om de data te bemachtigen. Het grootste verschil tussen de twee onderzoeksmethoden zit in het gebruik van 'levend materiaal' (respondenten) versus 'dood materiaal' (verbale neerslag). Het is eenvoudiger om levend materiaal 'vragen te stellen', omdat hier ruimte is voor interactie. Dood materiaal kan daarentegen geen reactie geven, waardoor de 'ondervragers' (codeurs) zelf de antwoorden moeten 'lezen'. Dit heeft tot gevolg dat bij inhoudsanalyse relatief veel aandacht besteed moet worden aan de kwaliteit van het instrument en de training van de codeurs (Wester, 1995). De interpretatieruimte voor de codeurs moet zo klein mogelijk worden gemaakt, om te bewerkstelligen dat het instrument eenduidig wordt toegepast (en dus betrouwbaar is). Wanneer de codeurs overeenstemmen, kunnen onderzoeksresultaten toegedicht worden aan daadwerkelijke verschillen in het materiaal en niet aan verschillen tussen de codeurs.

Betrouwbaarheid

Betrouwbaarheid kan onderverdeeld worden naar intrabetrouwbaarheid, intercodeursbetrouwbaarheid en accuraatheid (zie o.a.: Wester, 1995; Potter & Levine-Donnerstein, 1999). Intrabetrouwbaarheid heeft te maken met stabiliteit (stability); de mate waarin codeurs op twee tijdstippen hetzelfde coderen. Centraal hierbij staat dus de vraag: "Codeert een codeur op tijdstip B hetzelfde materiaal nog steeds op eenzelfde wijze als hij op tijdstip A heeft gedaan?" Reproduceerbaarheid (reproducibility) richt zich op de vraag in hoeverre verschillende codeurs met behulp van hetzelfde codeerschema tot een zelfde oordeel komen. Dit is de intercodeursbetrouwbaarheid; de mate van overeenstemming tussen codeurs. Intercodeursbetrouwbaarheid wordt berekend door een steekproef uit het materiaal te trekken en deze te laten coderen door meerdere codeurs. Ten derde is er de accuraatheid (accuracy), wat duidt op de overeenstemming tussen het oordeel van codeurs en de standaard normcodering die is opgesteld door de expert of onderzoeker.

Op alle drie de niveaus geldt dat de betrouwbaarheid kan variëren tussen nul en één. De bedreigingen voor de drie typen betrouwbaarheid zijn gebonden aan het type inhoud dat men onderzoekt (Potter & Levine-Donnerstein, 1999). Wanneer codeurs op zoek moeten naar manifeste kenmerken in boodschappen, is vermoeidheid de voornaamste bedreiger. Bij pattern content schuilt het grootste gevaar in het verkeerd toepassen van het codeerschema. In het geval van projective content kan bijvoorbeeld een tekort aan overeenstemming in de interpretatie van codeurs een probleem zijn. Naarmate meer eigen interpretatie van de codeurs vereist is, kan het zo zijn dat de bedreigers zich opstapelen. Wanneer projective content gecodeerd wordt, kan dan zowel vermoeidheid, als het verkeerd toepassen van het instrument, én een tekort aan overeenstemming optreden.

In voorliggend onderzoek zijn de bedreigers allereerst weggenomen door de codeurs niet alle mogelijke kenmerken te laten coderen. De vormkenmerken van een artikel (krant, datum, aantal woorden, auteur, enz.) zijn hiertoe van tevoren elektronisch verzameld en verwerkt, zowel op het codeervel als in SPSS. Bovendien is door het oefenen met het codeerschema de kans verkleind dat de codeurs dit schema verkeerd zouden toepassen en weinig overeenstemming bereikten in hun coderingen.

Validiteit

Validiteit kan onderverdeeld worden in face validity, predictive validity en construct validity (Potter & Levine-Donnerstein, 1999). Face validity heeft te maken met de operationalisatie van theorie naar codeerschema. Centraal hierbij staat de vraag of de opbouw van het instrument logisch is en of de gehanteerde definities helder zijn. Predictive validity is de mate waarin de concepten in het codeerschema een voorspellende waarde hebben en logisch aan elkaar gerelateerd zijn. Construct validity bepaalt of het instrument daadwerkelijk datgene meet wat de onderzoeker wil meten.

Zijn de gevonden resultaten te verklaren door de veronderstelde concepten, of zijn zij ook toe te schrijven aan toeval of andere concepten? De validiteit kan bij inhoudsanalyse in het gedrang komen op twee punten; bij het codeerschema en de codeurs (Potter & Levine-Donnerstein, 1999). Allereerst dient een onderzoeker het instrument valide te maken. Het codeerschema kan daartoe het beste gebaseerd zijn op bruikbare theorie die in het codeerschema begrijpelijk gemaakt moet worden voor de codeurs. Hoe beter deze vertaalslag van theorie naar codeerschema wordt gemaakt, hoe meer valide het instrument is. Daarnaast dient een onderzoeker ervoor te zorgen dat een bepaalde standaard wordt ontwikkeld voor de codeurs om hen te trainen. Hoe meer zij zich aan deze standaard houden, hoe meer betrouwbaar de data zijn.

Intercodeursbetrouwbaarheid in voorliggend onderzoek

De betrouwbaarheid in voorliggend onderzoek is beoordeeld aan de hand van de intercodeursbetrouwbaarheid; de mate van overeenstemming tussen de codeurs. Om dit te meten, is een selectie gekozen uit het totale aantal artikelen. Volgens Neuendorf (2002) is er geen standaard voor het bepalen van de selectiegrootte bij dit soort berekeningen. De ideale omvang hangt samen met de bron van het materiaal en de variabelen die onderzocht worden, aldus Neuendorf (2002). Een aantal onderzoekers opteert voor een percentage van het totale materiaal, bijvoorbeeld vijf, tien of zelfs honderd procent. Daarnaast bestaan er tabellen en formules om het benodigde aantal eenheden te bepalen en berekenen. Volgens Neuendorf (2002, p159) kan in ieder geval als vuistregel aangehouden worden dat er minimaal 50 eenheden in de selectie opgenomen moeten worden en er zelden meer dan 300 nodig zijn. In voorliggende studie is ervoor gekozen om de grootte van de steekproef te bepalen aan de hand van een percentage van het totale aantal in focus artikelen ($n=3942$). Wanneer hiervoor 10% wordt aangehouden, zouden er 394,2 artikelen in de steekproef opgenomen moeten worden. Gelet op de vuistregel die Neuendorf (2002) noemt, is dit wat aan de hoge kant. Een percentage van 5% levert nog steeds genoeg krantenartikelen op om berekeningen mee te maken en valt daarbij binnen de vuistregel van Neuendorf (2002). Besloten is dan ook om van de in focus artikelen ($n=3942$) 5% te nemen als steekproefpercentage wat neerkwam op 197,1 artikelen (afgerond 200). De steekproef is opgesteld met behulp van SPSS. Er is voor gezorgd dat de steekproef de verhoudingen tussen de kranten in de totale corpus weerspiegelt. Hiertoe is allereerst bepaald hoeveel artikelen per krant naar voren zijn gekomen in het oorspronkelijke materiaal (zie tabel 5). Deze verhoudingen zijn overgenomen in de steekproef.

Tabel 5**Verhoudingen tussen kranten, in populatie en steekproef**

Krant	Corpus n	Steekproef n	%
Algemeen Dagblad	651	33	16,5
Telegraaf	186	10	5,0
Volkskrant	419	21	10,5
TC Tubantia	2686	136	68,0
totaal	3942	200 (ca. 5%)	100

De oorspronkelijke codering van deze 200 artikelen is vergeleken met die van een codeur die de 200 artikelen opnieuw gecodeerd heeft. Bij de beoordeling van deze 200 artikelen uit de steekproef bleken de codeurs in 97,5% van de gevallen het met elkaar eens te zijn dat het artikel in focus was. Dit kwam neer op 195 in focus artikelen. Van deze 195 artikelen is de betrouwbaarheid berekend voor de inhoudelijke kenmerken. Dit betekent dat het voorkomen van de landelijke of lokale overheid, de bijbehorende tone-of-voice en de aanwezigheid van de vijf frames of feitelijke informatie opnieuw beoordeeld zijn. Wat betreft het noemen van de landelijke overheid kwam de nieuwe, tweede codeur in 163 van de 195 artikelen tot eenzelfde oordeel als de oorspronkelijke, eerste codeur; dit kwam neer op 83,6% overeenstemming. Voor het noemen van de lokale overheid bleek dit percentage lager te liggen, namelijk op 69,7%. De mate van overeenkomst tussen de codeurs in hun oordeel over de gehanteerde tone-of-voice lag bij de landelijke overheid ook hoger (82,6%) dan bij de lokale overheid (71,3%). De mate van overeenstemming tussen de codeurs in hun oordeel over framegebruik wisselde per soort frame. Het conflictframe leverde slechts in 57,4% van de artikelen volledige overeenstemming tussen de codeurs op. Voor het human-interestframe lag dit percentage op 69,2%. Bij het verantwoordelijkheidsframe was de mate van overeenstemming helemaal niet groot; slechts 43,1%. Over het economische-gevolgenframe waren de codeurs het meer met elkaar eens; in 72,8% van de gevallen. Voor het moraliteitsframe was dit percentage 76,4%; dus in ongeveer driekwart van de artikelen stemden de codeurs overeen in hun oordeel over het al dan niet voorkomen van dit frame. Tot slot stemden de codeurs in 72,8% van de gevallen ook overeen wat betreft het voorkomen van feitelijke informatie in plaats van, of naast, het framegebruik.

Al met al kon geconcludeerd worden dat voornamelijk de codering van het framegebruik weinig overeenstemming kende. De overeenstemming bij het conflictframe en het verantwoordelijkheidsframe was opvallend laag. Dit gebrek aan overeenstemming is nader bekeken. Te zien was dat de problemen voornamelijk leken te liggen bij de sterkte van de codering (1 of 2). Zo kwam het 33 keer voor bij het conflictframe en het verantwoordelijkheidsframe dat de eerste codeur codering 2 gaf (frame komt voor in minimaal 1/3 deel van het artikel en/of de titel), terwijl de tweede codeur juist codering 1 vond passen (frame komt voor in maximaal 1/3 deel van het artikel en/of de titel).

Om het probleem van de matige overeenstemming op te lossen, is daarom gekozen om de codering van de vijf soorten frames en feitelijke informatie niet in te delen in 0-1-2, maar alleen in 0-1. De sterkte waarin een frame of feitelijke informatie voorkwam, werd dus niet langer meegenomen in de analyses; er werd alleen nog gelet op de vraag of deze afwezig (0) of aanwezig (1) was. Wanneer nu opnieuw de betrouwbaarheid wordt bekeken vanuit deze indeling, is te zien dat de mate van overeenstemming voor het conflictframe stijgt naar 76,4%. Voor het human-interestframe veranderde de mate van overeenstemming in 78,5%. Voor het verantwoordelijkheidsframe stijgt de overeenstemming naar 64,1%. Dit is nog steeds niet uitzonderlijk hoog, maar wel een zeer gunstige verbetering ten opzichte van de 43,1% overeenstemming die eerst gevonden werd. Het economische-gevolgenframe kent een overeenstemmingpercentage van 77,4% en het moraliteitsframe van 79,5%. Voor de feitelijke informatie kan geconcludeerd worden dat de codeurs nu in 79,0% van de artikelen het met elkaar eens zijn.

Volgens Wester (1995) is bovenstaande manier de meest eenvoudige methode om betrouwbaarheid te berekenen. Echter, bij het berekenen van de mate van overeenstemming wordt geen rekening gehouden met toeval. Daarom is het beter om methoden toe te passen die dit wel doen, zoals Cohens kappa. In voorliggend onderzoek zijn ook de kappa's berekend voor de oude en nieuwe indeling van framecoderingen (zie tabel 6). Uit deze tabel valt af te leiden dat de betrouwbaarheid voor het verantwoordelijkheidsframe erg laag is ($\kappa=0,099$). Deze waarde gaat na omschaling wel omhoog ($\kappa=0,192$), maar blijft ver achter in vergelijking met de andere kappa's. De rest van de kappa's ligt redelijk dicht bij elkaar, variërend tussen de 0,3 en 0,7 voor omschaling en tussen de 0,4 en 0,7 na omschaling. De betrouwbaarheid van het conflictframe lijkt het meest gebaat bij omschaling; deze stijgt van $\kappa=0,285$ naar $\kappa=0,532$.

Tabel 6: Betrouwbaarheidsberekeningen Cohens kappa

Variabele	Voor omschaling (0-1-2)	Na omschaling (0-1)
	kappa	kappa
Landelijke overheid	0,671	n.v.t.
Tone-of-voice	0,382	n.v.t.
Lokale overheid	0,400	n.v.t.
Tone-of-voice	0,249	n.v.t.
Conflictframe	0,285	0,532
Human-interestframe	0,419	0,535
Verantwoordelijkheidsframe	0,099	0,192
Economische-gevolgenframe	0,304	0,389
Moraliteitsframe	0,338	0,403
Feitelijke informatie	0,346	0,448

Hoe moet men de berekende kappa's nu interpreteren en wat voor gevolgen heeft de berekening van de betrouwbaarheid voor dit onderzoek? Wester (1995, p149) claimt dat: "[...] de betrouwbaarheid van een bepaalde variabele voldoende wordt geacht als deze boven de 0,80 ligt." Landis & Koch (1977, p165) hebben een preciezere indeling gemaakt voor de interpretatie van Cohens kappa (zie kader 9). Wanneer de kappa's uit voorliggend onderzoek geïnterpreteerd worden volgens deze indeling, is te zien dat na omschaling de variabele landelijke overheid als enige gemarkeerd mag worden als aanzienlijk betrouwbaar. Een aantal variabelen uit voorliggend onderzoek (conflictframe, human-interestframe en feitelijke informatie) mogen beschouwd worden als gematigd betrouwbaar, aangezien zij kappa's kennen tussen de 0,41 en 0,60. Het verantwoordelijkheidsframe is als enige variabele zwak, ook na hercodering. De rest van de variabelen (lokale overheid, tone-of-voice landelijke overheid, tone-of-voice lokale overheid, economische-gevolgenframe en moraliteitsframe) zijn redelijk betrouwbaar. De betrouwbaarheidsberekeningen hebben tot gevolg dat de conclusies die getrokken worden enigszins genuanceerd dienen te worden als de betrouwbaarheid van de betreffende variabele niet hoog is. Dit geldt voornamelijk voor het verantwoordelijkheidsframe.

Kappa	Interpretatie
< 0,00	Poor (Slecht)
0,00 - 0,20	Slight (Zwak)
0,21 - 0,40	Fair (Redelijk)
0,41 - 0,60	Moderate (Gematigd)
0,61 - 0,80	Substantial (Aanzienlijk)
0,81 - 1,00	Almost Perfect (Nagenoeg perfect)

Kader 9: Interpretatie Cohens kappa, volgens Landis & Koch (1977)

3.5 Statistische analyse

De analysefase bij inhoudsanalyse vergt enige voorbereiding van het materiaal (Wester, 1995). Eerst worden de verzamelde gegevens in de computer ingevoerd (indien met papieren codeervellen is gewerkt, zoals in voorliggend onderzoek). Vervolgens wordt vaak een aantal nieuwe variabelen berekend, bijvoorbeeld gemiddelden of totalen. Hierna begint de eigenlijke statistische analyse.

In deze studie zijn allereerst de data gecontroleerd op codeer- en invoerfouten. Nadat deze waren hersteld, hebben de vier kranten elk een eigen identificatienummer gekregen, waardoor het mogelijk werd om met deze variabele te rekenen. Het Algemeen Dagblad kreeg code 1, De Telegraaf code 2, De Volkskrant code 3 en TC Tubantia code 4. Een aantal variabelen is vervolgens gehercodeerd en er zijn nieuwe variabelen gevormd. De verschijningsdatum was opgesplitst in drie delen; dag, maand en jaar. Voor de analyse zijn deze variabelen weer samengevoegd tot één variabele 'datum'. Er is vervolgens besloten om de totale tijdspanne op te delen in perioden van vier weken, waardoor 39 perioden ontstonden (zie bijlage 5). Hierdoor kon met gemiddelden gerekend worden; namelijk het aantal artikelen per periode.

De lengte van de krantenberichten was bepaald met behulp van het aantal woorden. Tijdens een proefanalyse met materiaal uit het Algemeen Dagblad, De Volkskrant en De Telegraaf (dus niet de hele populatie!), bleek het aantal woorden per artikel echter zeer uiteen te lopen. Daarom is besloten niet verder te rekenen met het aantal woorden, maar een driedeling te maken in artikelgrootte. Het materiaal uit de proefanalyse is dusdanig verdeeld dat 20% van de artikelen viel in de categorie 'kort', 60% in 'middellang' en 20% in 'lang'. De nieuwe variabele 'lengte' kende hierdoor de waarden 1 (kort artikel; maximaal 100 woorden), 2 (middellang artikel; tussen de 100 en 600 woorden) en 3 (lang artikel; meer dan 600 woorden).

Ook de waarden van de framevariabelen zijn aangepast voor de analyse (zie 3.4.4, betrouwbaarheid). De frames waren in eerste instantie gecodeerd als zijnde 0 (frame komt niet voor in tekst of titel), 1 (frame komt in maximaal eenderde van de bodytekst en/of titel voor) en 2 (frame komt in tenminste eenderde van de bodytekst en/of titel voor). Omwille van de betrouwbaarheid zijn deze laatste twee coderingen samengevoegd. Hierdoor ontstonden twee mogelijke waarden bij deze variabelen; 0 (frame komt niet voor) en 1 (frame komt wel voor).

Om inzicht te krijgen in de verzamelde data en deze te kunnen koppelen aan meer inhoudelijke analyses (zie paragraaf 4.3), is een grafiek gemaakt met op de x-as de perioden en op de y-as het aantal artikelen. De lijnen in deze grafiek stelden de vier kranten voor. Aan de perioden zijn vervolgens belangrijke gebeurtenissen (zogenaamde events) gekoppeld. Deze events zijn naar voren gekomen uit het rapport van de Commissie Oosting (Commissie Onderzoek Vuurwerkramp, 2001), van websites over de vuurwerkramp en uit de gecodeerde krantenartikelen. De gevonden verschillen tussen kranten en tijdspannes zullen telkens afgezet worden tegen de gebeurtenissen uit de grafiek met events.

Om te bepalen wat nu precies een duidelijk verschil is (een piek), wordt gekeken naar het gemiddeld aantal artikelen per periode. De gemiddelden zijn hiertoe voor elke krant bij elke variabele afzonderlijk bepaald. Indien een waarde van de grafiek eenmaal het gemiddelde afwijkt naar boven, wordt deze betiteld als een piek. Wanneer bijvoorbeeld gekeken wordt naar het conflictframe, is te berekenen dat het dit frame in het Algemeen Dagblad gemiddeld 8,38 keer voorkomt ($n=327 / 39$ periodes). Vervolgens wordt in iedere periode die bij het AD meer dan 16,76 ($2 \times 8,38$) keer het conflictframe telt, een piek geregistreerd. In paragraaf 4.3.1 wordt dieper ingegaan op enkele van deze pieken.

Om te kijken of er verband bestaat tussen het gebruik van bepaalde frames (bijvoorbeeld conflictframe en verantwoordelijkheidsframe) worden correlaties berekend. Correlaties zijn ook gebruikt om te onderzoeken of er een relatie te leggen is tussen het framegebruik en de tone-of-voice. Dit soort verbanden is ook te vinden in paragraaf 4.3.

In dit hoofdstuk stond de methode van onderzoek centraal. Er is allereerst uitgelegd wat inhoudsanalyse precies is. Vervolgens is ingegaan op de wijze waarop in voorliggend onderzoek gebruik is gemaakt van deze methode. Nu bekend is hoe het onderzoek precies is opgezet en uitgevoerd, kan overgegaan worden op de presentatie van de onderzoeksresultaten. Het volgende hoofdstuk behandelt dan ook de gevonden resultaten die hebben geleid tot een antwoord op de onderzoeksvragen.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het uitgevoerde onderzoek weergegeven, teneinde een antwoord te kunnen geven op de drie onderzoeksvragen, welke zijn opgesteld in hoofdstuk 1:

- I “Welke frames zijn gebruikt bij de berichtgeving rond de vuurwerkramp?”*
- II “In hoeverre is in het gebruik van frames bij de berichtgeving over de vuurwerkramp verschil te ontdekken tussen Nederlandse kranten?”*
- III “In hoeverre is in het gebruik van frames bij de berichtgeving over de vuurwerkramp verschil te ontdekken in de tijd?”*

Allereerst worden in paragraaf 4.1 de algemene resultaten getoond. Deze hebben ten eerste betrekking op de vormkenmerken (aantal, lengte, focus) van het krantenmateriaal. Ten tweede komen in deze paragraaf ook bevindingen over inhoudelijke kenmerken aan bod (overheid en bijbehorende tone-of-voice). Vervolgens worden in paragraaf 4.2 de resultaten over framegebruik gepresenteerd. De nadruk ligt hierbij op verschillen tussen kranten en tussen tijdsperiodes. Paragraaf 4.3 behandelt aansluitend de relaties tussen frames onderling en tussen framegebruik en tone-of-voice.

4.1 Algemene resultaten

4.1.1 Vormkenmerken mediaberichtgeving vuurwerkramp

Aantal artikelen, focus

Met behulp van de selectiecriteria (zie paragraaf 3.3.3) zijn 4928 krantenartikelen gevonden. Hiervan bleek 80% (n=3942) in focus te zijn voor het onderzoek (zie tabel 7). TC Tubantia publiceerde, conform de verwachtingen, veruit de meeste relevante berichten (n=2686), gevolgd door het Algemeen Dagblad (n=651) en de Volkskrant (n= 419). Hekensluiter was de Telegraaf met slechts 186 in focus artikelen over de vuurwerkramp. Alle analyses in voorliggend onderzoek zijn uitgevoerd over de in focus krantenberichten. Tabel 7 biedt een overzicht van de vormkenmerken van deze berichten; naast het aantal gepubliceerde in focus artikelen, wordt ook hun lengte vermeld. Per krant zijn hierbij telkens zowel de absolute (n) als relatieve (%) waarden weergegeven.

Tabel 7 laat zien dat het Algemeen Dagblad en TC Tubantia relatief meer in focus artikelen over de vuurwerkramp publiceerden dan De Volkskrant en De Telegraaf. Het aantal in focus artikelen neemt af met het verstrijken van de tijd. Wanneer we de onderzoeksperiode indelen in jaren, kan geconcludeerd worden dat de meeste artikelen (n=2699, 68,5%) verschenen in het eerste jaar na de ramp (15 mei 2000-15 mei 2001). Dit aantal daalt behoorlijk in het tweede jaar na de ramp (n= 839, 21,3%) en vervolgens nog verder tot slechts 404 artikelen (10,2%) in het derde jaar na de ramp. Deze dalende trend is bij alle vier de onderzochte kranten zichtbaar (zie tabel 7). Dat het aantal artikelen afneemt naarmate de tijd verstrijkt, past binnen het idee achter de amplificatiespiraal. Naarmate men verder komt in de tijd, verslapt de aandacht voor een onderwerp, waardoor een publiciteitsgolf afzwakt. Wanneer we de onderzoeksperiode indelen in periodes van vier weken, kan deze daling gedetailleerder bekeken worden (zie grafiek 1 en kopje “tijdlijn”).

Tabel 7

Vormkenmerken mediaberichtgeving vuurwerkramp

	Krant							
	AD		Telegraaf		Volkskrant		TC Tubantia	
	n	%	n	%	n	%	n	%
<i>Aantal artikelen</i>	784	15,9%*	246	5,0%*	564	11,4%*	3334	67,7%*
waarvan out of focus	133	17,0%	60	24,4%	145	25,7%	648	19,4%
waarvan in focus	651	83,0%	186	75,6%	419	74,3%	2686	80,6%
1 ^e jaar na ramp**	475	73,0%	102	54,8%	289	69,0%	1833	68,2%
2 ^e jaar na ramp**	103	15,8%	46	24,7%	83	19,8%	607	22,6%
3 ^e jaar na ramp**	73	11,2%	38	20,4%	47	11,2%	246	9,2%
<i>Lengte van artikelen**</i>								
<100 woorden	173	26,6%	5	2,7%	71	16,9%	217	8,1%
100 t/m 600 woorden	358	55,0%	143	76,9%	255	60,9%	2010	74,8%
>600 woorden	120	18,4%	38	20,4%	93	22,2%	459	17,1%

* percentages berekend over totaal aantal geselecteerde artikelen (n=4928)

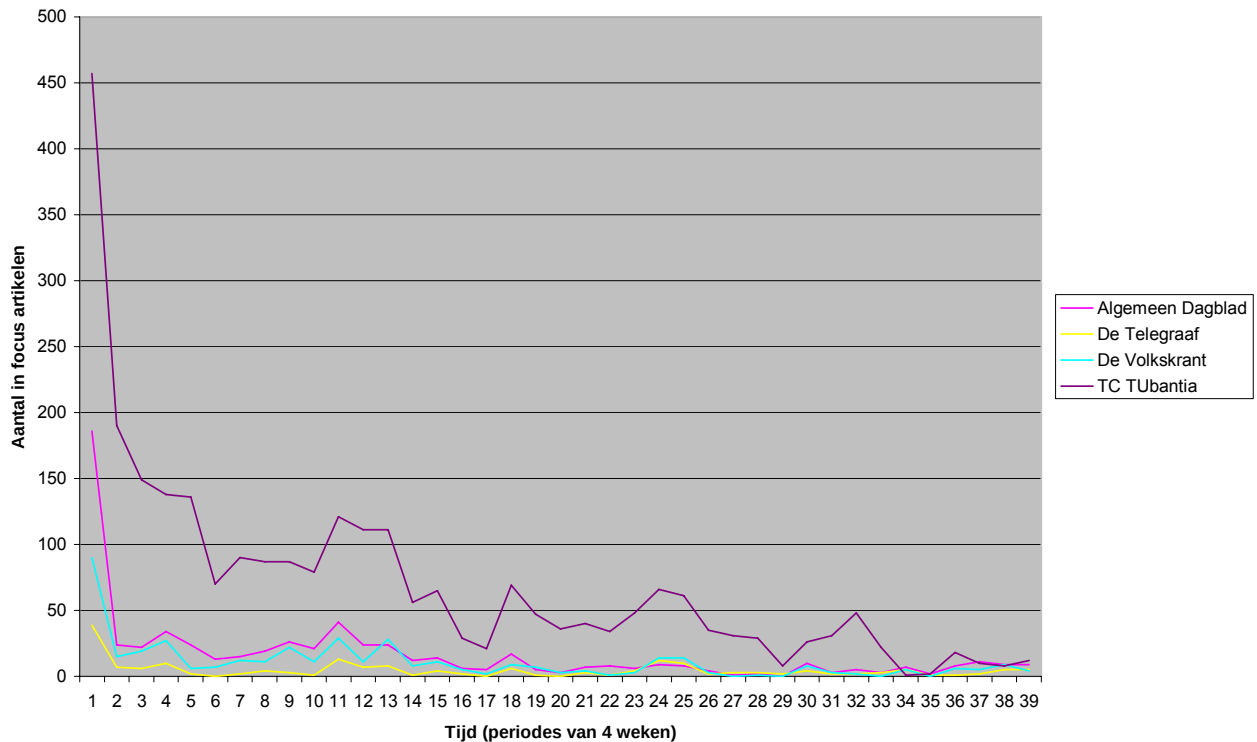
** percentages berekend over in focus artikelen van elke krant

Lengte

De lengte van de krantenartikelen over de vuurwerkramp liep nogal uiteen; het kortste artikel besloeg 19 woorden, het langste 3341 woorden. De lengte van de artikelen had een gemiddelde van 395 woorden en een standaardafwijking van 290 woorden. Om de analyses met betrekking tot de lengte te vereenvoudigen en inzichtelijker te maken, is besloten om de krantenartikelen in te delen in drie groepen (kort, middellang en lang). De artikelen met maximaal 100 woorden zijn betiteld als “kort”, de artikelen tussen de 100 en 600 woorden als “middellang” en de artikelen met meer dan 600 woorden als “lang”. Alle vier de kranten hebben voornamelijk tussen de 100 en 600 woorden per artikel besteed aan de vuurwerkramp (zie tabel 7). Maar liefst 70,2% van het onderzochte in focus materiaal (n=2766) valt onder deze categorie van middellange berichtgeving, tegenover 11,8% aan korte artikelen (n=466) en 18,0% lange artikelen (n=710). Koploper in de middencategorie is De Telegraaf; ruim driekwart (n=143, 76,9%) van haar artikelen is te betitelen als middellang. Na de middellange artikelen, zijn de lange artikelen het populairst binnen de kranten. Uitzondering hierop is het AD; deze krant publiceerde juist meer korte artikelen (26,6% van haar berichtgeving) dan lange berichten (18,4%).

Tijdslijn

In grafiek 1 is te zien dat alle vier de kranten overwegend een neerwaartse curve vertonen in het aantal relevante berichten over de vuurwerkramp. Binnen een maand na de ramp zakt de berichtgevingpiek snel in. De lijn van TC Tubantia blijft wel ver boven die van de andere drie kranten uitsteken. Dit sluit aan bij de veronderstelling dat TC Tubantia als regionale krant in ieder geval de meeste berichten over de vuurwerkramp produceert. De landelijke dagbladen De Telegraaf, De Volkskrant en het Algemeen Dagblad liggen op het oog behoorlijk dicht bij elkaar in het aantal publicaties over de vuurwerkramp, vooral vanaf periode 14 (mei/juni 2001). Het eerste jaar na de ramp lijkt dus vooral bepalend te zijn voor het grote aantal artikelen. In de landelijke dagbladen is na dit eerste jaar weinig verschil meer te ontdekken in het aantal in focus artikelen. Over het algemeen volgen De Telegraaf, De Volkskrant en het AD redelijk dezelfde golfbewegingen. Het AD is hierbij vrijwel steeds de krant die net iets meer aandacht aan de ramp besteedt. Opvallende pieken voor alle kranten zijn te vinden in periode 1 (mei/juni 2000), periode 2 (juni/juli 2000), periode 4 (augustus/september 2000) en periode 11 (februari/maart 2001). Daarnaast kent De Telegraaf als enige krant pieken in periode 24 (februari/maart 2002) en periode 25 (maart/april 2002). De lijn van De Volkskrant vertoont twee opvallende pieken; periode 9 (december/januari 2001) en periode 13 (april/mei 2001). TC Tubantia vertoont eigenlijk alleen echte pieken in de eerste vier periodes (mei 2000-september 2000). Op enkele van deze pieken zal verder worden ingegaan in paragraaf 3 van dit hoofdstuk.

Grafiek 1: Aantal in focus artikelen per tijdsperiode, verdeeld naar krant

4.1.2 Landelijke en lokale overheid, tone-of-voice

De mate waarin de overheid genoemd wordt en welke tone-of-voice de kranten hierbij hanteerden, is terug te vinden in tabel 8. Te zien is dat in 1799 van de onderzochte krantenartikelen (45,6%) de landelijke overheid werd genoemd. De lokale overheid kwam in 2420 berichten voor (61,4%).

Zoals verwacht, besteedde TC Tubantia de meeste aandacht aan de lokale overheid (in 65,0% van haar artikelen). Dit in tegenstelling tot De Telegraaf, die maar in 47,3% van haar artikelen het handelen van de lokale overheid noemde.

De landelijke overheid kwam het vaakst naar voren bij De Volkskrant, namelijk in 71,6% van haar artikelen. Hier bleef TC Tubantia juist achter, door slechts in 37,9% van haar berichtgeving te refereren aan de landelijke overheid. Deze resultaten zijn wellicht een indicatie dat de (regionale) aard van een krant een rol kan spelen.

Tabel 8

Overheid in mediaberichtgeving vuurwerkramp

	Krant							
	AD		Telegraaf		Volkskrant		TC Tubantia	
	n	%	n	%	n	%	n	%
<i>Landelijke overheid*</i>								
aantal keer genoemd	364	55,9%	118	63,4%	300	71,6%	1017	37,9%
gem. tone-of-voice	-,26		-,37		-,35		-,11 ^a	
<i>Lokale overheid*</i>								
aantal keer genoemd	343	52,7%	88	47,3%	244	58,2%	1745	65,0%
gem. tone-of-voice	-,28		-,33		-,26		-,14 ^a	

* percentages berekend over in focus artikelen van elke krant

^a resultaten TC Tubantia verschillen significant ($p < ,05$) van landelijke dagbladen én de landelijke dagbladen verschillen onderling niet significant; zo toonde post hoc test (variantie-analyse) met Bonferroni-correctie aan voor tone-of-voice bij landelijke overheid $F(3, 3938)=39,429$, $p=,000$ en bij lokale overheid $F(3,3938)=12,184$, $p=,000$

Wat betreft de manier waarop de kranten berichtten over de landelijke overheid, kan uit tabel 8 geconcludeerd worden dat de drie landelijke kranten redelijk eenduidig waren in hun oordeel. De gemiddelde tone-of-voice was slechts een fractie negatief, bijna neutraal zelfs (gemiddeld -,11 op een schaal van -2 tot en met +2). Het meest negatief was De Telegraaf, op de voet gevolgd door De Volkskrant. Gelet op de signatuur van deze laatste krant (PCM Media, 2006) is het te verwachten dat zij een kritische noot plaatste bij het optreden van de landelijke overheid. De bevinding dat De Telegraaf het meest negatief was, kan mogelijk verklaard worden vanuit haar drang om “de autoriteiten goed te volgen” (De Telegraaf, jaartal onbekend). Opvallend is dat TC Tubantia wel een significant positievere tone-of-voice hanteerde dan de landelijke kranten. Dit is enerzijds onverwachts, omdat men zou denken dat een regionale krant die zo dicht bij de vuurwerkramp staat, waarschijnlijk kritischer en negatiever is tegenover de overheid (de overheid heeft immers duidelijk gefaald in de context van de vuurwerkramp). Anderzijds blijkt wel uit haar eigen omschrijving van de signatuur dat TC Tubantia een krant is die zich bewust typisch neutraal opstelt (zie: TC Tubantia, jaartal onbekend) en dat dit hier wellicht onderstreept wordt door de bevindingen.

Ook bij de lokale overheid (zie tabel 8) geldt dat de landelijke kranten sterk op elkaar lijken in hun gehanteerde oordeel. Ditmaal stemmen de oordelen van het Algemeen Dagblad en De Volkskrant behoorlijk overeen. Tevens kan geconcludeerd worden dat ook bij de lokale overheid de gehanteerde tone-of-voice negatief is, maar zeer dicht tegen het neutrale aan zit (gemiddeld -,14 op een schaal van -2 tot en met +2). De Nederlandse dagbladen in voorliggend onderzoek hanteren dus nagenoeg eenzelfde tone-of-voice in berichtgeving over de landelijke overheid als over de lokale overheid. Wederom is De Telegraaf het meest negatief in haar oordeel over de overheid. De Telegraaf heeft eigenlijk relatief weinig geschreven over de lokale overheid, maar wat zij schreef was dan wel weer enigszins negatief. TC Tubantia hanteert ook voor de lokale overheid een significant positievere tone-of-voice dan de landelijke dagbladen in dit onderzoek. Zowel bij de landelijke als bij de lokale overheid komt dus het neutrale karakter van TC Tubantia naar voren.

4.2 Feitelijke informatie en framegebruik

In de 3942 artikelen die meegenomen zijn in dit onderzoek, is 7988 keer het gebruik van frames, danwel feitelijke informatie vastgesteld. Het AD kende gemiddeld $1045/651 = 1,61$ frames per artikel, De Telegraaf $386/186 = 2,08$, De Volkskrant $770/419 = 1,84$ en TC Tubantia $5787/2686 = 2,15$. De verwachting dat De Volkskrant zich vaker zou bedienen van frames dan De Telegraaf is dus niet bevestigd in voorliggend onderzoek. Wellicht is framegebruik mede afhankelijk van het onderwerp en niet alleen van de signatuur.

Tabel 9

Gebruik feitelijke informatie en frames binnen in focus mediaberichtgeving vuurwerkramp

	AD		Telegraaf		Volkskrant		TC Tubantia	
	n	%	n	%	n	%	N	%
<i>Feitelijke informatie*</i>	338 ^a	51,9%	42	22,6%	130	31,0%	798	29,7%
<i>Frames</i>	1045		386		770		5787	
conflict**	330	31,6%	115	29,8%	250	32,5%	1335	23,1%
human-interest**	117	11,2%	44	11,4%	80	10,4%	1164 ^a	20,1%
verantwoordelijkheid**	337	32,3%	132	34,2%	286	37,1%	1765	30,5%
economische gevolgen**	89	8,5%	41	10,6%	65	8,4%	1033 ^a	17,9%
moraliteit**	172	16,5%	54	14,0%	89	11,6%	490	8,5%

* percentages berekend over aantal in focus artikelen, per krant

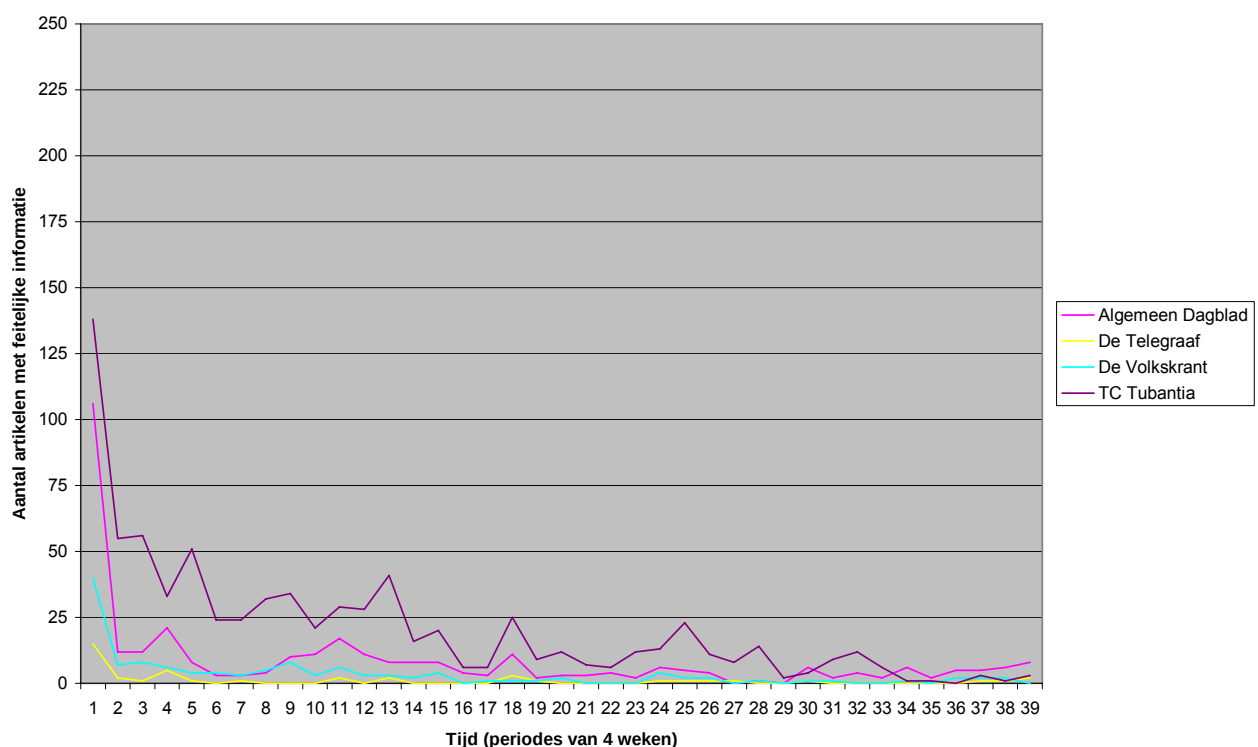
** percentages berekend over aantal framecoderingen per krant

^a resultaat verschilt significant ($p < ,05$) in vergelijking met de andere kranten, hetgeen bepaald is met behulp van post hoc test (variantie-analyse) met Bonferroni-correctie

Tabel 9 geeft weer hoe de verdeling tussen de kranten ligt. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen feitelijke informatie en framegebruik. Het Algemeen Dagblad gebruikt significant vaker feitelijke informatie dan de andere drie kranten $F(3,3938)=44,058$, $p=,000$. TC Tubantia past significant vaker het human-interestframe toe $F(3,3938)=77,439$, $p=,000$ en vertoont daarnaast ook significant meer het economische-gevolgenframe in haar berichtgeving $F(3,3938)=75,571$, $p=,000$). Deze resultaten schetsen globaal welke frames zijn toegepast in berichtgeving rond de vuurwerkramp (onderzoeksvraag I). In de volgende subparagrafen en paragraaf 4.3 wordt bekeken hoe het framegebruik verschilt tussen de kranten (onderzoeksvraag II) en in de tijd (onderzoeksvraag III).

4.2.1 Feitelijke informatie

Zoals tabel 9 laat zien, heeft het Algemeen Dagblad veruit het meest gebruik gemaakt van feitelijke informatie in de berichtgeving over de vuurwerkramp, namelijk in 51,9% van haar artikelen. De andere drie kranten lijken hierin dichterbij elkaar te liggen. Uit tabel 9 valt verder af te lezen dat De Telegraaf zich het minst bedient van feitelijke informatie, namelijk in 22,6% van haar relevante berichten over de vuurwerkramp. De Volkskrant (31,0%) en TC Tubantia (29,7%) ontlopen elkaar nauwelijks hierin. Grafiek 2 geeft de verdeling van feitelijke informatie tussen de kranten weer.

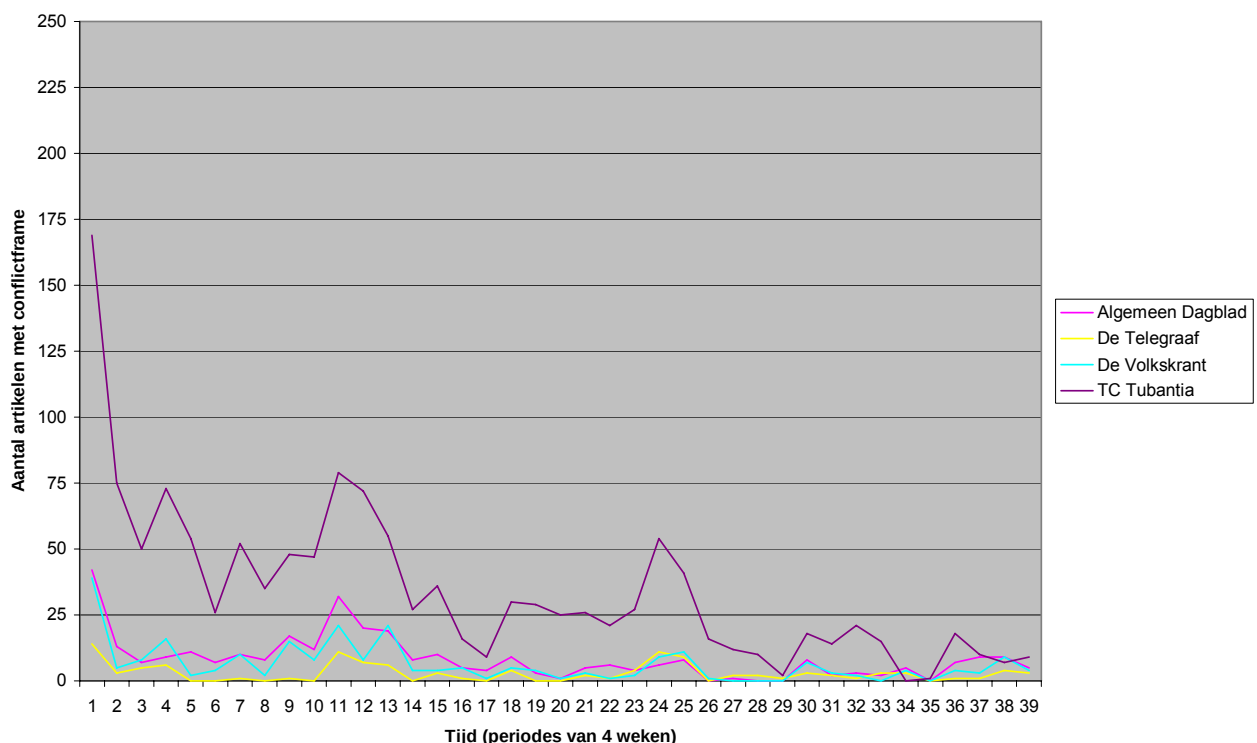

Grafiek 2: Feitelijke informatie per tijdperiode, verdeeld naar krant

Uit grafiek 2 valt op te maken dat in de feitelijke berichtgeving een piek voorkomt in periode 1 (mei/juni 2000) voor alle vier de kranten. Periode 2 (juni/juli 2000) en periode 3 (juli/augustus 2000) leveren een piek op in de feitelijke berichtgeving van De Volkskrant en TC Tubantia. Periode 4 (augustus/september 2000) deed dit voor het Algemeen Dagblad en De Telegraaf. Het Algemeen Dagblad piekte verder nog in periode 11 (februari/maart 2001), De Telegraaf in periode 18 (september 2001) en De Volkskrant in periode 9 (december 2000/januari 2001). TC Tubantia, tot slot, kende pieken in de feitelijke berichtgeving in periode 5 (september 2000) en periode 13 (april/mei 2001).

4.2.2 Conflictframe

Het conflictframe is in totaal 2030 keer gebruikt in de berichtgeving over de vuurwerkcramp en daarmee in ongeveer de helft van alle berichten (51,5%) die in focus waren. Van het aantal keer dat het Algemeen Dagblad gebruik maakte van een frame, was dit in 330 gevallen (31,6%) het conflictframe (zie tabel 9). Bij De Telegraaf gebeurde dit in 29,8% van de krantenberichten met een frame en voor De Volkskrant lag dit percentage op 32,5%. TC Tubantia bediende zich relatief weinig van het conflictframe; in 23,1% van de keren dat zij frames benutte, was dit het conflictframe. Grafiek 3 geeft het gebruik van het conflictframe weer gedurende de onderzoeksperiode. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de vier kranten.

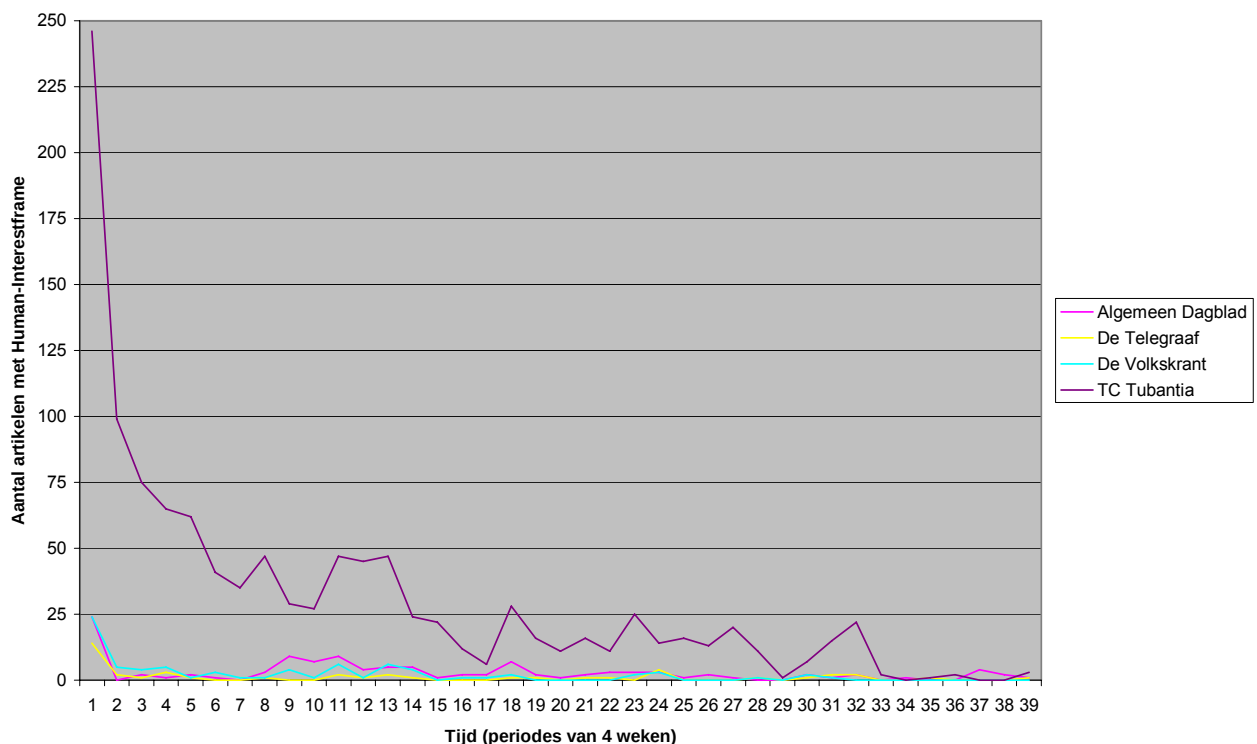

Grafiek 3: Conflictframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Pieken zijn in de berichtgeving waarin het conflictframe voorkomt, voor alle kranten te vinden in periode 1 (mei/juni 2000) en periode 11 (februari/maart 2001), zoals te zien is in grafiek 3. Periode 4 (augustus/september 2000) levert bij alle kranten behalve het Algemeen Dagblad een piek op. In periode 9 (december 2000/januari 2001) kennen het Algemeen Dagblad en De Volkskrant beiden een piek. Periode 12 (maart/april 2001) is voor alle kranten, behalve De Volkskrant, belangrijk voor de berichtgeving en periode 13 (april/mei 2001) voor alle landelijke kranten (dus niet voor TC Tubantia). Tot slot kent De Telegraaf als enige krant in periode 24 (februari/maart 2002) en periode 25 (maart/april 2002) een opleving in het aantal berichten over de vuurwerkramp.

4.2.3 Human-interestframe

Binnen alle relevante krantenartikelen uit dit onderzoek, is het human-interestframe 1405 keer (35,6%) keer naar voren gekomen. Het Algemeen Dagblad besteedde 11,2% van haar framegebruik aan dit frame (zie tabel 9). Voor De Telegraaf was dit 11,4% en voor De Volkskrant 10,4%. TC Tubantia tot slot, maakte in 20,1% van haar artikelen met frames gebruik van het human-interestframe. In grafiek 4 is het gebruik van het human-interestframe uiteengezet.

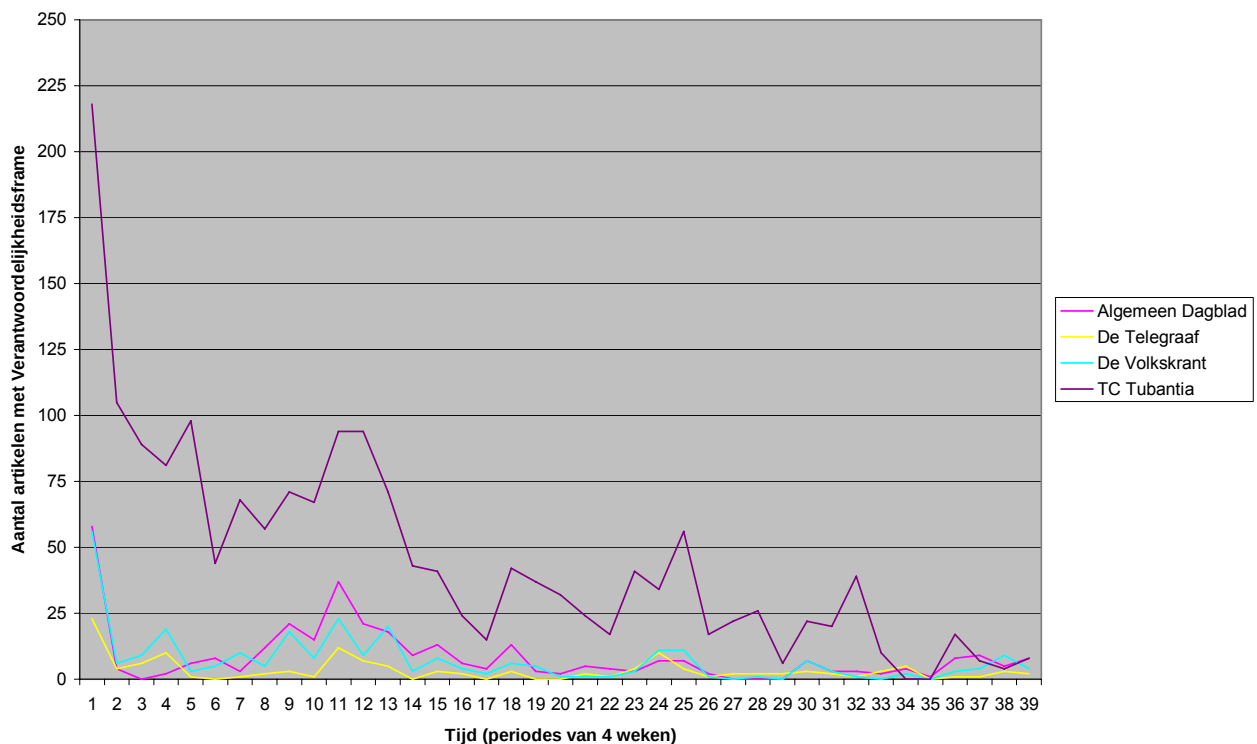

Grafiek 4: Human-interestframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Zoals af te leiden is uit grafiek 4 zijn de berichten waar in alle vier de dagbladen opvallend vaak het human-interestframe voorkwam, vooral verschenen in periode 1 (mei/juni 2000). Verder geldt dat periode 4 (augustus/september 2000) belangrijk is geweest voor alle kranten behalve het Algemeen Dagblad. De Volkskrant en TC Tubantia vertonen beiden pieken in periode 2 (juni/juli 2000) en periode 3 (juli/augustus 2000). Het Algemeen Dagblad en De Volkskrant kennen allebei een piek in de berichtgeving van periode 9 (december 2000/januari 2001) en van periode 11 (februari/maart 2001). Het Algemeen Dagblad piekt in periode 10 (januari/februari 2001) en periode 18 (september 2001). De Telegraaf vertoont als enige krant een piek in periode 24 (februari/maart 2002). De Volkskrant kent pieken in periode 13 (april/mei 2001) en periode 14 (mei/juni 2001). TC Tubantia, tot slot, vertoont pieken in haar berichtgeving over periode 5 (september 2000).

4.2.4 Verantwoordelijkheidsframe

Het verantwoordelijkheidsframe is 2520 keer genoemd (63,9%) en daarmee het meest gebruikte frame in de berichtgeving over de vuurwerkcramp. Zoals tabel 9 laat zien, bestond bij het Algemeen Dagblad 32,3% van het framegebruik uit dit frame. De Telegraaf besteedde in 132 van de 344 berichten met frames (38,4%) aandacht aan dit frame. Voor De Volkskrant lag dit percentage hoger, namelijk op 44,7%. Bij TC Tubantia bestond 30,5% van het framegebruik uit het verantwoordelijkheidsframe. De verdeling tussen de kranten en in de tijdsperioden, is voor het verantwoordelijkheidsframe weergegeven in grafiek 5.

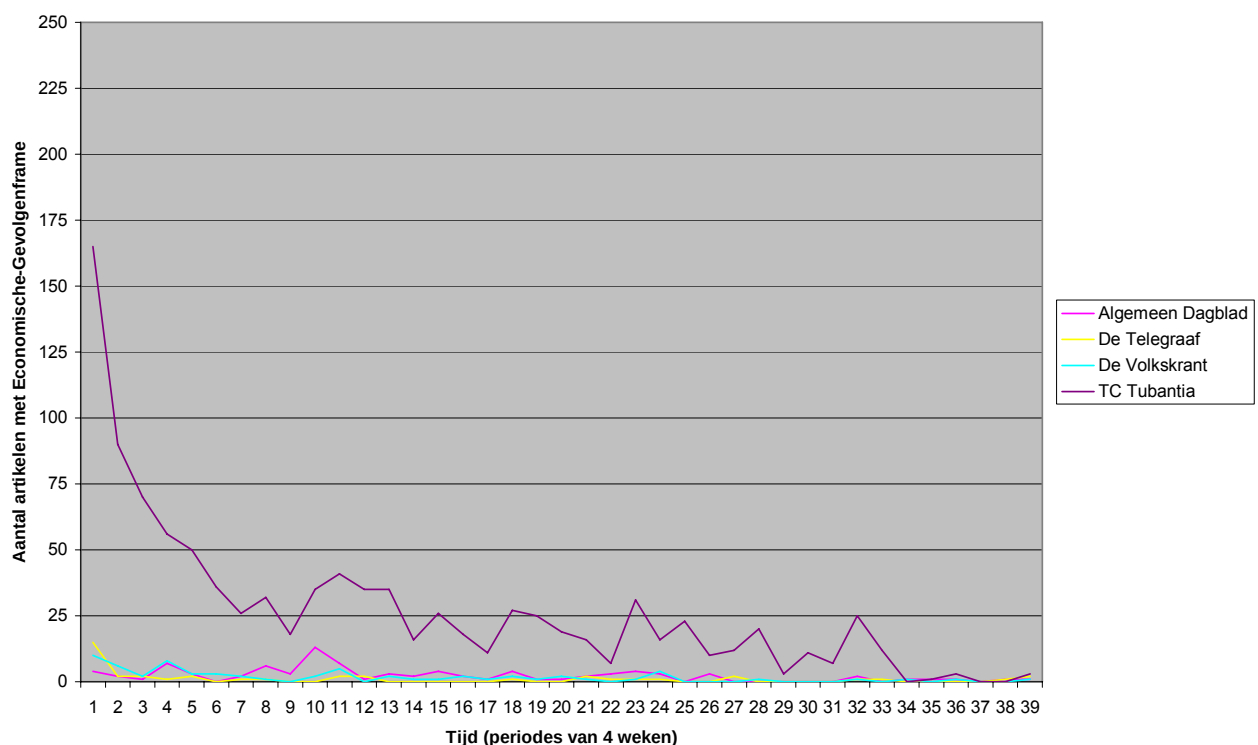

Grafiek 5: Verantwoordelijkheidsframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

De berichtgeving waarbij het verantwoordelijkheidsframe in alle vier de kranten een rol speelt, is terug te vinden in periode 1 (mei/juni 2000) en periode 11 (februari/maart 2001), zoals te zien is in grafiek 5. De Telegraaf en De Volkskrant vertonen beiden pieken in periode 4 (augustus/september 2000). Het Algemeen Dagblad laat net als De Volkskrant een piek zien in periode 9 (december 2000/januari 2001). Periode 12 (maart/april 2001) levert bij alle kranten opvallend veel berichten op, met uitzondering van De Volkskrant. Periode 13 (april/mei 2001) vertoont pieken bij het Algemeen Dagblad en De Volkskrant. De Telegraaf piekt als enig dagblad in periode 24 (februari/maart 2002) en TC Tubantia als enige in periode 2 (juni/juli 2000) en periode 5 (september 2000).

4.2.5 Economische-gevolgenframe

Het economische-gevolgenframe is in 1228 gevallen genoemd (31,2%). Tabel 9 laat zien dat het frame vooral populair was bij TC Tubantia; in 17,9% van haar framegebruik benutte zij dit frame. Dit in tegenstelling tot het Algemeen Dagblad (8,5%), De Telegraaf (10,6%) en De Volkskrant (8,4%) die meer met elkaar overeenstemden hierin. Grafiek 6 laat zien hoe de verhoudingen bij het economische-gevolgenframe lagen gedurende de onderzoeksperiode.

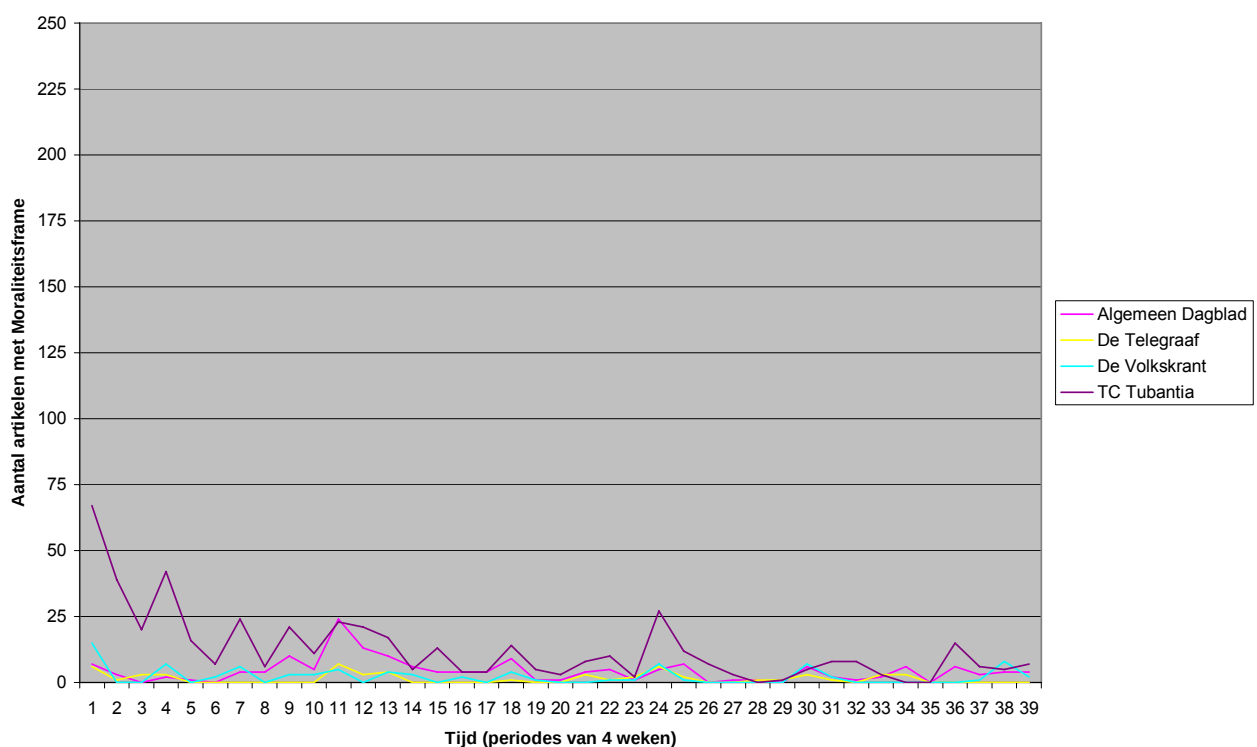

Grafiek 6: Economische-gevolgenframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Het economische-gevolgenframe is in geen enkele periode terug te vinden als zijnde overduidelijk aanwezig in alle dagbladen. In periode 1 (mei/juni 2000) en periode 2 (juni/juli 2000) komt het frame vaak voor bij alle kranten behalve het Algemeen Dagblad (zie grafiek 6). Periode 3 (juli/augustus 2000) veroorzaakte pieken in de berichtgeving van De Telegraaf en TC Tubantia; periode 4 (augustus/september 2000) bij het Algemeen Dagblad, De Volkskrant en TC Tubantia. Periode 5 (september 2000) laat pieken zien voor De Telegraaf en De Volkskrant. Periode 11 (februari/maart 2001) levert bij alle landelijke dagbladen een berichtgevingpiek op, dus niet bij TC Tubantia. Het Algemeen Dagblad kent verder als enige pieken in periode 8 (november/december 2000) en periode 10 (januari/februari 2001). De Telegraaf kent meerdere kleine pieken, namelijk in periode 12 (maart/april 2001), periode 21 (november/december 2001), periode 27 (mei/juni 2002) en periode 39 (april/mei 2003). Tot slot hebben periode 6 (oktober 2000) en periode 24 (februari/maart 2002) pieken veroorzaakt bij De Volkskrant.

4.2.6 Moraliteitsframe

Het moraliteitsframe is het minst gebruikte frame in de berichtgeving over de vuurwerkramp (n=805, 20,4%). Uit tabel 9 valt af te lezen dat het AD zich het vaakste bediende van dit frame (16,5%). TC Tubantia benutte het moraliteitsframe juist het minst vaak (8,5%). De Telegraaf (14,0%) en De Volkskrant (11,6%) liggen in hun gebruik van dit frame hier tussenin. Het gebruik van het moraliteitsframe wordt weergegeven in grafiek 7.

Grafiek 7: Moraliteitsframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Het moraliteitsframe is in geen enkele periode terug te vinden als zijnde aanwezig in alle dagbladen. Periode 1 (mei/juni 2000), periode 4 (augustus/september 2000) en periode 24 (februari/maart 2002) leveren pieken op in de berichtgeving van De Telegraaf, De Volkskrant en TC Tubantia (zie grafiek 7). Periode 11 (februari/maart 2001) is van invloed geweest op het aantal berichten met moraliteitsframe van alle landelijke kranten, dus niet voor TC Tubantia. Het Algemeen Dagblad en De Telegraaf vertonen beiden pieken in periode 12 (maart/april 2001) en periode 13 (april/mei 2001). Periode 30 (augustus 2002) levert voor zowel De Telegraaf als De Volkskrant pieken op in de berichtgeving. Het Algemeen Dagblad piekt in periode 9 (december 2000/januari 2001) en periode 18 (september 2001). De Telegraaf piekt als enige krant in periode 3 (juli/augustus 2000), periode 21 (november/december 2001), periode 33 (oktober/november 2002) en periode 34 (november/december 2002). De Volkskrant kent als enige pieken in periode 38 (maart/april 2003). TC Tubantia, tot slot, piekt als enig dagblad in periode 2 (juni/juli 2000).

4.3 Framegebruik nader bekeken

In voorgaande twee paragrafen is een beeld geschetst van de manier waarop Nederlandse dagbladen berichtten over de vuurwerkramp, teneinde een antwoord te geven op de onderzoeksvragen. Onder andere de aard van het materiaal (focus, lengte) en het framegebruik zijn hierbij aan bod gekomen. De veranderingen en verschillen in de berichtgeving kunnen nader bekeken worden, om een beter inhoudelijk beeld van de berichtgeving over de vuurwerkramp te verkrijgen. Daartoe worden in deze paragraaf allereerst enkele pieken behandeld, zoals benoemd in paragraaf 4.2. Vervolgens worden relaties gelegd tussen het framegebruik en vormkenmerken.

4.3.1 Pieken in mediaberichtgeving

Een aantal periodes in de onderzoeksperiode levert bij veel variabelen pieken in de berichtgeving op. Deze pieken (zie hoofdstuk 3 voor berekening van een “piek”) zijn waarschijnlijk verbonden met bepaalde gebeurtenissen gedurende de onderzoeksperiode. Dit soort periodes en gebeurtenissen wordt in deze subparagraaf daarom onderworpen aan een meer inhoudelijke analyse. Het gaat hier om periode 1, 4, 11, 24 en 25. In tabel 10 en grafiek 8 worden de kenmerken van deze vijf periodes weergegeven.

Tabel 10 biedt een overzicht van de belangrijkste kenmerken van de berichtgevingpieken in voornoemde periodes. In tabel 10 is daartoe voor iedere berichtgevingpiek per krant weergegeven hoeveel in focus artikelen er in die periode zijn verschenen, hoeveel procent daarvan de overheid noemt, wat daarbij de gemiddelde tone-of-voice was en in hoeveel procent van de relevante artikelen gebruik is gemaakt van feitelijke informatie. Daarnaast is een rangorde bepaald voor het framegebruik. Het frame met rang 1 is het meest toegepaste frame in de desbetreffende periode. Uit tabel 10 kan afgeleid worden dat het verantwoordelijkheidsframe in alle perioden met een duidelijke berichtgevingpiek het meest voorkomende frame was.

Uitzondering hierop waren periode 24 en 25. Periode 24 (februari/maart 2002) wordt namelijk ook sterk bepaald door het conflictframe en periode 25 (maart/april 2002) wordt gedomineerd door het conflictframe. Verder is te zien dat TC Tubantia in periode 1 (mei/juni 2000) als enige krant voornamelijk gebruik maakt van het human-interestframe. Waar periode 4 (augustus/september 2000) gekenmerkt wordt door het verantwoordelijkheidsframe, maakt het Algemeen Dagblad vooral gebruik van het conflictframe. In periode 24 (februari/maart 2002) en periode 25 (maart/april 2002) zijn de kranten minder eenduidig in hun framegebruik dan in de andere periodes. In periode 24 stemmen het Algemeen Dagblad en De Volkskrant overeen met het verantwoordelijkheidsframe bovenaan de rangorde, terwijl De Telegraaf en TC Tubantia zich hier bedienen van het conflictframe. In periode 25 maken het Algemeen Dagblad en De Telegraaf het meeste gebruik van het conflictframe, terwijl TC Tubantia zich vooral went tot het verantwoordelijkheidsframe en De Volkskrant zich van beide frames even vaak bedient.

Tabel 10
Overzicht berichtgevingpieken

	AD		Telegraaf		Volkskrant		TC Tubantia		TOTAAL	
	n	% of rang	n	% of rang	n	% of rang	n	% of rang	n	% of rang
<i>Periode 1, in focus</i>	186	100%	39	100%	90	100%	457	100%	772	100%
Landelijke overheid	56	30,1%	15	38,5%	54	60,0%	127	27,8%	252	32,6%
gem. tone-of-voice		-,07		-,05		-,08		-,06		-,06
Lokale overheid	74	39,8%	15	38,5%	61	67,8%	238	52,1%	388	50,3%
gem. tone-of-voice		-,18		,05		-,21		-,08		-,11
Feitelijke informatie	106	57,0%	15	38,5%	40	44,4%	138	30,2%	299	38,7%
CF	42	2	14	3,5	39	2	169	3	264	2,6
HIF	24	3	14	3,5	24	3	246	1	308	2,6
VF	58	1	23	1	56	1	218	2	355	1,3
EGF	4	5	15	2	10	5	165	4	194	4,0
MF	7	4	6	5	15	4	67	5	95	4,0
<i>Periode 4, in focus</i>	34	100%	10	100%	27	100%	138	100%	209	100%
Landelijke overheid	12	35,3%	6	60%	14	51,9%	52	37,7%	84	40,2%
gem. tone-of-voice		,00		,00		-,26		-,08		-,09
Lokale overheid	10	29,4%	5	50%	14	51,9%	68	49,3%	97	46,4%
gem. tone-of-voice		,00		,00		,04		,09		,07
Feitelijke informatie	21	61,8%	5	50%	6	22,2%	33	23,9%	65	31,1%
CF	9	1	6	2	16	2	73	2	104	1,8
HIF	1	5	3	3,5	5	5	65	3	74	4,1
VF	2	3,5	10	1	19	1	81	1	112	1,6
EGF	7	2	1	5	8	3	56	4	72	3,5
MF	2	3,5	3	3,5	7	4	42	5	54	4,0

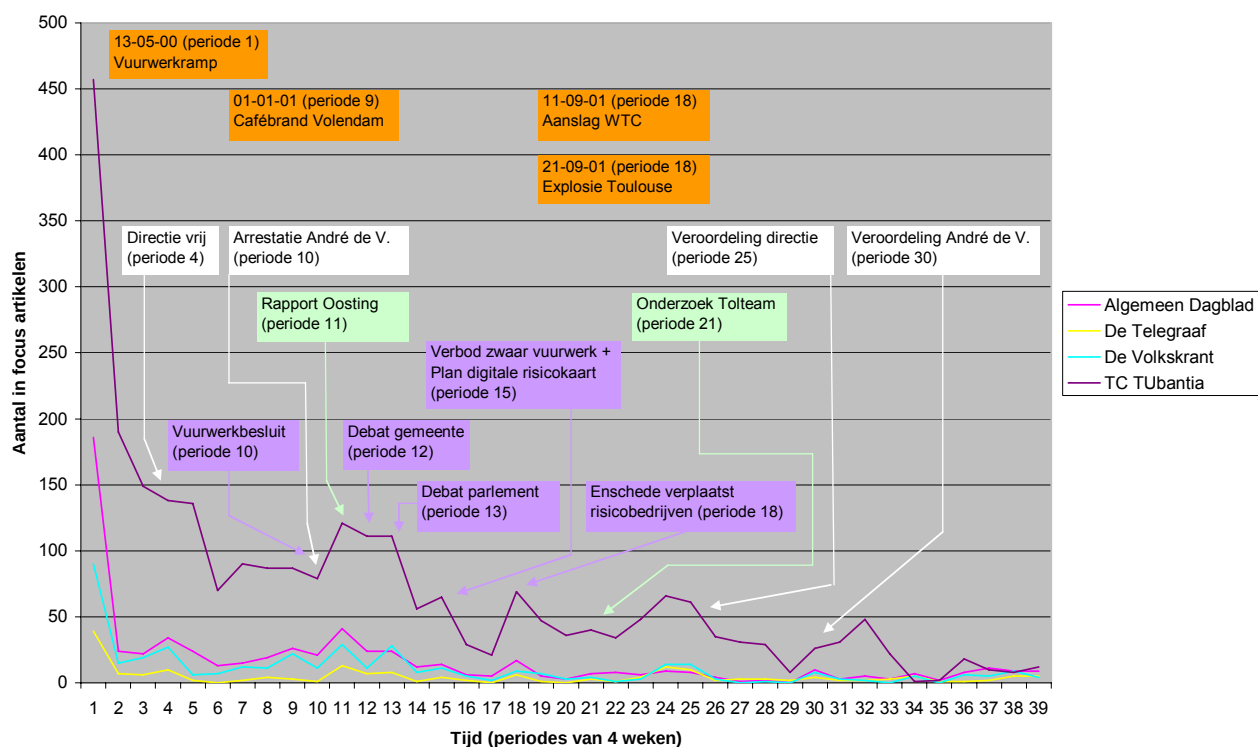
Vervolg tabel 10
Overzicht berichtgevingpieken

<i>Periode 11, in focus</i>	41	100%	13	100%	29	100%	121	100%	204	100%
Landelijke overheid	33	80,5%	11	84,6%	25	86,2%	64	52,9%	133	65,2%
gem. tone-of-voice		-,63		-1,0		-,76		-,23		-,44
Lokale overheid	33	80,5%	4	30,8%	19	65,5%	84	69,4%	140	68,6%
gem. tone-of-voice		-,37		-,46		-,48		-,23		-,31
Feitelijke informatie	17	41,5%	2	15,4%	6	20,7%	29	24,0%	54	26,5%
CF	32	2	11	2	21	2	79	2	143	2,0
HIF	9	4	2	4,5	6	3	47	3	64	3,6
VF	37	1	12	1	23	1	94	1	166	1,0
EGF	7	5	2	4,5	5	4,5	41	4	55	4,5
MF	24	3	7	3	5	4,5	23	5	59	3,9
<i>Periode 24, in focus</i>	9	100%	12	100%	14	100%	66	100%	101	100%
Landelijke overheid	6	66,7%	10	83,3%	11	78,6%	41	62,1%	68	67,3%
gem. tone-of-voice		-,67		-,75		-,36		-,18		-,32
Lokale overheid	4	44,4%	11	91,7%	9	64,3%	40	60,6%	64	63,4%
gem. tone-of-voice		-,22		-,83		-,36		-,39		-,43
Feitelijke informatie	6	66,7%	1	8,3%	4	28,6%	13	19,7%	24	23,8%
CF	6	2	11	1	9	2	54	1	80	1,5
HIF	3	4,5	4	4	3	5	14	5	24	4,6
VF	7	1	10	2	11	1	34	2	62	1,5
EGF	3	4,5	1	5	4	4	16	4	24	4,4
MF	5	3	6	3	7	3	27	3	45	3,0
<i>Periode 25, in focus</i>	8	100%	10	100%	14	100%	61	100%	93	100%
Landelijke overheid	8	100%	7	70,0%	12	85,7%	42	68,9%	69	74,2%
gem. tone-of-voice		-1,13		-,70		-,93		-,31		-,52
Lokale overheid	4	50,0%	3	30,0%	9	64,3%	50	82,0%	66	71,0%
gem. tone-of-voice		-,50		-,60		-1,14		-,34		-,51
Feitelijke informatie	5	62,5%	1	10,0%	2	14,3%	23	37,7%	31	33,3%
CF	8	1	9	1	11	1,5	41	2	69	1,4
HIF	1	4	0	4,5	0	4,5	16	4	17	4,3
VF	7	2,5	4	2	11	1,5	56	1	78	1,8
EGF	0	5	0	4,5	0	4,5	23	3	23	4,3
MF	7	2,5	2	3	1	3	12	5	22	3,4

Verder kan uit tabel 10 geconcludeerd worden dat het conflictframe met het verstrijken van de tijd belangrijker wordt (rangnummer onder 'totaal' daalt, met uitzondering van periode 11). Het human-interestframe schommelt een beetje in de totale rangorde, maar is na periode 1 duidelijk niet erg belangrijk meer (veelal rangnummer 4 uit 5). Zoals eerder gezegd, blijft het verantwoordelijkheidsframe overall genomen het belangrijkste frame (rangnummer 1 of 2). Het economische-gevolgenframe is over deze periodes bekeken nauwelijks belangrijk en stijgt dan ook nergens boven de 3e plek in rangorde uit. Het moraliteitsframe wordt belangrijker naarmate de tijd verstrijkt, vooral in periode 24 en 25.

Wanneer gekeken wordt naar de tone-of-voice (tabel 10), is te zien dat deze in periode 25 het meest negatief is voor beide overheidsniveaus. Slechts één keer stijgt de tone-of-voice enigszins boven 0 uit, namelijk voor de lokale overheid in periode 4 (augustus/september 2000). Over het algemeen ontlopen de waarden voor de landelijke en lokale overheid elkaar niet veel.

Grafiek 8 biedt een overzicht van de verdeling van de in focus artikelen over de tijdsperiodes en laat hierin verschillen zien tussen de vier kranten. Daarbij is grafiek 8 voorzien van een aantal gekleurde blokjes tekst. Dit zijn enkele belangrijke gebeurtenissen betreffende de vuurwerkcramp, die plaats hebben gevonden gedurende de onderzoeksperiode. De gebeurtenissen zijn gecategoriseerd en per categorie van een kleur voorzien. De oranje teksten zijn feitelijke gebeurtenissen, zoals de aanslag op het World Trade Centre en de cafébrand in Volendam. De witte teksten hebben betrekking op de juridische afwikkeling van de vuurwerkcramp. Hiertoe behoren onder andere de arrestatie van de vermeende brandstichter André de V. en het proces tegen de directie van SE Fireworks. Groene teksten bevatten onderzoekselementen, zoals het rapport van de Commissie Oosting en het onderzoek naar de kritiek op het Tolteam dat de ramp onderzocht. De paarse teksten zijn politiek van aard. Parlementaire debatten, de discussie over vervolging van ambtenaren en bestuurders, alsmede veranderde wetgeving en besluitvorming vallen hieronder. De blokken staan van links naar rechts in chronologische volgorde en bij elke gebeurtenis staat de periode vermeld waarin deze plaatsvond. De pijlen aan de blokken verwijzen tevens naar de bijbehorende periode.

Grafiek 8: aantal in focus artikelen per tijdsperiode, verdeeld naar krant, plus gebeurtenissen

In het volgende gedeelte van deze subparagraaf wordt per periode bekeken wat voor invloed de gebeurtenissen hadden op het noemen van de overheid in de berichtgeving en voor het gebruik van de vijf frames. De bevindingen worden ondersteund en geïllustreerd door enkele krantenkoppen uit het onderzochte materiaal.

Periode 1: Direct na de vuurwerkramp

Uit de grafieken 3 tot en met 7 valt af te leiden dat eigenlijk voor iedere variabele wel een piek te vinden is in periode 1. De hectiek rondom de gebeurtenis zelf veroorzaakt kennelijk ook zeer gefragmenteerde berichtgeving. Zoals Semetko & Valkenburg (2000) al hebben bevonden, zijn frames mede afhankelijk van het onderwerp dat centraal staat.

Meteen na de ramp, in periode 1 (mei/juni 2000), is er al veel aandacht van alle kranten voor de landelijke en lokale overheid. De landelijke overheid wordt in eerste instantie genoemd in relatie tot bezoeken aan het rampgebied. Zo bezoekt minister Borst het Medisch Spectrum Twente (AD, 15 mei 2000) om te kijken hoe de nazorg verloopt en pleit premier Kok na afloop van zijn bezoek aan het rampgebied voor een onafhankelijk onderzoek (AD, 15 mei 2000). Vrij snel komt echter ook de discussie op gang of de politiek wel genoeg geleerd heeft van eerdere rampen (De Telegraaf, 16 mei 2000) en steekt de vergelijking met de Bijlmerramp de kop op (De Volkskrant, 15 mei 2000).

De berichtgeving van de eerste dagen direct na de ramp vormt een mengelmoes van artikelen over het aantal doden en vermisten ("Zoektocht naar vermisten" AD, 16 mei 2000; "Vermistenlijst langer, aantal doden naar 16" De Volkskrant, 17 mei 2000), kritiek op de directie van SE Fireworks ("Op papier onschuldig, in werkelijkheid bom" De Volkskrant, 18 mei 2000; "Mogelijk tot 6 jaar cel voor personeel en bazen Fireworks" De Telegraaf, 18 mei 2000) en kritiek op landelijke en lokale overheden ("Net zo gemakkelijk als visaktes geeft het ministerie van Verkeer en Waterstaat vergunningen af aan mensen die zeggen gespecialiseerd te zijn in vuurwerkevenementen" TC Tubantia, 15 mei 2000; "Rampenplan is niet meer dan een veredelde telefoonlijst" De Volkskrant, 15 mei 2000).

In deze eerste periode komen ook de hulpacties op gang ("Hele land geeft aan hulpacties vuurwerkramp" De Telegraaf, 18 mei 2000; "Banken Curaçao beginnen hulpactie" AD, 17 mei 2000). Daarnaast steken ook de eerste suggesties de kop op dat de ramp is veroorzaakt door brandstichting, dat stiekem gewerkt is op de dag van de ramp, enzovoorts ("Dit jaar al 25 brandstichtingen in Enschede" TC Tubantia, 17 mei 2000; "Enschede gonst van verontrustende geruchten: ontwijkende antwoorden van autoriteiten kunnen de wilde theorieën niet de kop in drukken" De Volkskrant, 16 mei 2000).

Verder staat TC Tubantia vol met meerdere kleine berichten, veelal over afgelastingen van evenementen ("In verband met de vuurwerkramp hebben allerlei organisaties hun activiteiten opgeschort of geschrapt" TC Tubantia, 17 mei 2000). Daarnaast besteedt TC Tubantia al in een vroeg stadium aandacht aan persoonlijke verhalen van gedupeerden en getuigen ("Onze verslaggever Guus Ferrée wilde verslag doen van een uitslaande brand in de Enschedese binnenstad" TC Tubantia, 15 mei 2000; "" Johan Lussink met gewonden in bestelbusje naar ziekenhuis" TC Tubantia, 17 mei 2000). Dit is ook zichtbaar in tabel 9, waar blijkt dat TC Tubantia een groot deel van haar framegebruik (20,1%) besteedt aan het human-interestframe (persoonlijke verhalen). Voor de drie andere kranten liggen deze percentages beduidend lager.

Periode 4: Onderzoek naar SE Fireworks

Periode 4 (augustus/september 2000) kenmerkt zich door het gerechtelijk onderzoek naar de directie en medewerkers van SE Fireworks ("Fireworks-werknemer K. langer in voorarrest" De Volkskrant, 12 augustus 2000; "Verdachte toch op rampplek: foto toont medewerker Fireworks vlak voor explosie op terrein" AD, 12 augustus 2000; "Beperkte vrijheid directie Fireworks" De Telegraaf, 10 augustus 2000; "Almelose rechtbank met vier rechters op extra oorlogssterkte" TC Tubantia, 9 augustus 2000). De rechtbank stelt uiteindelijk de beide directeuren, de heer Pater en de heer Bakker, voorlopig op vrije voeten. In TC Tubantia wordt uitgebreid aandacht geschonken aan de reacties van burgers hierop ("Geen medelijden maar woede" TC Tubantia, 14 augustus 2000).

Veel kritiek wordt ook geuit op de gemeente Enschede ("Overheden vegen eigen straatje schoon: instanties zwartepieten over schuld aan de ramp" TC Tubantia, 19 augustus 2000) en de verantwoordelijke ministeries ("Kamer wil Pronk aan de tand gaan voelen over milieu-inspectie" De Telegraaf, 9 augustus 2000). Het conflictframe komt in periode vier veelvuldig naar voren, evenals het moraliteitsframe (zie grafieken 3 en 7). Beide frames zijn te koppelen aan de kritiek die geuit wordt op de betrokken partijen; kritiek behoort tot het conflictframe en negatief (opzettelijk) gedrag is in dit onderzoek betiteld als moraliteitframe. Ook de kritiek die geuit werd op de schrijvers van een kinderboek waarin gesteld werd dat de vuurwerkramp een straf van God was voor de zonde van de mens, heeft wellicht bijgedragen aan het gebruik van het conflictframe en moraliteitsframe in deze periode.

Ook wordt in periode 4 veel bericht over de financiële afhandeling van de ramp. Niet alleen schadeclaims komen aan bod ("Advocaten willen dat Enschede betaalt" AD, 21 augustus 2000; "Vuurwerkramp: 6600 claims" AD, 18 augustus 2000), er wordt ook gerept over bijdragen van de overheid ("Ruim 200 miljoen van kabinet voor ramp" TC Tubantia, 25 augustus 2000). Hier kan een koppeling gemaakt worden met het economische-gevolgenframe (zie grafiek 6); alle onderwerpen die met schade en geld te maken hadden werden immers tot dit frame gerekend.

Periode 11: Rapport Commissie Oosting

Periode 11 (februari/maart 2001) wordt gedomineerd door het uitkomen van het rapport van de Commissie Oosting op 28 februari 2001. Het rapport legde de vinger op de zere plek; de verantwoordelijkheid van SE Fireworks, lokale en landelijke overheid in het ontstaan van de vuurwerkramp. De bevindingen van de Commissie Oosting zijn uitvoerig aan bod gekomen in de Nederlandse dagbladen ("S.E. Fireworks, gemeente en rijk nalatig" De Volkskrant, 1 maart 2001; Oosting ontziet niemand Vuurwerkramp: fout op fout van gemeente, rijk én SE Fireworks" TC Tubantia, 28 februari 2001; "Schuld en boete van de directeur, de burgemeester en de minister" AD, 1 maart 2001; "Gefaald" De Telegraaf, 1 maart 2001).

Alle vier de kranten in voorliggend onderzoek besteden in periode 11 ruim aandacht aan de landelijke overheid en daarbij wordt veelvuldig gebruik gemaakt van het conflictframe en verantwoordelijkheidsframe (het meeste gebruikte frame bij alle vier de kranten). Gelet op het centrale onderwerp van deze periode, kan voorzichtig gesteld worden dat waarschijnlijk de verantwoordelijkheid van de overheidsinstanties bekritiseerd is door de kranten (bijvoorbeeld op basis van het rapport van de Commissie Oosting). Periode 11 is na de beginperiode 1 de tijd geweest waarin het vaakst gerefereerd werd aan de overheid. Zoals naar voren is gekomen in tabel 8, was de tone-of-voice over het algemeen wat negatief. Kanttekening hierbij is dat niet precies gemeten is op welk niveau van de overheid kritiek wordt geuit (bijvoorbeeld burgemeester of wethouder bij de lokale overheid en minister of rijksinspectie bij de landelijke overheid).

Periode 24 en 25: Juridische afwikkeling

Periode 24 (februari/maart 2002) en periode 25 (maart/april 2002) hebben veelal betrekking op het proces tegen de directie van SE Fireworks ("Strafeis tegen Fireworks-duo gematigd" De Telegraaf, 12 maart 2002; "Proces Fireworks nadert ontknoping: eis tegen twee directeuren 30 en 15 maanden" De Volkskrant, 2 april 2002; "Na zonnenschijn plotseling donkere wolken boven Fireworksproces" TC Tubantia, 2 maart 2002; "Proces SE Fireworks gaat door ondanks fouten" AD, 5 maart 2002). De directeuren Bakker en Pater worden uiteindelijk veroordeeld tot zes maanden cel, waarvan drie voorwaardelijk en een boete. Omdat de directeuren reeds drie maanden in voorarrest hebben uitgezeten, hoeven zij hun gevangenisstraf niet uit te zitten. Dit zet een hoop kwaad bloed bij de slachtoffers van de vuurwerkramp ("Wij de knal, zij de sisser": Enschede geschokt door mild vonnis ex-directeuren" AD, 3 april 2002).

De Telegraaf schenkt als enige krant veel aandacht aan de landelijke overheid in periode 24 en 25 en aan de lokale overheid in periode 24. Tevens gebruikt zij als enig dagblad in deze periodes vaak het conflictframe en verantwoordelijkheidsframe. Dit is opvallend, omdat in principe de rechtszaak draait om de verantwoordelijkheid van de beide directeuren in het ontstaan van de ramp. Wel is het zo dat zowel De Telegraaf, als De Volkskrant en TC Tubantia het moraliteitsframe benutten voor periode 24. Dit komt wellicht voort uit de onderwerpen 'nalatigheid' en 'misdad', die tot dit frame behoren in voorliggend onderzoek.

4.3.2 Relaties tussen variabelen

Om een beeld te schetsen van de manier waarop Nederlandse dagbladen hebben bericht over de vuurwerkramp in Enschede, zijn tevens enkele verbanden tussen variabelen onderzocht. Deze hebben allereerst betrekking op de relatie tussen frames onderling en tussen framegebruik en feitelijke informatie. Daarnaast is bekeken wat voor relatie bestaat tussen framegebruik en de tone-of-voice die gehanteerd is bij het noemen van de landelijke en lokale overheid. Tot slot is gekeken naar framegebruik in relatie tot vormkenmerken, zoals de lengte van de berichten.

Relatie tussen frames onderling en tussen framegebruik en feitelijke informatie

Zoals af te leiden is uit tabel 9 en tabel 10, zijn het conflictframe en verantwoordelijkheidsframe de meest gebruikte frames bij alle vier de onderzochte kranten. Met behulp van een correlatietoets is bepaald of deze frames vaak hand in hand gaan in de berichtgeving over de vuurwerkramp. De toets wees uit dat er een significant positief verband bestaat tussen deze twee frames ($r=,351$, $n=3942$, $p=,000$). Dit betekent dat er een duidelijke relatie bestaat tussen het voorkomen van het conflictframe en het voorkomen van het verantwoordelijkheidsframe; hoe vaker het ene frame aanwezig is in een artikel, hoe vaker het andere frame ook voorkomt.

Ook de relaties tussen de overige frames zijn bepaald met behulp van een correlatietoets, evenals de relatie tussen framegebruik en feitelijke informatie. Opvallend hierbij is dat het verantwoordelijkheidsframe en het economische-gevolgenframe als enige combinatie geen significant verband vertoont ($r=,001$, $n=3942$, $p=,944$). Daarnaast blijkt dat de hoeveelheid feitelijke informatie afneemt naarmate het framegebruik toeneemt en vice versa. Dit geldt voor alle frames in zekere mate, maar is het meest opvallend bij het conflictframe ($r= -,374$, $n=3942$, $p=,000$) en het verantwoordelijkheidsframe ($r= -,256$, $n=3942$, $p=,000$). Het conflictframe vertoont significant negatieve verbanden met het human-interestframe ($r= -,164$, $n=3942$, $p=,000$) en met het economische-gevolgenframe ($r= -,100$, $n=3942$, $p=,000$). Tussen het conflictframe en het moraliteitsframe bestaat wel een significant positief verband ($r=,329$, $n=3942$, $p=,000$). Dit duidt erop dat kritiek en conflict veelal te maken hebben gehad met verantwoordelijkheid en een voorstelling van goed of kwaad (opzettelijk slecht gedrag, nalatigheid) en niet zozeer met persoonlijke, emotionele verhalen of met berichten over schade en andere geldzaken. Het human-interestframe staat niet alleen significant negatief in relatie tot het conflictframe, maar ook in relatie tot het verantwoordelijkheidsframe ($r= -,049$, $n=3942$, $p=,002$) en het moraliteitsframe ($r= -,081$, $n=3942$, $p=,000$). Hoewel deze twee resultaten wel significant zijn, is de verklaarde variantie (r^2) klein. Dit wil zeggen dat een toename in het human-interestframe slechts in beperkte mate is toe te schrijven aan een toename van het verantwoordelijkheidsframe en moraliteitsframe. Daarom dienen deze relaties eerder omschreven te worden als zwak. Het verantwoordelijkheidsframe kent niet alleen een significant positief verband met het conflictframe, maar ook met het moraliteitsframe ($r=,177$, $n=3942$, $p=,000$). Tot slot kent het economische-gevolgenframe een significant negatief verband met het moraliteitsframe ($r= -,148$, $n=3942$, $p=,000$).

Relatie tussen framegebruik en tone-of-voice

Een correlatietoets wijst voor de landelijke overheid uit dat de tone-of-voice negatiever wordt naarmate het conflictframe, verantwoordelijkheidsframe of moraliteitsframe meer gebruikt wordt (respectievelijk $r= -,295$, $r= -,164$, $r= -,203$ bij $n=3942$, $p=,000$). Ook voor de lokale overheid geldt dat de tone-of-voice negatiever wordt naarmate deze drie frames meer gebruikt worden (respectievelijk $r= -,364$, $r= -,155$, $r= -,199$ bij $n=3942$, $p=,000$).

Hoewel het verantwoordelijkheidsframe meer omvat dan alleen de verantwoordelijkheid van de overheid (zie bijlage 4) en het moraliteitsframe meer is dan een voorstelling van goed en kwaad (zie bijlage 4), biedt dit resultaat wel een interessant beeld. Wanneer het handelen van de overheid ter sprake komt, brengen de dagbladen dit veelal negatief in beeld (nalatigheid, falen), getuige de negatieve tone-of-voice. Het zou misschien zo kunnen zijn dat vooral de landelijke dagbladen (TC Tubantia is immers positief) op zoek waren naar een schuldige voor het ontstaan/escaleren van de ramp en deze zochten bij de overheden.

Relatie tussen framegebruik en lengte van artikelen

Met behulp van een correlatietoets is vastgesteld of er een relatie bestaat tussen de lengte van de artikelen en het gebruik van frames. Uit de toets kan geconcludeerd worden dat, conform de verwachtingen, het gebruik van frames toeneemt naarmate een artikel langer is (en vice versa). Dit verband tussen lengte en framegebruik geldt voor alle frames in meer of mindere mate. Het conflictframe ($r=,229$, $n=3942$, $p=0,000$) en het verantwoordelijkheidsframe ($r=,225$, $n=3942$, $p=,000$) vertonen deze relatie het sterkst, gevolgd door het human-interestframe ($r=,162$, $n=3942$, $p=,000$) en het moraliteitsframe ($r=,124$, $n=3942$, $p=,000$). Hekkensluis is het economische-gevolgenframe ($r=,034$, $n=3942$, $p=,031$), dat als enige niet significant is bij een overschrijdingskans van ,01, maar wel bij ,05.

Samengevat kan gesteld worden dat bij de berichtgeving over de vuurwerkramp meer gebruik is gemaakt van frames dan van feitelijke informatie. Daarbij geldt dat de hoeveelheid feitelijke informatie afneemt naarmate het framegebruik toeneemt (en andersom).

De verwachting dat De Volkskrant meer gebruik zou maken van het conflictframe, verantwoordelijkheidsframe en economische-gevolgenframe dan De Telegraaf, is slechts beperkt teruggevonden in dit onderzoek. De Volkskrant doet in haar framegebruik vaker een beroep op het conflictframe (32,5%) en verantwoordelijkheidsframe (37,1%) dan De Telegraaf (respectievelijk 29,8% en 34,2%). Echter, het economische-gevolgenframe wordt vaker door De Telegraaf benut (10,6%) dan door De Volkskrant (8,4%).

De veronderstelling dat De Telegraaf zich als populaire krant meer zou bedienen van het human-interestframe dan De Volkskrant, is nauwelijks bevestigd te noemen. Het verschil is namelijk miniem; 11,4% van het framegebruik van De Telegraaf bestond uit dit frame, tegenover 10,4% bij De Volkskrant.

De verwachting dat De Volkskrant überhaupt meer gebruik maakt van frames dan De Telegraaf kon evenmin bevestigd worden in voorliggend onderzoek. Met een gemiddelde van 2,1 frames per artikel bleef De Telegraaf namelijk De Volkskrant (gemiddeld 1,8 frame) voor.

De aanname dat TC Tubantia de meeste berichten over de vuurwerkramp zou publiceren is ruimschoots bevestigd. Maar liefst 2686 relevante berichten (68,14%) uit het totale onderzoeksmateriaal ($n=3942$) waren afkomstig uit deze regionale krant.

De verwachting dat, naast De Telegraaf, ook TC Tubantia vaak het human-interestframe zou toepassen, is deels bevestigd in voorliggende studie. In 20,1% van haar framegebruik kiest TC Tubantia voor dit frame. Dit is weliswaar veel vaker dan de andere kranten doen, maar binnen haar eigen framegebruik niet het meest gebruikte frame. Alleen het economische-gevolgenframe (17,9%) en moraliteitsframe (8,5%) komen nog minder vaak voor in deze krant.

De verwachting dat het framegebruik gerelateerd is aan de lengte van de artikelen, zoals De Kort & d'Haenens (2005) concludeerden, is in deze studie bevestigd. Naarmate de lengte van artikelen toenam, nam het framegebruik ook toe (en vice versa).

Wat betreft de relatie tussen tone-of-voice en framegebruik kan gesteld worden dat naarmate het gebruik van het conflictframe, verantwoordelijkheidsframe of moraliteitsframe toeneemt, de tone-of-voice negatiever wordt. Dit geldt zowel voor de landelijke als de lokale overheid.

Verder geeft dit onderzoek voorzichtige aanleiding om aan te nemen dat framegebruik inderdaad samenhangt met het onderwerp van de berichtgeving, zoals Semetko & Valkenburg (2000) reeds veronderstelden. Bij de thema's die verbonden waren aan de vuurwerkramp (rechtszaken, onderzoek, enz.) speelden kennelijk het conflictframe en verantwoordelijkheidsframe een dominante rol, zoals onder andere af te leiden is uit het overzicht van de berichtgevingpieken in tabel 10.

In dit hoofdstuk zijn de onderzoeksresultaten behandeld. Centraal hierbij stonden de verschillen tussen kranten in hun framegebruik en veranderingen in framegebruik in de tijd. Het volgende hoofdstuk dient om conclusies te verbinden aan de gevonden resultaten. Tevens wordt aandacht geschonken aan de opzet van het onderzoek en aan suggesties voor vervolgonderzoek.

5. Conclusies en discussie

Dit laatste hoofdstuk probeert in paragraaf 5.1 antwoord te geven op de onderzoeksvragen. De tweede paragraaf biedt ruimte voor een kritische noot bij het onderzoek. Onder andere de betrouwbaarheid van het instrument worden hier behandeld. Daarbij worden de gemaakte keuzes in het ontwerp ter discussie gesteld. Tot slot behandelt paragraaf 5.3 enkele suggesties voor het uitvoeren van vervolgonderzoek.

5.1 Conclusies

De eerste onderzoeksvraag “Welke frames zijn gebruikt bij de berichtgeving rond de vuurwerkramp?” is beantwoord met behulp van tabel 9. De resultaten tonen aan dat er gebruik is gemaakt van alle vijf de soorten frames uit het instrument van Semetko & Valkenburg (2000). Vooral het conflictframe en het verantwoordelijkheidsframe zijn in de krantenartikelen over de vuurwerkramp veelvuldig teruggevonden. Het moraliteitsframe kwam het minst vaak voor, gevolgd door het economische-gevolgenframe.

Wat betreft de tweede onderzoeksvraag “In hoeverre is in het gebruik van frames bij de berichtgeving over de vuurwerkramp verschil te ontdekken tussen Nederlandse kranten?”, kan geconcludeerd worden dat er wel degelijk verschil bestaat in het framegebruik van de onderzochte dagbladen (zie tabel 9 en 10, evenals grafiek 3 tot en met 7). De Telegraaf en TC Tubantia gebruikten het vaakst een frame in hun artikelen (respectievelijk gemiddeld 2,1 en 2,2 frame per artikel), gevolgd door De Volkskrant (gemiddeld 1,8 frame). Het Algemeen Dagblad is de hekkensluiter, met gemiddeld 1,6 frame per artikel. De verwachting dat De Volkskrant vaker gebruik zou maken van frames dan De Telegraaf is dus niet bevestigd in deze studie.

Het conflictframe was populair bij het Algemeen Dagblad, het human-interestframe bij TC Tubantia, het verantwoordelijkheidsframe bij De Volkskrant, het economische-gevolgenframe bij TC Tubantia en het moraliteitsframe bij het Algemeen Dagblad. De verwachting dat De Volkskrant meer gebruik zou maken van de “serieuze” frames (conflict, verantwoordelijkheid en economische gevolgen) en De Telegraaf juist van het “populaire” human-interestframe, is slechts deels uitgekomen. Het economische-gevolgenframe is namelijk net iets vaker benut door De Telegraaf dan De Volkskrant. De veronderstelling dat in TC Tubantia het human-interestframe vaker teruggevonden zou worden, is wel bevestigd.

De Telegraaf en De Volkskrant liggen in framegebruik en aandacht voor de overheid dicht bij elkaar, tegenover het AD en TC Tubantia aan de andere kant. De Telegraaf en De Volkskrant berichtten beide ook meer over de landelijke overheid, het AD bleef ondanks haar eigenlijk vrij landelijke karakter een beetje in achter. Het lijkt erop dat het Algemeen Dagblad als semi-regionale krant meer dezelfde kenmerken vertoont als de regionale krant TC Tubantia.

De derde onderzoeksvraag “In hoeverre is in het gebruik van frames bij de berichtgeving over de vuurwerkcramp verschil te ontdekken in de tijd?”, is beantwoord met behulp van onder meer grafiek 3 tot en met 8, plus tabel 10. Uit deze grafieken valt af te leiden dat bepaalde perioden in het onderzoek berichtgevingpieken veroorzaken. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat gedurende de perioden het aantal berichten waarin de overheid wordt genoemd verschilt. Tevens is het zo dat sommige frames vaker voorkomen in bepaalde tijdsperiodes. Uit de resultaten valt af te leiden dat periode 1, 4, 11, 24 en 25 pieken veroorzaakten bij meerdere variabelen. Periode 1 kenmerkte zich vooral door de hectische tijd direct na de vuurwerkcramp, met aandacht voor de landelijke en lokale overheid, waarbij alle frames terug te vinden waren, met nadruk op het verantwoordelijkheidsframe. Periode 4 stond in het teken van het onderzoek naar de gang van zaken bij SE Fireworks, met veel gebruik van het verantwoordelijkheidsframe en conflictframe. Periode 11 had de openbaarmaking van het onderzoeksrapport van de Commissie Oosting als centraal thema. De verantwoordelijkheden van SE Fireworks en de overheid worden hierin scherp veroordeeld, wat pieken veroorzaakte in het gebruik van het verantwoordelijkheidsframe en in mindere mate ook in het gebruik van het conflictframe. Periode 24 en 25, tot slot, behelsden de berichtgeving over de rechtszaak tegen de directie van SE Fireworks. Het moraliteitsframe kende enigszins een opleving gedurende deze tijdsperiode, maar het conflictframe en verantwoordelijkheidsframe bleven ook hier dominant.

5.2 Discussie

In deze paragraaf worden enkele aanbevelingen gedaan om de opzet van framing-onderzoek te verbeteren aan de hand van een kritische blik op voorliggende studie.

Allereerst is er de methode van onderzoek. Het instrument van Semetko & Valkenburg (2000) is in eerste instantie opgezet om algemene, thematische frames te onderscheiden in mediaberichtgeving. In dit onderzoek is deze methode echter gebruikt om inhoudsanalyse te verrichten op een specifiek onderwerp, de vuurwerkcramp. In principe is het niet ongebruikelijk om het meetinstrument af te stemmen op de onderzoekscontext en hoeft het dus geen probleem te zijn om met een algemeen instrument (na aanpassing) een specifieke context te onderzoeken. Wellicht is het bij een specifieke onderzoekscontext beter om op inductieve wijze tot een meetinstrument te komen. Echter, het instrument is wel voldoende sensitief gebleken om framegebruik vast te stellen en zowel manifeste als latente kenmerken te coderen.

De manier waarop Semetko & Valkenburg (2000), alsmede De Kort & d’Haenens (2005) het instrument hebben gebruikt, is wel anders dan de manier waarop dit in voorliggende studie is gedaan. In genoemde onderzoeken is gebruik gemaakt van de twintig stellingen, om het oordeel van een codeur te kunnen peilen. De coderingen van de stellingen zijn vervolgens per frame samengenomen om de aanwezigheid of afwezigheid van het totale construct (het frame) te bepalen.

In voorliggende studie zijn de stellingen daarentegen gebruikt als kader, voorbeeld of leidraad bij de frames. Wellicht dat de codeurs minder eenduidig in hun oordeel bleken (getuige de lage betrouwbaarheid van sommige variabelen), omdat ieder van hen zich richtte op een ander aspect in de omschrijving en voorbeelden die bij de frames gegeven waren in het schema. Wanneer ook in deze studie de stellingen afzonderlijk gecodeerd waren, had misschien een iets meer genuanceerd beeld van de berichtgeving over de vuurwerkramp geschetst kunnen worden. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat het human-interestframe als geheel nauwelijks gekoppeld kon worden aan het populaire karakter van De Telegraaf in voorliggende studie, maar dat deze veronderstelde relatie wel gevonden kan worden voor één van de vier bijbehorende stellingen (“in het artikel worden adjectieven of persoonlijke labels gebruikt die gevoelens van haat, empathie/zorg, sympathie of medelijden genereren”).

Zoals hierboven gesteld, kan de lage betrouwbaarheid voor een aantal variabelen mogelijk te wijten zijn aan de manier waarop gecodeerd is. Daarnaast is het zo dat in deze studie in relatief korte tijd een zeer groot aantal artikelen is gecodeerd ($n=3942$). De kans dat codeurs fouten of slordigheden hebben gemaakt door vermoeidheid mag daarom zeker niet uitgesloten worden. Vermoeidheid is immers één van de voornaamste bedreigers voor de betrouwbaarheid van inhoudsanalyse (Potter & Levine-Donnerstein, 1999). Tijdens de codeerfase heeft ook geen tussentijdse controle plaatsgevonden op het werk van de codeurs. Als dit wel was gedaan, had misschien ontdekt kunnen worden of er systematisch verkeerd gecodeerd was. De hercodering is verricht tevens verricht op een groot aantal artikelen ($n=200$) en slechts door één van de vijf codeurs (de ‘nieuwe’ codeur in vergelijking met de ‘oude’ codeur). Door deze werkwijze is de mogelijke invloed van een “rogue coder” (Neuendorf, 2002) die structureel afwijkend codeert niet uitgesloten. Nader onderzoek zou zich dan ook moeten richten op aanvullende of andere betrouwbaarheidsberekeningen (misschien met meerdere codeurs). Daarnaast zou in vervolgonderzoek nog een keer het instrument aangepast kunnen worden en is het aan te raden om dan tijdens de codeerfase regelmatig momenten voor terugkoppeling in te plannen.

Verder is het zo dat niet alle verwachtingen zijn uitgekomen of bevestigd in dit onderzoek. Het meest opvallende hierbij is dat het framegebruik niet zonder meer te koppelen bleek aan de signatuur van kranten. De Volkskrant werd als serieuze krant verondersteld aandacht te besteden aan de serieuzere frames, zoals het conflictframe, verantwoordelijkheidsframe en economische-gevolgenframe (Semetko & Valkenburg, 2000). De Telegraaf werd als populaire krant verondersteld aandacht te schenken aan het human-interestframe (Semetko & Valkenburg, 2000). Echter, zij verschilde in het gebruik van dit frame nauwelijks van De Volkskrant. Bovendien bleek De Telegraaf meer aandacht te besteden aan het economische-gevolgenframe dan De Volkskrant.

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat framegebruik misschien wel afhankelijk is van het onderwerp dat speelt en niet zozeer van de signatuur van een krant (zie ook: Semetko & Valkenburg, 2000). De resultaten van voorliggende studie lijken daar ook voorzichtige aanleiding toe te geven. Deuze (2005) suggereert daarnaast dat signatuur misschien wel helemaal niet te onderzoeken is, omdat journalisten zich eerder identificeren met “de journalistiek”, dan met het concern of de krant waarvoor zij werkzaam zijn. Dit is ook aangekaart in hoofdstuk 2. Tevens wordt een belangrijk deel van de werkwijze van journalisten ingegeven door routine (zie onder andere Van Ginneken, 2002). Routine werkt framegebruik in de hand, omdat frames helpen om nieuws te structureren in hapklare brokken die makkelijk door de journalist en het publiek verwerkt kunnen worden. In het huidige onderzoek is dit aspect niet onderzocht, maar zijn wel de gegevens van de auteur/journalist bij elk krantenartikel geregistreerd. In vervolgonderzoek kan met behulp van deze informatie gekeken worden of niet zozeer verschillen tussen kranten (signatuur) te ontdekken zijn, als wel verschillen tussen journalisten. De manier waarop een journalist de informatie verwerkt en presenteert kan dan misschien gekoppeld worden aan framegebruik.

Er is eigenlijk überhaupt nog maar weinig bekend over hoe signatuur en framegebruik onderzocht kunnen worden in mediaberichtgeving. De issue-attention cycle (Downs, 1991) en amplificatiespiraal (SARF Kasperson et al., 2003) zijn in voorliggend onderzoek gebruikt om framegebruik in de loop van de tijd te kunnen onderzoeken. De bruikbaarheid van dit soort theorieën blijft wellicht beperkt tot het geven van een leidraad in plaats van een model met voorspellende waarde, zoals reeds als kritiekpunt is geleverd door Breakwell & Barnett (2003).

In voorliggende studie bleek de koppeling met de issue-attention cycle en SARF moeilijk te operationaliseren. De onderzoeksperiode is ingedeeld in 39 gelijke delen, maar op basis hiervan is niet echt te bepalen wanneer de vier (amplificatie) of vijf (issue-attention cycle) fasen uit de theorie precies inzetten of aflopen. Zo kon weliswaar een vorm van “uitdoving” teruggevonden worden (getuige het magere aantal berichten in het 3^e jaar na ramp), maar het staat niet vast wanneer deze fase precies begon en eindigde. De theorie biedt hier ook geen richtlijnen voor, waardoor de onderzoeker achterblijft met vragen als; “Komen alle fasen altijd bij elk nieuwsitem voor?” En: “Duren de fasen even lang?” of “Wanneer eindigt nu precies een publicatiegolf?”.

Zoals uit voorliggend onderzoek naar voren is gekomen, lijkt framegebruik wel te koppelen aan bepaalde gebeurtenissen. Deze dienen waarschijnlijk als “triggers” voor een toename in de berichtgeving. In deze studie is dit onderzocht in absolute zin; er is dus niet gekeken naar het verwachte verloop van de berichtgeving en de relatieve afwijkingen daarop. Het zou waarschijnlijk informatiever zijn geweest als ‘berichtgevingpieken’ niet geduid zouden zijn met behulp van het gemiddeld aantal artikelen, maar aan de hand van regressieanalyse en curven die de spreiding weergeven.

Deze curven kunnen namelijk duidelijker uitbeelden dat berichtgeving verloopt volgens een dalende lijn en dat bepaalde gebeurtenissen deze lijn onderbreken en eigenlijk een nieuwe curve opstarten. In nader onderzoek, bijvoorbeeld een kwalitatieve analyse van onderzoeksperiode 1, 4, 11, 24 en 25, dient dit punt zeker meegenomen te worden. Tevens dient hierbij gecorrigeerd te worden voor het grote aantal artikelen dat afkomstig is uit TC Tubantia. Dit is in voorliggende studie niet gebeurd daardoor kunnen sommige resultaten iets vertekend zijn.

5.3 Suggesties voor vervolgonderzoek

Bij elk onderzoek worden keuzes gemaakt; zo ook bij dit onderzoek. Keuzes zijn vaak noodzakelijk of worden geboren uit praktische overwegingen. Doordat bepaalde keuzes zijn gemaakt, heeft de studie plaatsgevonden binnen een afgebakend gebied. Het is aan andere onderzoekers om het onontgonnen terrein te ontdekken waarover deze studie geen uitspraken heeft gedaan. In deze paragraaf worden daarom enkele suggesties gedaan voor vervolgonderzoek, welke aansluiten op discussiepunten die genoemd zijn in voorgaande paragraaf.

De keuze voor de vier dagbladen als onderzoeksmateriaal is een beredeneerde, maar ook praktische keuze geweest. In vervolgonderzoek kan wellicht meer nadruk gelegd worden op verschillen tussen regionale en landelijke kranten in hun berichtgeving en framegebruik. De voorzichtige vermoedens dat het AD meer gelijkend is op TC Tubantia in haar berichtgeving over de vuurwerkramp dan op de twee andere landelijke kranten, biedt hiertoe een interessant aanknopingspunt.

Daarnaast kan een groter aantal landelijke kranten met elkaar vergeleken worden (bijvoorbeeld ook Trouw en NRC). De NRC is een krant die net als De Volkskrant gezien wordt als serieuze krant en ook belangrijk is voor politiek nieuws. Bovendien behoren zij beide tot hetzelfde concern van uitgifte. Het is interessant om een vergelijking te maken tussen dit soort kranten die (redelijk) gelijk van signatuur zijn.

Hier kan ook nader gekeken worden naar de functie van een krant, die vaak terug te vinden is in de signatuur; informatiefunctie, voorlichtingsfunctie, waakhondfunctie, platformfunctie of ontspanningsfunctie (o.a. Vasterman & Aerden, 1995, Manning, 2001). Misschien maken kranten die eenzelfde functie vervullen gebruik van dezelfde frames in hun berichtgeving. Onderzoekers kunnen aan de hand van functies die een krant vervult wat gedetailleerder verschillen in kaart brengen tussen Nederlandse dagbladen, in plaats van alleen te kijken naar serieus versus sensatie. Wellicht kunnen in vervolgonderzoek hierdoor aanvullende uitspraken gedaan worden over het verband tussen framegebruik en signatuur.

Een andere belangrijke keuze in voorliggend onderzoek is om de nadruk te leggen op het framegebruik. Uit het verzamelde materiaal kan echter nog veel meer informatie gehaald worden. In vervolgonderzoek kan de aandacht bijvoorbeeld veel meer uitgaan naar de overheid, door bepaalde visies (frames) en gebeurtenissen te koppelen aan het handelen van de overheid en de bijbehorende tone-of-voice. In voorliggend onderzoek is de tone-of-voice namelijk wel gemeten voor de landelijke en lokale overheid, maar dat zijn natuurlijk erg brede niveaus. Wellicht kan uitdieping van de actoren ook meer duidelijkheid brengen over de opvallend neutrale tone-of-voice die in dit onderzoek naar voren is gekomen. Dit neutrale beeld kan misschien het resultaat zijn van extreem positieve berichtgeving aan de ene kant (burgemeester Mans is bijvoorbeeld veelal bejubeld na de ramp) en zeer slechte berichtgeving aan de andere kant (verantwoordelijke wethouders zijn bekritiseerd en opgestapt). Beide (groepen) actoren behoren tot de lokale overheid, maar op dit punt is niet gedetailleerder gemeten in voorliggend onderzoek. Meer inhoudelijke analyses kunnen in vervolgonderzoek duidelijkheid bieden over de afzonderlijke actoren en bijbehorende tone-of-voice. De verschillende instanties/actoren die in de inleiding uitgebreid aan bod zijn gekomen, kunnen hiertoe als uitgangspunt dienen.

Het is verder aan te raden een kleinere tijdsperiode aan een grondige analyse te onderwerpen. Zoals Van Gorp (2006) al aankaarte, is het van belang om bij framing-onderzoek een combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek te verrichten. Voorliggende studie heeft geprobeerd een wat meer algemene beschrijving te geven van de mediaberichtgeving na de vuurwerkramp. Hierbij is wel gekeken naar inhoudelijke kenmerken van berichtgevingpieken, maar een vervolgonderzoek kan hier nog verder de diepte in duiken. Het is dan ook interessant om over een kleinere tijdsspanne bepaalde elementen nader te onderzoeken en uitvoerig te analyseren. Hierbij kan gedacht worden aan de argumenten van conflicterende instanties of het beeld dat kranten schetsen van een actor, zoals burgemeester Mans. De vijf pieken (periode 1, 4, 11, 24 en 25) die in deze studie behandeld zijn, kunnen dan als afzonderlijke onderzoeksperiodes fungeren voor kwalitatief onderzoek.

Er kan echter ook voor gepleit worden om het verloop van mediaberichtgeving over een ruime, langere onderzoeksperiode te meten. Dit zou van belang kunnen zijn om de fasen van amplificatiespiraal of issue-attention cycle nader te onderzoeken. Immers, om echt te kunnen bekijken of er sprake is van amplificatie in de berichtgeving, zouden de overige nieuwsitems ten tijde van de vuurwerkramp, alsmede de berichtgeving over vuurwerkrampen (of breder genomen: extern veiligheidsbeleid) in de periode voorafgaand aan 13 mei 2000 meegenomen moeten worden in het onderzoek. Op deze wijze kan bekeken worden of er inderdaad sprake is van de totstandkoming van een incidentele, danwel structurele publiciteitsgolf. Wellicht dat een bredere kijk op de totstandkoming van nieuws zo kan helpen om de twee theorieën meer uit te werken naar een onderzoeksmodel met voorspellende waarde.

Tot slot een suggestie met betrekking tot het onderwerp van onderzoek. Voorliggend onderzoek heeft zich specifiek gericht op de vuurwerkramp. De gevonden resultaten kunnen echter ook gerelateerd zijn aan de aard van de onderzochte ramp. Het is dan ook aan te raden om in vervolgonderzoek het framegebruik in berichtgeving te onderzoeken bij andere soorten rampen. Misschien levert een ongeluk in bijvoorbeeld de chemische industrie wel een heel ander plaatje op van framegebruik in Nederlandse dagbladen. Daarnaast kunnen wellicht ook heel andere resultaten gevonden worden bij rampen die niet ontstaan zijn door menselijk handelen, zoals aardbevingen of overstromingen.

Literatuur

Algemeen Dagblad (2006). *De Krant*. Opgehaald op 1 augustus 2006 van:

<http://www.ad.nl/adnieuwsmedia/article338267.ece>

Altheide, D.L. (1997). The news media, the problem frame, and the production of fear." *The Sociological Quarterly* 38 (4), 647-668.

Anderson, W.B. (2001). The media battle between Celebrex and Vioxx: Influencing media coverage but not content. *Public Relations Review*, 27, 449-460.

Bakker, P. (1991). *Mediageschiedenis*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Bakker, P. & Scholten, O. (1999). *Communicatiekaart van Nederland*. Alphen aan den Rijn / Diegem: Samsom.

Baylor, T. (1996). Media framing of movement protest: the case of American Indian protest. *The Social Science Journal*, 33 (3), 241-255.

Bennet, W.I., Pickard, V.W., Iozzi, D.P., Schroeder, C.L., Lagos, T. & Caswell, C.E. (2004). Managing the public sphere: journalistic construction of the Great Globalization Debate. *Journal of Communication*, September, 437-455.

Boer, C. de & Brennecke, S. (2003). *Media en publiek: theorieën over media-impact*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Breakwell, G.M. & Barnett, J. (2003). The layering method. In: Pidgeon, N., Kasperson, R.E. & Slovic, P. (Eds.), *The social amplification of risk* (p. 80-101). Cambridge: Cambridge University Press.

Cebuco (2006a). *Overzicht dagbladconcerns en –titels*. Opgehaald op 26 september 2006 van: <http://www.oplagen-dagbladen.nl/>

Cebuco (2006b). *Oplagen dagbladen in 2004-2005*. Opgehaald op 26 september 2006 van: <http://www.oplagen-dagbladen.nl/>

- Commissie Onderzoek Vuurwerkcramp (februari 2001). *De vuurwerkcramp: eindrapport*.
Opgehaald op 26 april 2005 van:
http://www.minbzk.nl/contents/pages/3166/eindrapport_oosting_2-01.pdf
- D'Angelo, P. (2002). News framing as a multiparadigmatic research program: a response to Entman. *Journal of Communication* (December), 870-888.
- De Telegraaf (jaartal onbekend). *Publieksinformatie: veelgestelde vragen*. Opgehaald op 2 september van: <http://kiosk.telegraaf.nl/?infopage=publieksinfofaq>.
- Deuze, M. (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, 6 (4), 442-464.
- Downs, A. (1991). Up and down with ecology: the issue-attention cycle. In: Protess, D.L. & McCombs, M.E. (Eds.), *Agenda setting: readings on media, public opinion, and policymaking* (p. 27-33). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eldridge, J. & Reilly, J. (2003). BSE and the British media. In: Pidgeon, N., Kasperson, R.E. & Slovic, P. (Eds.), *The social amplification of risk* (p. 138-155). Cambridge: Cambridge University Press.
- Entman, R.M. (1991). Framing U.S. coverage of international news: contrasts in narratives of the KAL and Iran Air incidents. *Journal of Communication*, 41 (4), 6-27.
- Entman, R.M. (1993). Framing: toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4), 51-58.
- Ginneken, J. van (2002). *De schepping van de wereld in het nieuws: de 101 vertekeningen die elk 1 procent verschil maken*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Gorp, B. van (2006). Een constructivistische kijk op het concept framing. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 34 (3), 246-256.
- Graaf, H. van de & Hoppe, R. (1996). *Beleid en politiek: een inleiding tot de beleidswetenschap en de beleidkunde*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

- Hemels, J. (1990). De wankende krant: dagbladen op de drempel van de informatiemaatschappij. In: Bardoel, J. & Bierhoff, J. (Eds.), *Media in Nederland* (p. 89-110). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Iyengar, S. & Simon, A. (1993). News coverage of the Gulf Crisis and public opinion: a study of agenda-setting, priming, and framing. *Communication Research*, 20 (3), 365-383.
- Iyengar, S. & Reeves, R. (1997). *Do the media govern? Politicians, voters, and reporters in America*. London - Thousand Oaks - New Delhi: Sage Publications.
- Jansen, C.H. (1987). *Politiek en dagblad/journalistiek*. Muiderberg: Coutinho.
- Kaiser, A. (1990). Een wereld van papier: werkwijze en uiterlijk van de Nederlandse krant. In: Bardoel, J. & Bierhoff, J. (Eds.), *Media in Nederland* (p. 89-110). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Kasperson, J.X., Kasperson, R.E., Pidgeon, N. & Slovic, P. (2003). The social amplification of risk: assessing fifteen years of research and theory. In: Pidgeon, N., Kasperson, R.E. & Slovic, P. (Eds.), *The social amplification of risk* (p. 13-46). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kasperson, R.E., Renn, O., Slovic, P., Brown, H.S., Emel, J., Goble, R., Kasperson, J.X. & Ratick, S. (1998). The social amplification of risk: a conceptual framework. In: Lofstedt, R.E. & Frewer, L. (Eds.), *The Earthscan reader in risk and modern society* (p. 149-162). London: Earthscan.
- Kleinnijenhuis, J. & Van Atteveldt, W.H. (2005). Toen Europa de dagbladen ging vullen. In: Aarts, K. & Van der Kolk, H. (Eds.), *Nederlanders en Europa: het referendum over de Europese grondwet* (p. 123-144). Amsterdam: Bert Bakker.
- Kort, K. de & d'Haenens, L. (2005). Berichtgeving over Pim Fortuyn en extreem-rechts gedachtegoed in twee Nederlandse kranten vergeleken. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 33 (2), 127-145.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: an introduction to its methodology*. Thousand Oaks-London-New Delhi: Sage Publications.
- Landis, J.R. & Koch, G.G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33 (March), 159-174.

- Manning, P. (2001). *News and news sources: a critical introduction*. London - Thousand Oaks - New Delhi: Sage Publications.
- McCombs, M.E. & Shaw, D.L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *The Public Opinion Quarterly*, 36 (2), 176-187.
- McLeod, J., Becker, L.B. & Byrnes, J.E. (1991). Another look at the agenda-setting function of the press. In: Protess, D.L. & McCombs, M.E. (Eds.), *Agenda setting: readings on media, public opinion, and policymaking* (p. 27-33). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- McQuail, D. (2005). *McQuail's mass communication theory*. London - Thousand Oaks - New Delhi: Sage Publications.
- Murdock, G., Petts, J. & Horlick-Jones, T. (2003). After amplification: rethinking the role of the media in risk communication. In: Pidgeon, N., Kasperson, R.E. & Slovic, P. (Eds.), *The social amplification of risk*, (p156-178). Cambridge: Cambridge University Press.
- Negrine, R. (1996). *The communication of Politics*. London - Thousand Oaks - New Delhi: Sage Publications.
- Neuendorf, K.A. (2002). *The content analysis guidebook*. Thousand Oaks – London - New Delhi: Sage Publications.
- Nieuwsbank (2002). *Dagbladenoverzicht van 1 januari 2002*. Opgehaald op 3 augustus van: <http://www.nieuwsbank.nl/inp/2002/01/01/J002.htm>
- NOM-TNS NIPO (2006). *NOM Print Monitor*. Opgehaald op 27 september 2006 van: <http://www.cebuc.nl/website/page.asp?menuid=409>
- Oomkes, F.R. (2000). *Communicatieleer*. Amsterdam / Meppel: Boom.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. London - Thousand Oaks - New Delhi: Sage Publications.
- PCM Media (2006). *De Volkskrant: het merk*. Opgehaald op 1 augustus van: <http://www.pcmmedia.nl/pdf/profiel%20hfdst1.pdf>

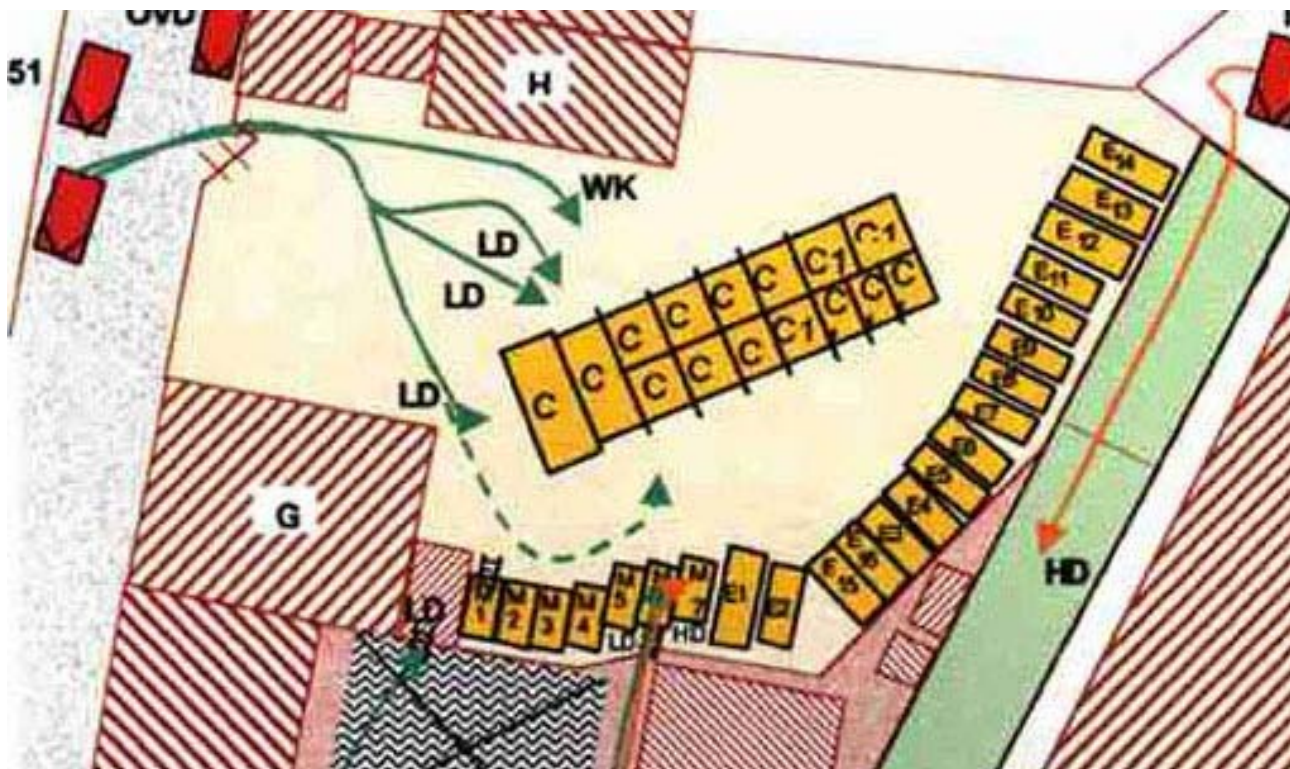
- Potter, W.J. & Levine-Donnerstein, D. (1999). Rethinking validity and reliability in content analysis. *Journal of Applied Communication Research*, 27, 258-284.
- Pritchard, D. & Hughes, K.D. (1997). Patterns of deviance in crime news. *Journal of Communication*, 47 (3), 49-67.
- Scheufele, D.A. (1999). Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, Winter, 103-122.
- Semetko, H.A. & Valkenburg, P.M. (2000). Framing European politics: a content analysis of press and television news. *Journal of Communication*, 50 (2), 93-109.
- Swanborn, P.G. (1994). *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Meppel / Amsterdam: Boom.
- TC Tubantia (jaartal onbekend). *Onze krant: samenleving*. Opgehaald op 1 augustus 2006 van: http://angel.regioportals.nl/tctubantia/tc/onze_krant/02a_samenleving.html
- VanSlyke Turk, J. (1991). Public relations' influence on the news. In: Protess, D.L. & McCombs, M.E. (Eds.), *Agenda setting: readings on media, public opinion, and policymaking* (p. 211-222). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Vasterman, P. & Aerden, O. (1995). *De context van het nieuws*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Wester, F. (1995). Inhoudsanalyse als systematisch-kwantificerende werkwijze. In: Hüttner, J.M., Renckstorf, K. & Wester, F. (Eds.), *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap* (p. 134-162). Alphen aan den Rijn: Kluwer.

Bijlagen

- Bijlage 1: Plattegrond SE Fireworks**
- Bijlage 2: Social Amplification of Risk Framework (SARF)**
- Bijlage 3: Twintig stellingen van Semetko & Valkenburg (2000)**
- Bijlage 4: Codeerschema**
- Bijlage 5: Overzicht van data behorende bij perioden en jaren**
- Bijlage 6: Lijst van figuren, grafieken, kaders en tabellen**

Bijlage 1

Plattegrond SE Fireworks

Figuur 1: Plattegrond terrein SE Fireworks

Bijlage 2

Social Amplification of Risk Framework

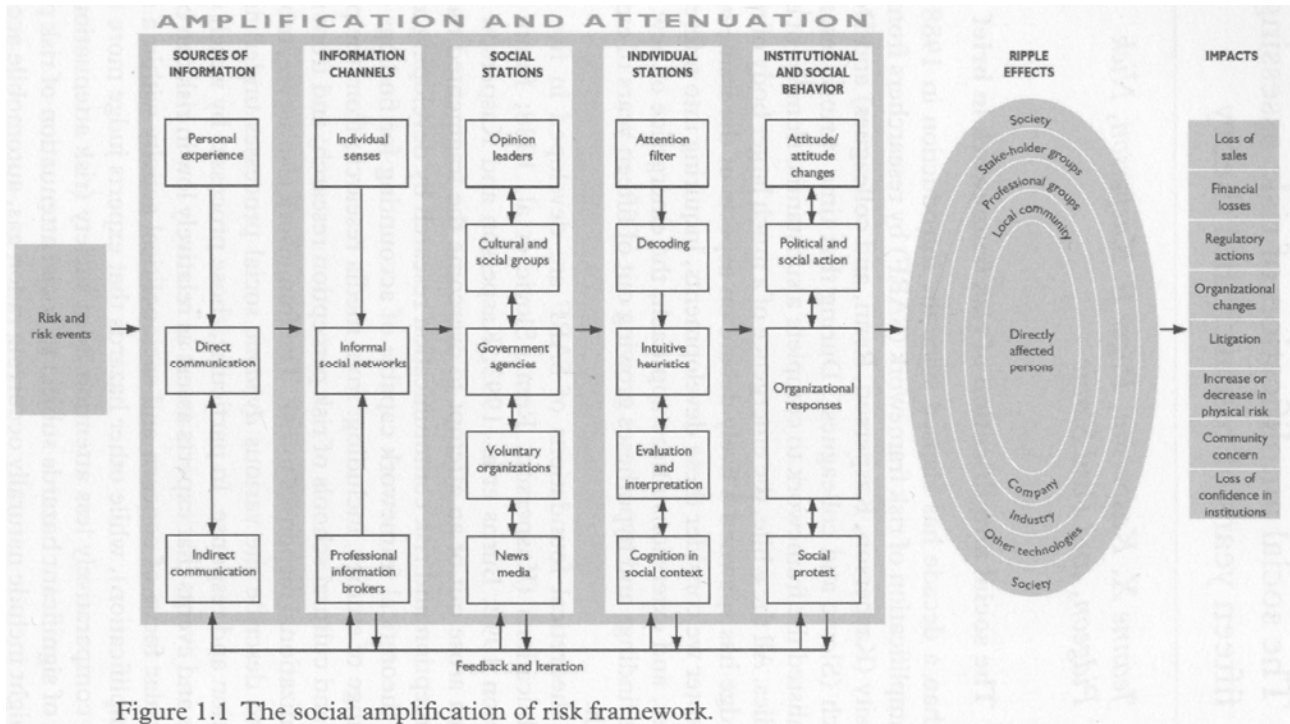

Figure 1.1 The social amplification of risk framework.

Bijlage 3

Twintig stellingen van Semetko & Valkenburg (2000)

Conflictframe

1. Het artikel geeft onenigheid tussen partijen/individuen/groepen/landen weer
2. De partijen/individuen/groepen/landen in het artikel maken elkaar verwijten
3. Het artikel geeft meerdere kanten van eenzelfde probleem/onderwerp weer
4. Het artikel spreekt over winnaars en verliezers

Human-Interest frame

5. Het artikel geeft een menselijk voorbeeld bij of een 'menselijk gezicht' aan het onderwerp
6. Het artikel maakt gebruik van bijvoeglijke naamwoorden of persoonlijke kenschetsen die betrekking hebben op belediging, empathie, sympathie of medelijden
7. Het artikel legt nadruk op hoe het probleem/onderwerp individuen of groepen raakt
8. Het artikel duikt in het privé-leven of de persoonlijke omstandigheden van de actoren
9. Het artikel bevat visuele informatie die gevoelens van belediging, empathie, sympathie of medelijden kan opwekken

Verantwoordelijkheidsframe

10. Het artikel suggereert dat (een onderdeel van) de overheid het probleem kan verzachten
11. Het artikel suggereert dat (een onderdeel van) de overheid verantwoordelijk is voor het probleem/onderwerp
12. Het artikel behandelt mogelijke oplossingen voor het probleem/onderwerp
13. Het artikel suggereert dat een individu (of een groep mensen in de samenleving) verantwoordelijk is voor het probleem/onderwerp
14. Het artikel veronderstelt dat het probleem dringend om actie vraagt

Economische-gevolgenframe

15. Het artikel refereert aan financiële winst of verlies, op dit moment of in de toekomst
16. Kosten en investeringen (moeite) worden behandeld in het artikel
17. Het artikel bevat de economische gevolgen van het wel of niet vervolgen van de handelswijze

Moraliteitsframe

18. Het artikel bevat een boodschap met een moraal
19. Het artikel refereert aan moraliteit, God, of andere religieuze grondstellingen
20. Het artikel biedt sociale voorschriften over gewenst gedrag

Bijlage 4

Codeerschema

In/Out of focus

Een artikel is out of focus wanneer:

- het woord 'fireworks' of 'vuurwerkcramp' slechts een enkele keer genoemd wordt in het artikel en waarbij;
- de relatie tussen het noemen van 'fireworks' of 'vuurwerkcramp' en de ramp zelf onduidelijk of afwezig is in het artikel (de ramp wordt als het ware terloops genoemd)

Een artikel is in focus wanneer:

- de vuurwerkcramp als aanleiding of voorbeeld gebruikt wordt

Handelen van de overheid en tone-of-voice

Tot de landelijke overheid wordt gerekend:

- leden van het koningshuis
- het kabinet, ministeries, of vertegenwoordigers hiervan
- landelijke instanties
- Openbaar Ministerie, rechtbank, advocaten
- door overheid ingestelde onderzoekscommissies, zoals de Commissie Oosting

Tot de lokale overheid wordt gerekend:

- gemeenten, of vertegenwoordigers hiervan
- lokale instanties
- hulpdiensten, zoals brandweer, politie en ambulancepersoneel

Het handelen van (personen die behoren tot) de overheid wordt gecodeerd als afwezig (0) of aanwezig (1) in het krantenartikel.

De tone-of-voice heeft betrekking op de manier waarop de krant schrijft over de overheid. De codering van deze tone-of-voice verloopt als volgt:

-2	=	zeer negatief
-1	=	negatief
0	=	neutraal
1	=	positief
2	=	zeer positief

Algemene opmerking m.b.t. coderen van frames

De zwaarte (0,1,2) die aan een frame wordt toegekend, heeft betrekking op de aandacht in het artikel voor het frame, en niet op de intensiteit van het behandelde onderwerp, zoals een conflict. Aangezien het soms lastig is om te bepalen wanneer een frame de codering 1 of 2 verdient, kan onderstaande indeling houvast bieden:

0 = frame komt niet voor in de tekst of de titel

1 = frame komt voor in maximaal eenderde van de tekst en/of in de titel

2 = frame komt voor in minimaal eenderde van de tekst en/of in de titel

Er zit echter geen rekenkundig maximum aan het aantal frames dat kan voorkomen in de tekst.

Met andere woorden: het is niet zo dat er maximaal 3 frames met codering 1 voorkomen ($3 \times 1/3 = 1$).

Conflictframe

“Het conflictframe benadrukt een conflict tussen individuen, groepen of instituties. Dit frame wordt niet alleen gehanteerd tijdens verkiezingscampagnes, maar wordt ook gebruikt bij routineberichtgeving. Het kan dan gaan om politieke discussies binnen het publiek gedurende een verkiezingscampagne,” (De Kort & d’Haenens, 2005).

“This frame emphasizes conflict between individuals, groups, or institutions as a means of capturing audience interest,” (Semetko & Valkenburg, 2000).

- a. Het artikel vertelt over een twist/gebrek aan akkoord(en) tussen partijen/individuen/groepen/landen
- b. De ene partij/het ene individu/groep/landen verwijt een andere partij/ander individu etc.
- c. Het artikel verwijst naar de twee zijden of naar meer dan twee zijden van het probleem/onderwerp
- d. Het artikel verwijst naar winnaars en verliezers

Tot dit frame wordt gerekend:

- Mensen/partijen hebben ernstige ruzie, en vechten dit op straat of voor de rechter uit
- Mensen/partijen hebben een ernstig meningsverschil dat concreet wordt genoemd in het artikel
- Mensen/partijen uiten ernstige kritiek op andere mensen/partijen, dit kan ook eenzijdig plaatsvinden
- Mensen/partijen verdedigen zich ten opzichte van kritiek die er op hen is geuit

Human-interestframe

“Het human-interestframe belicht de menselijke, emotionele kant in de presentatie van een gebeurtenis, issue of probleem. Het nieuws wordt gepersonaliseerd, gedramatiseerd en emotioneel gemaakt. Dit kan zijn om de aandacht van de lezer vast te houden in een tijd waarin journalistiek competitief is,” (De Kort & d’Haenens, 2005).

“This frame brings a human face or an emotional angle to the presentation of an event, issue, of problem. [...] Such a frame refers to an effort to personalize the news, dramatize, or emotionalize the news, in order to capture and retain audience interest,” (Semetko & Valkenburg, 2000).

- a. Het artikel geeft een menselijk voorbeeld bij of een ‘menselijk gezicht’ bij het onderwerp
- b. In het artikel worden adjectieven of persoonlijke ‘labels’ gebruikt die gevoelens van haat, empathie/zorg, sympathie of medelijden genereren
- c. Het artikel onderstreept hoe individuen of groepen worden geraakt door het onderwerp/probleem
- d. Het artikel gaat in op de persoonlijke levenssfeer van de actoren

Tot dit frame wordt gerekend:

- Achtergrondverhaal (het draait niet om de eigenlijke gebeurtenis) waarin mensen met naam/leeftijd/woonplaats genoemd worden
- Mensen komen aan het woord over hun persoonlijke levenssfeer naar aanleiding van een gebeurtenis / Er wordt gesproken over de persoonlijke levenssfeer van mensen in relatie tot een gebeurtenis
- Het human-interestframe kan ook betrekking hebben op niet-slachtoffers die wel gedupeerd zijn of betrokken zijn bij de ramp (zoals hulpverleners)

Verantwoordelijkheidsframe

“Het verantwoordelijkheidsframe presenteert een onderwerp of probleem op zo’n manier dat de verantwoordelijkheid van de oorzaak of de oplossing van dit probleem of issue bij de regering, een individu of een groep ligt,” (De Kort & d’Haenens, 2005).

“This frame presents an issue of problem in such a way as to attribute responsibility for its cause or solution to either the government or to an individual or group,” (Semetko & Valkenburg, 2000).

- a. In het artikel wordt gesteld dat één of ander niveau binnen de overheid de mogelijkheid heeft om het besproken probleem te verlichten
- b. In het artikel wordt gesteld dat één of ander niveau binnen de overheid verantwoordelijk is voor het behandelde onderwerp/probleem
- c. Het artikel stelt (een) oplossing(en) voor het gesignaleerde probleem voor
- d. Het artikel stelt dat een individu (of een groep in de samenleving) verantwoordelijk is voor het behandelde onderwerp/probleem
- e. Het artikel stelt dat het probleem onmiddellijke actie vereist

Tot dit frame wordt gerekend:

- Oorzaak van een werkelijke of potentiële gebeurtenis wordt neergelegd bij mensen/partijen
- Men zegt dat bepaalde mensen/partijen een oplossing kunnen bieden met betrekking tot één van de vijf fasen van rampenbeheersing:
 1. proactie
 2. preventie
 3. preparatie
 4. repressie
 5. nazorg

Economisch-gevolgenframe

“Het economisch-gevolgenframe geeft aan wat de economische gevolgen zijn van een gebeurtenis, onderwerp of probleem voor een individu, groep, institutie, regio of land. De economische impact van een situatie heeft een grote nieuws waarde en er wordt gesuggereerd dat dit frame gehanteerd wordt om een issue relevant te maken voor het publiek als consument,” (De Kort & d’Haenens, 2005).

“This frame reports an event, problem, or issue in terms of the consequences it will have economically on an individual, group, institution, region, or country,” (Semetko & Valkenburg, 2000).

- a. Er wordt verwezen naar financiële verliezen of winsten die nu of in de toekomst (zullen) worden geleden
 - b. Er wordt verwezen naar kosten/inspanningen die daarbij nodig (zullen) zijn
 - c. Er wordt verwezen naar de economische gevolgen voor het al dan niet voortzetten van actie

Tot dit frame wordt gerekend:

- Alle gevolgen en zaken die refereren aan schade/geld/boetes

Moraliteitsframe

“Binnen het moraliteitsframe wordt de gebeurtenis, een probleem of issue vanuit een religieuze of morele visie benaderd,” (De Kort & d’Haenens, 2005).

“This frame puts the event, problem, or issue in the context of religious tenets or moral prescriptions [...] journalists often make reference to moral frames indirectly,” (Semetko & Valkenburg, 2000).

- a. Het artikel bevat een morele boodschap (voorstelling van goed en slecht)
- b. Het artikel verwijst naar moraliteit, God, of andere religieuze leiders/gedachten
- c. Het artikel bevat specifieke, sociale voorschriften rond hoe zich te gedragen

Tot dit frame wordt gerekend:

- Ethiek; regels voor goed gedrag, zowel voor mensen onderling, als professioneel
- Gebeurtenis wordt belicht vanuit een religieuze visie
- De suggestie / het vermoeden van opzettelijk “slecht gedrag”, zoals misdaad of misleiding

Feitelijke informatie

Het kan ook voorkomen dat een artikel feiten noemt en niet zozeer een frame hanteert. Codering van feitelijke informatie (0,1,2) vindt als volgt plaats:

0 = feitelijke informatie komt niet voor in de tekst en/of titel

1 = feitelijke informatie komt voor, maar naast het gebruik van frames in het artikel

2 = het hele artikel bestaat louter uit feitelijke informatie

Tot feitelijke informatie wordt gerekend:

- Mededelingen
- Opsomming van gebeurtenissen, bijvoorbeeld in de vorm van een tijdlijn
- Detailinformatie zoals het noemen van getallen/aantallen, zonder dat deze vanuit een bepaald frame belicht worden, zoals het economisch-gevolgenframe

Bijlage 5

Overzicht van data behorende bij perioden en jaren

Datum	Periode	Jaar
15 mei 2000 – 10 juni 2000	1	2000
12 juni 2000 – 8 juli 2000	2	2000
10 juli 2000 – 5 augustus 2000	3	2000
7 augustus 2000 – 2 september 2000	4	2000
4 september 2000 – 30 september 2000	5	2000
2 oktober 2000 – 28 oktober 2000	6	2000
30 oktober 2000 - 25 november 2000	7	2000
27 november 2000 – 23 december 2000	8	2000
25 december 2000 – 20 januari 2001	9	2000
22 januari 2001 – 17 februari 2001	10	2001
19 februari 2001 – 17 maart 2001	11	2001
19 maart 2001 – 14 april 2001	12	2001
16 april 2001 - 12 mei 2001	13	2001
14 mei 2001 – 9 juni 2001	14	2001
11 juni 2001 – 7 juli 2001	15	2001
9 juli 2001 – 4 augustus 2001	16	2001
6 augustus 2001 – 1 september 2001	17	2001
3 september 2001 – 29 september 2001	18	2001
1 oktober 2001 – 27 oktober 2001	19	2001
29 oktober 2001 - 24 november 2001	20	2001
26 november 2001 – 22 december 2001	21	2001
24 december 2001 – 19 januari 2002	22	2001
21 januari 2002 – 20 februari 2002	23	2002
18 februari 2002 – 16 maart 2002	24	2002
18 maart 2002 – 13 april 2002	25	2002
15 april 2002 - 11 mei 2002	26	2002
13 mei 2002 – 8 juni 2002	27	2002
10 juni 2002 – 6 juli 2002	28	2002
8 juli 2002 – 3 augustus 2002	29	2002
5 augustus 2002 – 31 augustus 2002	30	2002
2 september 2002 – 28 september 2002	31	2002

vervolg tabel

30 september 2002 – 26 oktober 2002	32	2002
28 oktober 2002 - 23 november 2002	33	2002
25 november 2002 – 21 december 2002	34	2002
23 december 2002 – 18 januari 2003	35	2002
20 januari 2003 – 17 februari 2003	36	2003
17 februari 2003 – 15 maart 2003	37	2003
17 maart 2003 – 12 april 2003	38	2003
14 april 2003 – 10 mei 2003	39	2003
12 mei 2003 – 15 mei 2003	onvolledig	2003

Bijlage 6

Lijst van figuren en tabellen

Figuren

Figuur 1: Mediation of reality

Figuur 2: Framingproces

Grafieken

Grafiek 1: Aantal in focus artikelen per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Grafiek 2: Feitelijke informatie per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Grafiek 3: Conflictframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Grafiek 4: Human-interestframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Grafiek 5: Verantwoordelijkheidsframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Grafiek 6: Economische-gevolgenframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Grafiek 7: Moraliteitsframe per tijdsperiode, verdeeld naar krant

Grafiek 8: Aantal in focus artikelen per tijdsperiode, verdeeld naar krant, met events

Kaders

Kader 1: Werkdefinitie van objectiviteit

Kader 2: Voorbeeld van criteria voor nieuwswaarde

Kader 3: Issue-attention cycle

Kader 4: Amplificatiespiraal

Kader 5: Dimensies van nieuwsframes

Kader 6: Nieuwsframes

Kader 7: Content Analysis Framework

Kader 8: Selectiecriteria voor eenheden

Kader 9: Interpretatie Cohens Kappa

Tabellen

Tabel 1: Vuurwerkclassificatie

Tabel 2: Drie typen inhoud

Tabel 3: Aantal hits per trefwoord in Lexis Nexis

Tabel 4: Aantal gecodeerde artikelen, per krant en per codeur

Tabel 5: Verhoudingen tussen kranten, in populatie en steekproef

Tabel 6: Betrouwbaarheidsberekeningen Cohens Kappa

Tabel 7: Vormkenmerken mediaberichtgeving vuurwerkcramp

Tabel 8: Overheid in mediaberichtgeving vuurwerkcramp

Tabel 9: Gebruik van feitelijke informatie en frames in mediaberichtgeving vuurwerkcramp

Tabel 10: Overzicht berichtgevingpieken